

A JUGOSZLÁVIAI PARASZTSÁG HELYZETÉHEZ

Irta: MIJO MIRKOVIC (Subotica)

A háború utáni európai közvélemény most már másodszor mutat különös érdeklődést a paraszt helyzete iránt; először 1918-1923 között, amikor Bulgáriában, Csehszlovákiában, Lengyelországban, Jugoszláviában és Olaszországban nagy lendületet vettek a parasztmozgalmak, — másodszor pedig, mikor a világválság következtében a paraszt vásárlóképesége mind jelentékenyebben csökkenni kezdett.

Közvetlen a háború utáni években az európai sajtóban sok szó esett a nemzeteken belüli és a nemzetek közötti parasztdemokráciáról, a szláv parasztok „zöld Internacionáléjáról” és a világ politikai színpadára fellépő „ötödik rendről.” A paraszt akkori gazdasági helyzete kedvező volt. A háborús szükségzetendők és a pénz elértéktelenedése folytán a paraszt kétfelől jutott haszonhoz: a mezőgazdasági termékek árai emelkedtek és így kevés pénzzel kifizethette adósságait, földet vásárolhatott, sőt még tőketartalékokat is gyűjthetett. Az agrárállamok parasztjainak nagy száma arra utalt, hogy a paraszt a jövő politikájának fontos tényezője lesz, így tehát az iránta tanúsított nagy érdeklődés érthető is volt. Ez azonban majdnem tisztán csak politikai érdeklődés! volt. Azt hitték u. i., hogy a jólét örökké tart, sőt mind nagyobb és nagyobb lesz. Ám a rövidlátás nem elszigetelt emberi tulajdonság: 1929 elején az Egyesült-Államokban is azt hitték, hogy a „prosperity” a végtelenségig fog tartani, holott ugyanazon év végén már kiderült — az ellenkezője.

A paraszt iránti érdeklődés második hulláma később mutatkozott. A szerbiai kereskedők már 1926-ban észrevették, hogy a paraszt kevesebbet vásárol. Félre is verték a harangot, figyelni azonban senki sem akart. Az erre következő tíz év alatt azonban már az egész balkáni „csarsija”* érezte, hogy a talaj a lába alól gyorsabban siklik ki, mint bármikor az utolsó félszázad alatt, Jugoszláviában ugyan valamivel lassabb volt ez a folyamat, mint a Balkán többi államaiban, miután a szerbiai „városok” és „kis városok” lakói mindinkább Beogradba tódultak, hisz’ a fellendülési ott volt a legnagyobb és ott tartott a legtovább, egész 1929-ig. A fellendülés után bekövetkezett üzleti pangás természetesen a vidékkel dolgozó kereskedőket és kisiparosokat sújtotta a legjobban. A paraszt iránti érdeklődés újból erősödött, most azonban ez az érdeklődés már kizárólag gazdasági. Ebben már nincs lelkesedés és „altruizmus”, sem pedig parasztideológia, hanem csak az az egyszerű felismerés, hogy a paraszt sem gyári, sem kisipari terméket nem vásárol, hogy kevesebb dohányt és sót fogyaszt, s hogy egy skatulya gyufát több paraszt közösen vesz és a gyufaszálakat megosztják egymás közt. A „fontos államügyekkel” elfoglalt politikának az „intervencióra” nem jutott ideje. Csak most, tíz évvel a kereskedők vészkiáltásai után kezd a dolgok iránt némi érdeklődést tanúsítani.

Közben azonban még valami fontos változás történt, amit azonban

* A balkáni városok üzletnegyede.

csak úgy mellékesen jegyezték fel: *Jugoszlávia lakossága megnövekedett.* A lakosság száma az 1921. év 12 milliójáról 1931-ben 13,9, 1935-ben pedig 14,5 millióra emelkedett. Vagyis Jugoszlávia megalakulása óta kb. 3 millió emberrel gyarapodott, s maga ez a szaporodás nagyobb, mint amennyit a háború előtti egész Horvátország-Szlavónia, vagy a Balkán-háború előtti egész Szerbia lakosainak száma kitett. Az ország határain belül így egy „új nép” keletkezett, amely az előbbi lakosság számának 25%-a.

A jugoszláv paraszt fölművelésből és állattenyésztésből. Ha tény az, hogy egy agrárállamban a város jóléte a paraszt gazdasági jólététől függ, úgy meg kell vizsgálnunk, hogyan aránylik a szántóföldek területe és az állatok állománya a lakosság számához.

A statisztika szerint 1921-ben Jugoszláviának 6,3 millió hektár szántóföldje volt, míg 1934-ben 7,2 millió, vagyis 900.000 hektárral több. A szántóföld területe tehát 14,4%-kal, míg a lakosok száma, mint említettük, 25%-kal növekedett. A lakosság szaporodása és a főlészántható terület növekedése ezek szerint igen aránytalan. Arra nézve, hogy az aratási hozam növekedett-e ebben az arányban, nem állnak rendelkezésünkre hivatalos számadatok, de ha lennének is, nem sokat lehetne adni azokra. Ez a körülmény viszont nem is bír nagy fontossággal, mert az esetleges hozamnövekedés sem teremthetett volna egyensúlyt a mezőgazdaságban, mikor az árak 50-75%-kal estek.

A szántóföldterület és a lakosság számának arányából egyszerű a következtetés. Ha a jugoszláv paraszt csak teljesen természetes gazdálkodást folytatna, ha nem kellene ipari terméket vásárolnia, sem adót fizetnie, akkor pusztán létfenntartásához is szükséges volna a terméshozam növekedése. Mert ha ez kimarad, úgy életének alapja mind gyengébb és gyengébb, nem is említve, hogy a pénzgazdálkodás korában, amikor jelentékeny összegeket kell készpénzben kifizetnie, még szükségesebb a termés növekedése.

Miután egy nemzedék kb. 30-35 évig gazdálkodik a vagyonnal, Jugoszláviában a háború utáni periódusban a tulajdonok több mint 50%-a cserélt gazdát. A jugoszláv törvények és — Szlovénián kívül — majd minden tartományban uralkodó szokások szerint, az örökölt birtokot csak a férfi örökösök között osztják fel. Ennek a felosztásnak a tanulmányozása szomorú eredményre vezet. A Horvátországban folytatott vizsgálatok szerint a birtokok száma 1918 óta a szegényebb vidéken 134, a gazdagabb vidéken pedig 80%-al növekedett. Amint látható a birtok felmorzsolódása szegényebb vidéken sokkal gyorsabb, mint a gazdagabb vidéken, miáltal a kisparaszt úgyszólván pusztulásra van ítélve.

A falusi szaporodás jelentékeny részét a háború utáni években felszívták a városi foglalkozások és az állami hivatalok. Zagreb, Beograd, Novisad, Split, Škoplje, stb. növekedése a falut a szaporodás tekintetében tehermentesítette ugyan, ez a tehermentesítés sem pozitív azonban a legteljesebb mértékben, mert az új városi lakosság nem a nemzetgazdaság által termelt javakból élt, hanem, úgy szólván a teljesen improduktív, vagy csak részben produktív külföldi eredetű, hadikárpótlás és állami- vagy községi-kölcsön címén nyújtott tőkeberuházásokból. Mikor a városok külföldi kölcsönök által való fenntartásának folyamata megszűnt, sok városi foglalkozási ág maradt túltömött. Megjegyzendő, hogy ez a túltömöttség akkor is megmaradna, ha a paraszt gazdasági ereje közben nem csökkent, most azonban, hogy a városok további hasonló gyors növekedésére nincs kilátás, s a városi foglalkozások esélyei is minimálisak, a szaporodás súlya mindinkább a falura nehezedik.

Az 1921-1931. évi periódusban Jugoszlávia fő kiviteli cikke a szarvasmarha. Az 1923-as rekord évben 235.979 darabot exportáltak kerek egy

milliárd dinár értékben. Még 1928-ban is 128.935 darab került kivitelre, melynek értéke 357 millió dinárt tett ki, de az erre következő öt év átlag-kivitele évente már csak 226 millió dinár, vagyis az 1923-as kivitel értékének egynegyed része. Ez a csökkenés kétségtelenül az áruk esésének a következménye, de ugyanakkor esett a kivitel mennyisége is. Viszont a mennyiség csökkenés nem csak a külkereskedelmi nehézségek miatt állt elő, hanem azért is, mert a marhaállomány nem növekedett a lakosság szaporodásához mérten, sőt inkább a „tőkét” is exportálták, nem csak a „hozamát”. A számok ezt mondják: Szerbia szarvasmarha állománya 1910-ben 957.000 darab, vagyis ezer lakosonként 328. A háborúban kimerült Jugoszlávia szarvasmarha állománya 1921-ben 4.8 millió darab, az az ezer lakosonként 403, 1931-ben ez a szám aránylagos és abszolút értelemben is esik, s csak 3.8 millió darabot, vagyis ezer lakosonként 276 darabot tesz ki. Eszerint tíz év alatt ezer lakosonként 127 darabbal kevesebb a marhaállomány — s ez a differencia továbbra is nő.

A marhaállománynak a lakossággal való párhuzamos szaporodását két körülmény gátolta. Az egyik a háború utáni kedvező áruk vonzóereje, a másik a parasztbirtok felaprózódása. A birtok felosztása új lakóház és új melléképületek építését vonja maga után, s a paraszt az ehhez szükséges eszközöket a marha eladása által teremti elő. Akkor, amikor a felosztott birtok sem nagy, érthető, ha a belőle kiszabott törpebirtokon a marha már teherre válik és eltartása lehetetlen.

Jugoszláviában a sertéshizlalás is visszaesett. Szerbiában 1910-ben 865.769 darab sertés volt, vagyis ezer lakosonként 279 darab, Jugoszláviában viszont 1922-ben 4.887.020 darab, ami ezer lakosonként 400 darabot jelent. Ezt az arányt azóta sem érték el. 1932-ben az országban mindössze 2.863.177 darab a sertések száma, azaz ezer lakosonként 203 darab, ami az 1922-es arány 51.5%-a. Ennek a visszafejlődésnek az oka nem az árcsökkenés, miután a sertéshizlalás Jugoszláviában még mindig „kifizetődő” mezőgazdasági foglalkozás, hanem a tőkehiány és az állatbetegségek elleni óvintézkedések elégtelensége.

A juh- és kecske-tenyésztés viszont erősen fejlődik. Az országban 1921-ben 6.8 millió darab juh (1000 lakosra 565) és 1.5 millió kecske (1000 lakosra 129), míg tíz év után, 1931-ben 8.4 millió juh (1000 lakosra 601) és 1.9 millió kecske (1000 lakosra 137) volt. A tendencia továbbra is emelkedő, 1933-ban a juhok száma már 8.6 millió. A juhtenyésztés előrehaladása az intenzív gazdálkodásról az extenzív gazdálkodásra való visszatérést jelenti, miután egész kis birtokon is folytatható, s a legsilányabb minőségű legelő is megfelel. A kecsketenyésztés előhaladása különben a falusi szegények nagy mértékű szaporodását mutatja. A szárnyasokkal hasonló a helyzet. A tyukok száma emelkedik, a többi páromfié viszont esik. És pedig:

	1924	1931	1924	1931
			(lakosonként)	
Tyuk	12.610.891	16.425.277	1094	1117
Kacsa	800.843	884.121	71	63
Liba	918.469	1.011.646	78	72
Pulyka	601.647	688.965	51	49

Azok az okok, amelyek az egyik oldalon a marhatenyésztést és disznóhizlalást akadályozzák s a szárnyasok nevelését gátolják, a másik oldalon a juh-, kecske- és tyúk-tenyésztést mozdítják elő. A jugoszláviai parasztbirtok mind kisebb és gazdaságilag mind gyöngébb és azzal se-

giti ki magát, ami a legkisebb tőkebefektetést, a legkevesebb gondot és munkát igényli s ami a legszerényebb legelővel és takarmánnyal megelégszik.

A felvetett probléma nagyrészt független a külföldi piac problémájától. Akik azt hiszik, hogy Jugoszláviában minden bőségesen van, s hogy csak a kiviteli lehetőségeket kell megteremteni és az összes mezőgazdasági kérdések máris önmaguktól megoldódnak, csak az érem egyik oldalát látják. Nem ott van a hiba, hogy Jugoszlávia sokat termel és nem képes exportálni, hanem ott, hogy keveset termel és keveset fogyaszt az országban és amíg a lakosság szaporodik, addig annak létszáma, kisebbedik. Ezen viszont az agrártermékek belföldi áremelésével sem lehet segíteni, mert túlkicsiny a mezőgazdaságban a nem termelő, hanem csak a fogyasztó szerepét játszóké száma s az állam sem tudja elviselni azokat a terheket, melyek reá hárulnának, ha a többletet felemelt áron megvenné s a világpiacon adná el.

A L Á T N O K

Irta: DÉRY TIBOR

*Felhők vonultak lassan a nagy égen —
azt mondják, évek óta. Oly sötét van!
Tálán megálltak fejem fölött,
mint egy torony, vagy a nagy éjszaka*

*kivénült szeme megakadt szivemen
s tollait hullatja rá, hogy felejtsem
vagy tálán megvakultam? Anyám!
anyám, ha hallod hangom, ne felelj,*

*ne riassz fél! magamba forgok én itt,
a mélyben mint a társtalan buzaszem,
kit kiszántott a sütő dér
s csiráit maga alá hullatja.*

*Még emlékszem a fényre, mellyel egykor
minden induló perc könnyű pecsétjét
rám ütötte. Emlékszem reád
felvágó lángja az ébredésnek!*

*s tündöklésre, a világ tagjait
reszketve befutóra. Minden órám
oszlopra hágott, mint a szentek
s kitárt karokkal szűrte a nagy nap*

*királyszeit s kiborította
az ifjuság édes alakjaira,*

majd dallamaik meghallgatá
s ellobbant s hamu nem lett utána.

Már vége! Vége az izzásnak! Vagy én
vakultam meg? mint harmatszeme, ha a por
befutja, megvakultam, anyám?
vagy a felhők kővé merevedtek

lakásom fölött s az éj kölyköket vet
szobáimban? Ülök a vak sötétben
s mondom magamnak, hogy vak vagyok
s eszem elvesztettem, s így van ez jól!

S a falakon túl, a nagy éjszakában
hallom őket futkosni. Ide s tova
ütődnek, kopognak s zuhanva
a siri hantok pörgését hallom

s kik zörgőre koptak, a tapogató
kezeket s lábakat, óh a kimerült
anyák dallama! kik már sejtik,
hogy gyermekük sötétbe hajtják.

De túl, túl, hol már a halál is arcát,
a fénynyelőt eltakarja, a mélyben,
a magasban s jobbról és balról,
surranva őt hallom közeledni.

jön, jön már újra, a halhatatlan fény,
a megváltásra kész itt van s dörögve
— áldott láng — hol, hol forog s tüzel
a börtön körül s marja falait

és süti vak, arcom, ki véle forog
és dalra nyilik? Óh engedjétek be
sötét szívetekbe a napot,
a csillagot sötét házatokba,

a rombolót! ki felvág kelet felől
s tündöklük messze lövelt iveriben,
oh csordultig mért édessége
a beteljesülő hajnaloknak! —

Mint szerelmes asszony takarít a tűz
a nagy éj után. Lány szoknyája mögött
egy édeshajú gyermek topog
s integet, önmagának integet.

MAI MAGYAR SZELLEMI ÁRAMLATOK

Irta: KOLLÁR FERENC

A válság leküzdésére szerte a világon felkapták, az orosz öt éves terv sikerének hamis analógiájából kiindulva, a tervgazdálkodás jelszavát. Négy-öt-tíz éves tervek bianco váltói öntötték el a szellemi és gazdasági igények piacát s a váltók prolongációira igen, de beváltására még seholy se került a sor.

A magyarországi nagy válsághoz nagy terv volt szükséges. Így keletkezett a közismert 95 pontból álló munkaterv, mely a válság mélyébe bukott kispolgárt elfordította a számára éppoly veszedelmesen adott perspektívától és új reményt, új lelkesedést öntött bele. S ezzel a 95 pont be is fejezte hivatását. Pillanatnyilag tömegbázist szerzett a kormányzati rendszernek, mely e pillanatot fel is használta arra, hogy szervezeti megerősítésével és kiépítésével pozícióját a lassan máló tömegbázis nélkül is biztosítsa. A 95 pontban leírt tervek megvalósítására természetesen senki sem gondol, — ha mégis egynémely magántudósok még végiggondolják az abban lefektetett program megvalósíthatásának útjait-módjait, akkor természetesen csak arra a megállapításra juthatnak, amire Németh László jutott, hogy t. i. az — mint a debreceni diákság előtt kifejtette — egy második mohácsi vésszel volna egyértelmű.

A 95 pont elméletével szemben azonban a magyar közélet kitermelte a gyakorlat megfelelő pontjait is. Sulyok Dezső pártonkívüli képviselő 1936 január 29.-én tartott interpellációjában a közállapotok leromlását 10 pontban foglalta össze, megjegyezvén, hogy a 10 pont akár 95 pontig is szaporítható lenne. Sulyok Dezső interpellációjára maga a miniszterelnök válaszolt s a válasz nem az anomáliák megszüntetését és a szóbajöhető megtorlást ígérte, hanem elítélte az interpellálót, amiért a helyzet nyílt feltárásával külföldön árt az ország tekintélyének. Azonban a parlament is más (amelyről a külföld is tudomást vehet) és a vidéki közönség is más, (amely elkeseredését ki kell, hogy élje valamiben.) Így történhetett, hogy a rendőrség hivatalos sajtóképviselőnek, a Magyar Országos Tudósítónak a szerkesztője, Németh Imre Kecskeméten tartott előadásában ugyancsak jan. 29.-én azt fejtegette, hogy milyen mostohán bánnak Magyarországon a tudománnyal és az irodalommal. „Nyomon követhető ez — mondta — nemcsak a jó könyv terjedésének csökkenésében, nemcsak a ponyva, az irodalmi tömegárú döbbenetes térhódításában, hanem a közéleti izlés és az értékelő ítélet biztonságának feltűnő hanyatlásában is... Talán ez a szellemi igénytelenség okozza azt is, hogy alakulhat itt most egy olyan mánia, mely a világ egyik legszínesebb egyéniségű népének földjén a szürkeségnek, az egy ütemre lépő tömeggé olvadásnak, az „unbedingte Unterwerfungnak” szenvedélyes propagálásába kezdett”.

Ebben az „ellenzéki előadásban sokan a Nemzeti Egység Pártjában dúló „egységet” vélik felfedezni. Pedig szerintünk ez az egység megvan, s a polgári és szociáldemokrata parlamenti ellenzéknek a NEP belső egyenetlenségére való spekulálása teljesen helytelen, hacsak nem olyan értelmű, hogy az ellenzéki semmittevés motiválásául szolgáljon, és a ketősség nem az érdekekben és meggyőződésben, hanem a politikában és a taktikában rejlik. A taktika ugyanis az, hogy külpolitikai megfontolások kendőzik a kormányzat hitlerista rokonszenveit, viszont a magyarországi uralkodó osztály egyik legerősebb rétegének, a félféudális agrár-

tőkéseknek és a nehéziparnak — eminens érdeke a hitleri módszerek alkalmazása. Ez a nem is kettős, hanem hármas tendencia az uralkodó politikában azután szükségessé teszi a „reformkorszak” hirdetését és a gleichschaltolási módszerek mániává deklarációját, viszont a gleichschaltolás politikájának a gyakorlati megvalósulását, amit napról-napra, a gazdasági és politikai élet minden pontján egyre gyorsuló ütemben tapasztalhatunk.

A hideg uton előállított fasizmusnak e rendszerére tehát éppen Német Imre szolgáltatja a legtalálhatóbb mottót: egyfelől reklamálni a sajtó (tudomány, irodalom) szabadságát, másrészt intézményesen korlátozni. S e mottóhoz tulajdonképpen egész sor szellemi mozgalom szolgál illusztrációul, melyek legtöbbje a kormányrendszer égése alatt, ritkán attól függetlenül, de tudatos egymáshoztartozással, még ritkábban pedig objektív hozzártartozással, de szubjektíve a függetlenség tudatában megy végbe.

Az első csoporthoz tartozik az *Uj szellemi front* néven ismert csoportosulás, melynek közvetlen megindítója nem Zilahy Lajos volt, mint sokan hiszik, hanem maga a miniszterelnök, aki Zilahy villájában adott találkozót a magyar fiatalság ama reprezentánsainak, akiket kapacitálni igyekezett, hogy szellemi fegyverekkel sorakozzanak mögé. E kapacitálás eredménye az *Uj szellemi front*, amely Zilahy szerint (Pesti Napló 1935. április 14.) azért szükséges, hogy „felfrissülve az idők szelében és felfegyverkezve a reformpolitika gondolataival, keresztül tudja magát törni a létraerdőn... és amelynek első alapfeltétele: az egységes világszemlélet. És ezen belül a törhetetlenül összeforrott magyar szemlélet.” S hogy melyik ez a szemlélet, e csoport másik reprezentánsa, Illyés Gyula nyíltan elismeri: „Jelszavaink jórészt a kormány hivatalos programjában láttuk viszont”. (Reform és irodalom, Magyarország, 1935. április 24.)

E jelszavak mindegyike a „nép”-et illeti. Földreformot hirdet, telepítést, komoly népegészségügyi politikát. Követeli az alsóbb néposztályok politikai emancipációját, elsősorban a földmunkásságát és a törpebirtokos parasztságát, — röviden (mint Kecskeméti György pontosan kimutatja: *Uj, népi romantika? Századunk 1934. dec.*) „mindazt, amit a háború előtt, alatt és után radikális politikusok követeltek”, értve ezeken a demokratikus-racionalista radikalizmus Jásziék által képviselt irányát. De minden bizonnyal mindkét fél a leghatározottabban tiltakozna egybevetésük ellen. Valóban, csupán a jelszó azonos, az eszközök különbözők. A radikálisok alulról-felfelé küzdöttek a hatalom meghódításáért, demokratikus eszközökkel, hogy a föld felszabadítását és a vagyoneelosztás igazságosabbá tételét elvégezhessék. Az *Uj szellemi front* — törekvéseit a kormány hivatalos programjában tudva — felülről-lefelé akar harcolni. De úgy látszik minél jobban „valósul” meg ez a program (lásd hitbizományi „reform”, „telepítés”), annál csüggedtebb, annál csalódottabb ez az új szellemi front. E front egyik legharciasabb exponense, *Féja Géza* rezignáltain állapítja meg (*Válasz 1936. január*): „A szellem hordozói rájöttek arra, hogy felfele hiába prédikálnak, inkább a fáknak és a madaraknak beszélhetnének.” Persze, az *Uj szellemi front* harcosai csak így látják a helyzetet: vagy a kormány vagy a fák és madarak: egy harmadik lehetőség: a földnélküli parasztság és kisparasztság egységfrontja az osztálytudatos munkássággal, nem jöhet számításba, mert ennek feltétele az lenne, hogy fel kellene adni a népi fogalom homogenitását és élesen szembe kellene fordulnia nemcsak az agrárkapitalizmussal, a nagybirtokos osztállyal, hanem a középbirtok-

kossággal, a zsiros parasztsággal is, amelyekben pedig az Új szellemi front a magyarság életerejének hordozóit látja.

E zsákucából nincs kivezető út. S vannak, akik éppen ezt választják. Ezek közé tartozik *Németh László* is, akinek a nevéhez fűződik a háború utáni nemzedék valamiféle szellemi megmozdulásának szükségességére való rámutatás és kezdeményezés. Németh László egyfelől a liberális-demokrata Nyugattal, másfelől a marxizmussal való polémiájában eljutott, mint saját külön pozitív elméletéhez a „minőségszocializmus-hoz”, mely rokon a liberális-demokrata felfogással, miután a magántulajdon alapján áll, viszont rokon a marxizmussal (ő véli ezt a marxizmus ellenességéből következő értetlenségében) abban, hogy „mindkettő küzd a munka kihasználása ellen, ha meg is engedi a versenyt egy starttól indít el minden versenybe indulót és nem túri, hogy a sikeres vállalkozás, mint öröklődő magánvagyon halmozódjék.” (Tanu, 1935). Ami egyikkel sem rokon, ami a kettő között áll, ami megoldja a tőkésrendi társadalom válságát és mégis fölöslegessé teszi a valódi szocializmust, az Németh programjában a „bizománybirtok” nevet viseli, és az ezen a birtokon alapuló rendszer: a minőségszocializmus. Fentebbi tanulmányában e rendszert a következő tapasztalatával, élményével magyarázza: „Néhány éve a nyarat egy vidéki birtokon töltöttem. A birtok nagy részét béresek művelték; de a szőlőt a tulajdonos Tokajból hozott munkásoknak adta át. A béresek kaptak valami kis éhbért, egy hold földet és állattartást. A tokajiak némi létminimumot s övék volt a termés fele. A béresek tisztviselők voltak, a tokajiak vállalkozók. A béresek lézengtek, loptak, hazudtak; amikor a gazda kukoricája két arasz volt, az övék embernyi. A tokajiak dolgoztak. Nem kelhettem fel olyan korán, hogy ott ne találjam volna őket permetezővel a hátukon vagy raffiával a karjaikon a szőlőbuckák között. Érdekük egy volt a birtokoséval, védték, őrizték a birtokot s a gazda jövedelme kétszer annyi lett, mintha napszámosokat fogadott volna. Ez a kétféle munkásnép egymás mellett: egyik főoka volt, hogy szocialista ösztöneim ellenére sem járhattam a kész marxista utat.”

Helyes Nemes Lajos bírálata („Minőségszocializmus” vagy szocializmus, *Gondolat*, 1935. június), hogy a tokaji szőlőmunkások tulajdonképpen önmaguk kizsákmányolói voltak, hogy az időjárásnak kitett természettel járó rizikó teljesen a „vállalkozó” munkásokat érinti, hogy ezeknek a szorgalma és buzgósága távolról sem kedvvel végzett munka, hanem az éhségtől rettegő ember hajszája és hogy semmiféle szocializmusnak, még a minőségszocializmusnak sem lehet életideálja a napi 16-18 órát dolgozó munkás... helyes bírálat, de nem elegendő. Mert ezen a bizománybirtokon alapuló minőségszocializmus nem a Németh László találmánya, hanem csupán a mezőgazdaságra való alkalmazása a mondizmus, nyereségrészesedés, gazdasági demokrácia néven ismert hathatós kihasználási módoknak, melyekért valamikor a weimari német szociáldemokrácia lelkesedett és saját bőrén tanulta meg, hogy a valóságban hogyan kell őket értelmeznie és értékelnie. Ugy látszik rájött erre Németh László is. Mert feladta saját külön szellemi frontját és elismerte a zsákucát: visszavonult a közéletől. Gyaníthatólag a görög bölcséletbe, a szellemi arisztokrizmusba, a klasszikus humanizmus „örök” értékeinek rendszerébe.

E régi humanizmussal áll szemben az új humanizmus, mely az egyéni becsületességű keresztény polgári értelmiségi megriadtságával szemben a városi, főleg zsidó kispolgár védekezése a fasizmus ellen. Itt az „általános emberi” nem menekülés a fasizmus elől, hanem vele való szembenállás, azon az alapon, hogy az örök emberi, a *humanum* magasabb, mint

a nép és faj, benne eltörpülnek az ellentétek népek és népek, faj és faj, keresztény és zsidó, árja és sémita között. A jelszó már meg van (Ignotus Pál adta ki), a mozgalom csak most van kialakulóban a Szép Szó c. folyóirat köré tömörültek vezetésével, mely programjában szintén a rut jelen elől a görög nyugalom és a dionizoszi öröm és elfeledés után vágyódik. „Hive az emberi szellem minden területén az európai gondolkodás logikájának, szabadságának és nyugodt derűjének” — mondja s ezt nehéz volna másképp értelmezni, mint hogy visszakivánja azt a háború előtti „boldog béke kort”, amelyben az európai, polgári logika szerint, faji előítélet nélkül, a szabad verseny útján érvényesülhetett és hathatott az értelmiségi. Ez tűnik ki a program további pontjából is, mely szerint hive „a gondolkodásmódok és világnézetek harmónikus változatosságának”, természetesen csak addig a pontig, amíg a világnézetek konzekvenciáit cselekvésbemenően le nem vonja valaki, amíg nem „pártember”, ami a valóságban és gyakorlatilag valószínűleg azt jelenti, hogy megértés és megbocsátás mindenkivel szemben, „aki nem vesztette el hitét e világrész és kultúra jövőjében”, kivéve, ha szocialista, mert hiszen a szocialisták tevékenységét jellemzi a pártszerűség; vagyis a Szép Szó azzal, hogy szembe fordul azokkal, „akik a kultúra jövőjét a saját pártjuk jövőjével tévesztik össze”, szembefordul a szocializmussal.

Az előbbi eszmeáramlatokkal szemben, melyek nagy „változatossága”, programinflációja mutatja éppen a talajtalanságot és irányvesztettséget, s amelyekből egész világosan és egyértelműen csak egy tűnik ki: a marxizmusellenesség, vajjon micsoda eszmei fegyverekkel, eszmei mozgalommal küzd a magyarországi szociáldemokrácia, mely a legutóbbi időkben éppen azzal a megokolással kapta fel a Hendrik de Man-féle elméletet és a belga szocialista munkatervet, hogy anyagi motívumok nem szolgálnak elegendő hajtóerőt a szocialista mozgalomnak, szükség van azért eszmei, szellemi hajtóerőkre is.

Nos, a MSZDP egyelőre azon igyekszik, hogy a nagy hűhóval fenn hirdetett szocialista munkaterv-alkotás lázat lecsökkentse és az érdeklődést e terv iránt eltüntesse. Erre a feladatra vállalkozik a Szocializmus februári száma, mely elsősorban is kénytelen elismerni, amit az ellenzék hirdetett, hogy maga a belga munkaterv is blöff, amit Vándor Zoltán (Munkaterv, fasizmus, demokrácia, Szocializmus, 1936. II.) finoman úgy fejez ki, hogy a belga munkáspárt a „de Man-féle munkatervet, szocialista gondolatoknak propagálását, a részleges szocializálásért folytatott küzdelmet, (nem, mint megvalósítandó programot, hanem) hatályos fasizmus elleni propaganda gyanánt fogadja el.” Annál csodálatosabb tehát, hogy a magyar munkaterv propagálását is kénytelen a MSZD párt lefújni, mert hiszen a belga párt sem mint megvalósítandó célt állította fel a programot, — ha ilyen igényei lennének, akkor hogy eleve lemond róla a MSZDP, azt a világ legtermészetesebb dolgának kellene tekinteni: — de, ha mint hatályos fasizmus elleni propagandát is elveti, akkor csak két eset lehetséges: nem tartja szükségesnek a fasizmus elleni propagandát, vagy nem tartja hatályos eszköznek a munkaterv propagálását erre a célra. S minthogy mi a MSZDP-vel szemben a jóhiszeműség és egységfronttaktika szükségességének az álláspontján vagyunk, feltételezzük, hogy az MSZDP is helyénvalónak tartja a fasizmus elleni propagandát. Tehát fennáll a második eset: a tervpropaganda helytelen. Ez kitűnik egyébként Vándor Zoltán fentemített tanulmányából is, melyben kifejti, hogy a munkaterv politikai előfeltétele a magyar demokrácia megvalósítása. Előbb tehát a demokrácia kiküzdéséért kell harcolni, hogy szó lehessen a munkatervről.

A szellemi konvulciónak abban a világában, amely ma Magyarországon a polgár teljes harci fegyverzetében a fasizmus megvalósítására, vagy a humánus pajzsával vértézve szökik a tett elől az idilli szigetekre, a magyarországi szociáldemokrácia, amint látjuk, édes keveset nyújt.

HUSZONNÉGY ÓRA EGY NÉMET MUNKATÁBORBAN

Irta: SZEKERES GYÖRGY

A tábort fehér nyárfák szegélyezik. Középen két magas, naiv, német népi stílusban faragott oszlop. A két oszlopot hosszú fehér szalag köti össze, amin „Heil Hitler” felírás olvasható. Négyesével sorakoznak a sátrak. Az egyik valamennyinél magasabb. Ez a tábor „Führer”-ének a sátra. Baloldalt a konyha, jobbra a kávéház. Mindenütt példás tisztaság. A tábor közepén kövekkel körülrakott táborút lobog. Valamivel távolabb két másik oszlop. A magasabbik tövében leeresztve a *Hitlerjugend* zászlaja. Itt gyűl össze a tábor, amikor a „thing”-et, (thing régi német szó, gyűlést jelent) tartják. Az oszlopok mellett nagy fekete tábla, hivatalos közleményekkel és napirenddel. Lemásolom: 5. ó. A szolgálatosok ébresztője. 6. ó. Általános ébresztő. 6-7. Torna. 7-^{1/2}8. Mosdás, rendezés. ^{1/2}8-8. Reggeli. 8. ó. Indulás a munkába. 12. ó. Ebéd. 2-4. Katonai gyakorlatok. 4-5. Előadás: Mi a hitlerifjú kötelessége gázriadó esetén? 5-6. Torna. 6-8. Pihenő. 8. ó. Vacsora. Azután „thing” és előadás a meghívottak számára: „A mi feladatunk.” 10. ó. Takarodó.

Néhány perccel a felkelés előtt érkezünk. A szolgálatosok már nagyban sűrögnek-forognak, fát hordanak a tűzhöz, a reggelit készítik.

Pontosan hat órakor fújnak az ébresztőt. Egymás után jönnek a tábor lakói a tisztásra, meztelen felsőtesttel körbe futnak. Jön egy idősebb férfi s felolvassa a névsort. Egyetlen egy ifju hiányzik. Valaki utána fut s rövidesen az is megérkezik. A tábor Führere rá sem néz s úgy veti neki oda: „a torna után majd beszélünk”. Megkezdődik a torna: egy, kettő; egy, kettő: fel, le; fel, le. Jó néhányan hamarosan lihegnek a fáradtságtól. Azután mindenki mosdani fut: akik először végeznek, azok gyorsan rendbe szedik a sátrakat s merev vigyázz állásban várják a Führert, aki megvizsgálja a hálókelyeket, itt-ott felemel egy-egy takarót s meggyőződik arról, hogy teljes-e a rend. Ezután az ellenőrző út után következik a reggel fénypontja: felvonják a zászlót. A későn kelt fiu helyén marad. A parancsnok helyettesére bizza, aki büntetésből folytatja vele a tornát. Vigyázz, hasra; fel; hasra; fel. A Führer-helyettes reggelijét odahozzák: egy csésze kakaó, kenyérral. Teli szájjal vezényli: egy, kettő; egy, kettő. Néhány fiu nevetve nézi a jelenetet. A megbüntetett fiut kiveri a veritek, már teljesen kimerült. A delikvens végül is összeesik, a parancsnok-helyettes megvető mozdulattal otthagyja és a csoport feloszlik.

A kávéház falán térkép, melyen Németország s a környező államok német lakossága vörös színnel van feltüntetve: „Volk ohne Grenzen” — olvasom a térképen. Egyik ifju, valamivel idősebb, mint a többi, egyik kezét a térképen tartva, beszél: a külföldön élő német ifjak helyzetét tárgyalja. A tábor parancsnoka beleszól a vitába; a Hitlerjugend egy magasrangú vezetőjének ajánlásával jöttem s így próbálja megkönnyíteni számomra a gondjaira bízott ifjakkal való érintkezést. Láthatóan nagy tekintélynek örvend közöttük. A „Führer-elv” értelmében korlátlan

ura csoportjának s így a tábor levegője jórészt attól függ, hogy a felföldeltjei milyen érzelmekkel viseltetnek iránta. Megtudom különben, hogy nem minden vezető örvend nagy szeretetnek és hogy a többi táborfőkből gyakran kerül sor kisebb-nagyobb lázadások elfojtására. Milyen elvek szerint szervezik az ifjúságot, — kérdem tőle.

— Két fajta elv vezet bennünket. Az egyik nemleges: ki akarjuk irítani lelkünkéből a judeo-marxista kritikai szellemet s ennek a beteges ideológiának a helyébe a tekintély és a fegyelem tiszteletét, s az egyénnek a közösség alá való rendelését akarjuk beléjük nevelni. Pozitív célunk a hősök kultuszának istápolása s az ifjúságot arra buzdítjuk, hogy kövesse vártanuink példáját, akik, mint Horst Wessel, életüket adták fajukért. Feladatunk bizony nem könnyű, márcsak azért sem, mivel az ifjak igen gyakran ellentétben állnak szüleikkel. Szerencsénkre a nehézségek leküzdésére korlátlan eszközök fölött rendelkezünk. Mint tudja, jogomban áll testi fenytéket is alkalmazni, de ehhez csak a legvégső esetben folyamodom. A táborban az ifjak a földmunkásokkal együtt dolgoznak s a munkát illetőleg semmiben sem szabad elmaradniok azok mögött. A városiak számára ez a feladat igen nehéz, a gyengébbek gyakran elájulnak a kimerültségtől. Nem tagadom: a földmunkások nem valami jóakaratóiak velük szemben: gyakran csúfolódnak velük és hacsak tehetik, kellemetlenkednek. Ennek az az oka, hogy az ifjak nem kapnak fizetést s így csökkentik a bért és elveszik a kenyerüket.

— Mit olvasnak az ifjak a munkatáborban?

— Hát, ami azt illeti, a bajtársak nem igen használják a könyvtárt — válaszolja a könyvtáros, egy szemüveges, meggondolt fiú, kinek modora meglehetősen elüt a többiétől s a kezembe ad egy könyvet, aminek vadonatúj fedeléről látszik, hogy még nem akadt olvasója.

— Tíz nap óta vagyok itt — folytatja a könyvtáros, — de eddig még csak hét könyvet kértek. De ez nem is csoda. Nincs időnk olvasni sem itt, sem otthon. Minden szabad időnköt lefoglalják a katonai gyakorlatok, a menetelések, a céllövés s ezen kívül sok gyűlésen is részt kell vennünk.

Az egyszerű, de bőséges ebéd után tovább folyik a tábor élete. Két órákor az ifjak katonai gyakorlatokon vesznek részt, azután jönni az előadás a gázriadóról. Az oktató (persze volt tiszt) szétszed és összerak egy gázmaszkot. Az egyik fiú utána csinálja. Este, vacsora után a tűznél gyűlnek össze: ez a „thing”. A fiúk magukkal hozták takaróikat és azokra hasalnak, baráti csoportokban. Először karban dalolnak, azután valaki előadást tart a hitlerifjak kötelességéről. A fiúk udvariasan meghallgatják, de már türelmetlenül várják a következő számot: élőképek a régi germán mondákból. Néhány fiú harcosinak vagy papnak öltözik s régies nyelven rövid jeleneteket ad elő, azokat a kifejezéseket használva, amiket Tacitus jegyzett fel a régi germánokról.

Hamarosan indulnom kell. A tábor könyvtárosa helyet kér a kocsimban: bejön a városba, hogy másnap kihozza a postát és az újságokat. Az autóban közlöm vele azt a megfigyelésemet, hogy a tábor valamennyi lakója jómódú polgárfiúnak tűnik előttem.

— Igaz, — válaszolja — a Hitlerjugend tagjai többnyire diákok és azok is, akik nem diákok, rendszerint jómódú szülők; gyermekei. A vezetők mindent elkövetnek, hogy minél több munkás és paraszt ifjút vonjanak be, előnyöket is biztosítottak nekünk és ígérik, hogy később munkát is kerítenek, de be kell vallanom, hogy a munkás ifjúság igen tartózkodóan viselkedik.

ÚJ MAGYAR RENDISÉG SZÓSZÓLÓI ERDÉLYBEN

Irta: BALOGH EDGÁR

Hosszú hallgatás után új tervvel és kiszélesült munkaterületen indította meg 1936-os évfolyamát a *Hitel*. Az erdélyi diákok ama táborának kezdeményezéséből, mely *Németh László* arany középut-ideológiáját vitte át Erdélybe, nagyigényű nemzetpolitikai és magyarságtudományi szemle lett, mely *Németh Lászlón túladvá* nyíltan magyar *Führer-ideológia* után kiált. Nem szabad alábecsülnünk a kísérletet: abból a szellemi tespedésből, mely a *Magyar Párt* merev tekintélyelvi politikájától az *Erdélyi Helikon* elvtelen irodalmi széplélek-egységéig oly' egyöntetűen jellemzi az erdélyi magyar közéletet, ime! a nagy nyugati parancsuralmi rendszernek nyomán keres Erdélyben is kivezető utat egy magát újnak kellető szellemi irány. Félreismerhetetlen a szakítás a *Szabó Dezső* robusztus paraszti eszmehirdetéséből sarjadt *Erdélyi Fiatalok* hagyományos népi-demokratikus irányával, mely egy évtizeden át az erdélyi magyar néptömegek felé fordította a diákság figyelmét. Kétségbevonhatatlan a szembe fordulás a székely írókkal, *Tamási Aron*, *Szeptimrei Jenő*, *Kacsó Sándor* népi törekvéseivel, akik a magyar földművesség és munkásság demokratikus öntudatraébredésében, tömegeroők aktivizálásában, magyar demokráciában látnak lehetőséget nemzeti megújulásra, nyílt állásfoglalással a fasizmus ellen. Amikor az erdélyi magyar értelmiség táborában napról-napra határozottabb a demokratikus szellemi arcvonal, akad egy ellen-zászlóbontás, amely új nemzeti vezető-rend megteremtését írja zászlajára. Valóban a lelkiismeret kérdése, hogy rámutassunk a diszmagyárba bujtatott hitlerizmus próbálkozásaira.

1 . A *Hitel*, mint negyedévi folyóirat, első számában így fogalmazza meg a maga feladatát: „— értelmiségünkben tudatossá kívánjuk tenni a történet és a nép ismeretét.” Milyen történetismeretről van itt szó? *Albrecht Dezső*, a lap felelős szerkesztője és kiadója, vezető tanulmányában *Kornis Gyula* hivatalos magyar történetiszemléletét idézve nyíltan és félreismerhetetlenül megmondja: „— a régi rendi világ az alkotmányban *nemzete* fönmaradásának és létének zálogát érezte. Ezért a magyar lelkiesség előterében mindig a politika állott: nagyfokú politizáló hajlama önfenntartási ösztönében gyökerezett, melyet igen fejlett és kényes jogérzése támasztott alá”. Tehát: *Werbóczy* magyar „nemzetéről” van szó, mely kiméletlen kasztgőggel szorította le állati sorba a magyar jobbágytömegeket. S ama — „három nemzet jogegyenlőségén” nyugvó — erdélyi alkotmányról, mely a magyar és román pór-nép ellen jött létre az 1437-i győzelmes erdélyi magyar-román jobbágyfelkelés után.

Ha az erdélyi magyarság kisebbségi életében nem merült volna fel már más nemzeti történelemszemlélet, azt mondanók: konzervatív szellem kísért itt. De nem az erdélyi magyar szellemiség uttörői voltak-e éppen azok, akik első eszmélkedésünkben a világháború és a Főhatalom változások után jobbágymegmozdulások tüzes hagyományát idézték? Nem a *Hitel*ben is elismeréssel emlegetett *Kós Károly* nyomta-e ki két keze munkájával azt az illusztrált kis erdélyi kronológiát, mely huszita mozgalmak, magyar és román pórlázadások, vérbefojtott székely népfelkelések, fel-felujuló jobbágymegmozdulások adataival teremtett új, népi gyökerű, nemzeti emlékezést? Nem akart-e eredetileg — még a helikoni egység kölcsönös elvfeledásai előtt — a transzilvánizmus is a magyar és

román nép közös történelmi balsorsából tanulságot meríteni új demokratikus népi összefogásra? Az új történelmi öntudatra ébredt első kisebbségi diáknemzedék nem hivatkozott-e Ady Endrével az egyszeri nagy lakodalomra, Dózsa Györgyre? Más magyar mult emléke is kigyúlt már az erdélyi magyar szellemiségben, mint a magyar úriságé. S ha most valaki mindezt tekintetbe nem véve uralmi osztálytörténettel akar felkészülni jövővívásra, akkor ez már nemcsak konok maradiság, hanem elvállalat reakció.

„A mi fiatalságunk már Szekfű Gyula szemén keresztül nézi a magyar történelmet” — írja Albrecht. S megdöbbenő nyíltsággal taszítja ki a magyar öntudatból nemcsak Ady, Jászi és Károlyi, de még Bacsányi, Martinovics, Petőfi és Kossuth emlékét is, kijelentvén: „A francia földről hódításra induló nagy eszmék — egyenlőség, liberalizmus, nemzetiségek egyenjogúsága, végül a nemzetek önrendelkezési joga — ellentétes irányúak voltak a számban kicsiny és hatalmában privilégiumokra támaszkodó magyarság érdekeivel.” Eltekintve attól, hogy ez a reakciós rendi felfogás pálcát tör az egész magyar polgárisodás történelmi szakaszán a mai értelemben vett magyar nemzet kialakulása felett, gondoljunk csak arra, hogy a magyar uralkodó osztályok s a magyar nemzet-fogalom görcsös azonosítása milyen végzetes perspektivákat tár a kisebbségi politika elé! S fontoljuk csak meg, hogy ama történet-szemlélet, mely elítéli a francia forradalom vívmányait, egyenlőséget, nemzetek egyenjogúságát, önrendelkezési jogot, mit jelent a magyarságnak — kisebbségi helyzetében! A Hitel itt a román szélsőséges jobboldal szövegeivel és érdekeivel találkozik.

S a népismeret? A népvalóság tárgyilagos felméréséről van talán szó, hogy szabadon kirajzolódhassék a néptömegek feltörekvő történelmi szerepe? A magyar dolgozók érdekeit akarja tisztázni a reális magyar nemzetismeret? A vezértanulmány így felel: „— magunknak kell tanulni a néptől, magunkat kell hozzá hasonlóvá formálni, hogy őket *vezethessük*”. Vagyis: azonosodás helyett megkülönböztetés, népi cél helyett osztálycél, a tényleges nemzet tömegeinek hívása helyett — „a politikai rendnek, a nemzet helyett gondolkozó osztálynak az arca.” (Albrecht emlegeti így cikkében a magyar nemességet. A meghatározás — mai törekvést takar). Ilyen nyílt rendi történelemszemlélettel és új rendiségi céllal nem próbálta még Erdélyben magyar folyóirat „a cselekvő fiatal magyarok életútjának tudományos megalapozását nyújtani.”

2 A Hitel politikai célkitűzése világos okfejtésben jelentkezik. A premissák: I. „— a nép nem alkotóképes, de az erdélyi építésben neki is részt kell vennie.” Ez *Venczel József* cikkéből. S a vezértanulmányban: II. „Erdélyben nincs vezetőosztály, mely mély szociális és nemzeti felelősségérzettel, nagy feladatának hivatástudatával vehetné át a nemzet vezetését. Egészséges vezetőosztály nélkül pedig nincs; egészséges nemzeti társadalom.” III. Az arisztokrácia és a dzsentri „osztályhelyzetének katasztrófális gazdasági leromlottsága miatt nem vállalta tovább a vezető szerepet. Osztályhivatásáról mindkét osztály önmaga mondott le.” Miután „a vezetésre hivatottak lemondtak az irányításról” — gyorsan új vezetők után kell nézni! IV. „— az egyedüllevő magyarok kezdik lerakni az új élet alapjait. Ha végigutazod Erdélyt, majdnem mindenütt, a legkisebb faluban is, találsz mágnást, birtokost, papot, tanítót, ügyvédet, orvost, kereskedőt, iparost vagy gazdát, akiben még a felemelkedés vágya, akiben vívódik az örök magyar lélek.”

S a konkluzió: „Ezek a magukra hagyott, csendes magyarok a nemzet igazi elitje.” — „Ezeket kell összefogni és megteremteni belőlük az

új nemességet. Ki kell alakítani az új vezetőréteget... nemzeti kiválasztás útján." — „Ennek az új osztályalakulásnak szükségszerűsége nyilvánvaló és kialakulása feltartóztatlan." Nos, az új nemességnek persze nemcsak irányító szerepe, de pallosjoga is van, hogy idejében „ítéletével sujtson mindenkit, aki a nemzet érdekei ellen... bűnmit tenni mer." Jaj annak a felforgatónak, aki szerint ne egy szűk vezetőklubb gondolkozzék a magyar nemzet helyett, hanem a magyar munkásság, földművelés, kisiparosság százezrei ébredjenek öntudatra. Jaj annak, aki szerint a nép is „alkotóképes" és ég benne „a felemelkedés vágya!"

Új nemesség természetesen új jobbágyságot is jelent. Magától értetődő természetességgel veszi ezt a Hitel. Miután „az értelmiségnek kénytelen-kelletlen a vezetés kínálkozik feladatul a lassacskán, de épülő népközösségi szervezetekben", — meg nem fellebbezhető a törvény, mely „az értelmiséget vezetőséggé avatja, a népet pedig *dolgozó közösségekben* fogja össze." (Venczel cikkéből). Aki tudja, hogy szóhasználatunk mennyire nem véletlenek játéka, hanem akaratlanul is legbensőbb, titkolt lelki életünk rugóirát jár, rá fog itt ismerni a feudális-fasiszta úri arroganciára, mely avatásról beszél, ha saját osztályöngzését juttatja szerephez, míg a népet úgy fogják Össze munkára. Lehetőleg erőszakkal, ami nem is túlzott ironia részünkről, mert hiszen német példákából eléggé látjuk, hogy „dolgozó közösség" alatt az új rendiségben dologházat, munkatáborít kell érteni. Mi történik itt? Amikor országszerte erjedés van a Magyar Pártban s az ellenzék a legnagyobb kisebbségi szervezet demokratikus átszervezését s a tömegek aktivizálását sürgeti, a Hitel vállalta magára azt a politikai feladatot, hogy a hitleri Führer-rendszer másolataként új magyar rendiség gondolatát — új nemesség, új jobbágyszerepesség rideg falanszter-szocializmusát — lopja be az erdélyi magyar diákság könnyen befolyásolható lelkébe.

3 Az első feladat: ama közszellem kialakítása, „amelyik termékenyítő erejével virágzásba hajtsa a nemzet fáját." Nyugatról példák integetnek: „A mai Európa két legnagyobb szervező tehetsége, Mussolini és Hitler, az olasz és a német nemzeti lélek ismeretére építették fel szinte matematikai biztonsággal rendszerüket." Ezek után érthető, hogy a Hitel vezető tanulmánya „csak a nemzeti lélek kérdéseivel foglalkozik."

Kinos gonddal épül ki itt is a formális logikai gondolatmenet az idealista gondolkodás ellenvetést nem tűrő apodiktikus kijelentései alapján. „Nagy népeknél öntudatraébredésükkel egyidejűleg missziós tudatuk is tartalmat kap s rendesen rejtett vagy nyílt uralmi igényekben jelentkeznek" — írja Albrecht. „A fasiszmus az antik Róma imperializmusában kapta meg ideológiai megalapozását, Hitler Németországa a germán faj magasabbrendűségében és küldetésében." A Hitel szerint ezek után a döntő mai magyar kérdés: mi legyen a magyarság hivatástudata? Mikor születik meg „az egységes, alkotó, magyar nemzeti lélek"?

Ideális magyar nemzeti lélek él Albrecht szerint a honfoglaló magyarságban. „Bölcs Leó kiemeli a magyar seregben uralkodó fegyelmet, elmondja, hogy a nyugati népekkel, a frankokkal és: longobárdokkal szemben, akik túlságosan fegyelmeztelenek, a magyar sereg teljesen vezéreinek hatalmában áll, akik nem szeretettel, hanem *félelemkeltéssel* tartják féken a rendetlenkedőket s a fegyelem ellen vétőket súlyos büntetésnek vetik alá." Ez a „közösségi értékünk", a nemzeti fegyelmezettség, idővel elhalványult. Az ok: a magyar hódító akarat gyöngülése. Az 1395-i nikápolyi csatavesztés óta ugyanis: „az Árpád-házi királyok és az Anjouk imperialista terjeszkedő politikájának helyébe a védelmi politika lépett. — „A magyarság egykor pozitív lelki arca ~~negatív~~ szellemi for-

mát öltött."

Honnan jön ez a hang? Ki meri ma példaadónak találni egy kibontakozott, ezerrétű nemzeti társadalom számára a hajdani nomád lovas-nép kegyetlen fegyelmét? Ki magasztalja itt fel nemzeti jellemnek dinasztánk területsóvárságát és uralmi éhségét? Ugy a szlovenszkói, mint az erdélyi magyar szellemi élet általában felvilágosultabb, mint a magyarországi, de míg egyfelől a többségi nemzet uralkodó ideológiájával szemben állandó védelemre kényszerül, másfelől a technikailag felkészültebb magyarországi mentalitás kulturgyarmatává válik. Ez a kulturgyarmati sors manifesztálódik abban is, hogy a kisebbségi magyar ifjúság történelemszemlélete *Szekfű Gyula* és *Hóman Bálint* idealista-reakciós magyar történelem-átértékeléseinek befolyása alatt áll. A kisebbségi valóság és az importált szemlélet tragikus konfliktusait azután az olyan gesztus oldja fel, mint amilyen például a Hitel elszakítja magát a kisebbségi magyar eszmélkedés hagyományaitól, el a kisebbségi valóságtól és tanulságoktól s a régi magyar uralmi gondolkodás kitaposott menetébe siklik vissza.

Albrecht finoman csak ennyit mond: „Az újból pozitív tartalommal telített magyar lelkiség megteremtése az erdélyi magyarság feladata.” A többit elnyeli a lapos halandzsza: „A belső munkától, a szervezéstől, a magyarság lelkének és testének acélossá tételétől remélhetünk csak eredményeket.” Vagy ilyesmi: „Közös munkából, apró tettekből, lelkek változásából lassan csak megépül, talán hamarabb, mint remélnénk, a mi épületünk.” Ez az épület természetesen „palánkból készített, agyagból vert végvár”, amolyan háborús fedezék. Ebben az épületben azután „élhetjük boldogan és büszkén a hitünk szerint legmagasabbrendű, mert legnehezebb életet.” A frázis a Balassa-megénekelte vitézi életet emlegeti, ami mai szavakkal: katonaposzt a fronton. Ime: a „pozitív tartalommal telített magyar lelkiség” vágyképei!

4 Hallottuk, hogy a Hitel ideológusa az Árpádházi királyok és az Anjouk imperialista terjeszkedő politikáját jelölte meg a magyar lélek pozitív tartalmának. Tudjuk, hogy szerinte egy nép missziós tudata, uralmi igényekben jelentkezik. Ha ezekután az erdélyi magyarság feladatát az újból pozitív tartalommal telített magyar lelkiség megteremtésében jelöli ki, mi sem természetesebb, hogy nem hiszünk a „belső munka” és az „apró tettek” jámbor nemzetszervező programjának. Meg kell keresnünk, hol árulja el magát az új magyar imperializmus „küldetés-tudata.”

Mindenekelőtt: „Rendes körülmények között a hivatástudat szublimált vagy nyers imperializmust takar. Hozzá kell szoknunk, hogy számunkra nem teremődnek rendes körülmények, minket a sors ebben is rendkívüli megoldások elé állít.” Itt a bökkenő. Egy pillanatra úgy tetszik, *Makkai Sándor* humanizmusa ad megoldást. Albrecht idézi a *Magunk Revíziója* tételét, miszerint a magyar, földi impériummal többé nem rendelkezvén, foglalja el a lélek, a jelem impériumát. Ez a hivatástudat azonban nem elégíthet ki vérbeli nacionalistát. Meg is írja róla, hogy „nem válhatott egyetemes érvényűvé, mivel...elhanyagolta a nemzeti test szükségleteit.”

A nemzeti test szükségleteiről ott tudunk meg valamit, ahol Albrecht — látszólag hideg tárgyilagossággal — a mai magyarországi fiatalság dunamedencebeli missziós tudatáról beszél: „Egy évtizeddel ezelőtt a Bartha Miklós Társaság által felevenített Kossuth-féle Duna-konföderációban ugyanaz a gondolat jelentkezett, amelynek egy évtizeddel később... a Deák Ferenc Társaság is hangot adott, midőn folyóiratának,

az Országutnak, első számában Dessewffy Gyula gróf a magyarság hivatását a geopolitikai és történelmi tényezőikkel számolva a Duna-medence megszervezésében jelöli ki." Albrecht tendenciája nyilvánvaló. Elhallgatja, hogy a *Bartha Miklós Társaság* demokratikus magyar szellemi tömörülés volt, mely a keleteurópai szláv, magyar és román paraszttömegek közös demokratikus érdekeire hivatkozva hirdetett dunamedencei közeledést, ama hagyományos francia forradalmi eszmék — egyenlőség, nemzetiségek egyenjogúsága, a nemzetek önrendelkezési joga — alapján, melyeket a Hitel nem győz eléggé élitelni. A Bartha Miklós Társasággal szorosan együttműködő szlovenszói *Sarló* munkájában a dunamedencei kérdés szociális népmozgalmi értelmet kap, amiről az 1930-i budapesti koszorú-affér folytán — amikor a sarlósok március idusán koszorút helyeznek az első magyar szocialista, Táncsics Mihály sírjára a keleteurópai nemzetek színeivel s ezt az aktust a magyar parlamentben botrány követi — ország-világ értesül. Albrecht azonban óvatosan elsikkasztja a problémafelvetés demokratikus-szociális élet, hogy az egészet csak a konzervatív *Deák Ferenc Társaság* grófi problémafelvetésének előzményeként állíthassa be s a Duna-medence „megszervezésének” nyílt imperialista célkitűzésében mutassa fel „a magyarság dunadencei missziós tudatának” legkifejlettebb formáját.

Még világosabban tűnik ki az új magyar imperializmus gondolatmenete ott, ahol a régi bálvány, Németh László, detronizálásáról van szó. A *Tanu* író-szerkesztője is „kitermelte a nemzet jövőjének egy elgondolását a Duna-népek együttműködéséről, a Duna-államról, a dunai népek tejttestvérségéről.” Amikor Németh László a románság gondolkozásán akarja lemérni eszméinek életszerűségét, a Hitel ideológusa szerint „az eredmény nem lehetett kétséges.” Németh László romániai útjával s a *Magyarok Romániában* önmarcangoló pesszimizmusával kapcsolatban bizonyos meglepéssel állapítja meg a Hitel, hogy „a Duna-álmom összeomlott.” S itt bujik ki a sorok mögül az a politikai koncepció, melyhez már nem kell semmi kommentár, mert túlon-túl világosan beszél. Németh László Duna-államával szemben „Ottlik László világosabban megfogalmazott *Neohungáriája*”. Helyben vagyunk. A budapesti *Magyar Szemle* közel egy évtizede szótt-szinesített állampolitikai vágyálma ez.

Itt, *Ottlik László* Neohungáriájánál, kap értelmet mindaz, ami a Hitel magyar fasizmusában a fantasztikumig értelmetlen. Figyelembe vevő-e egyáltalában azt a kuriózumot, hogy valaki Erdélyben a kisebbségi helyzet reáliái közepette egyszeribe új magyar rendiségről ír, ha az egyéni kiállítás mögül fel nem kísértene egy háborús változásokra törekvő magyar katasztrófa politika? Ugy önmagában: egy kézlegyintéssel elintézhető fantazmagória az „új nemesség” s az alája rendelt „dolgozó közösségek” tana, hiszen ez az elképzelés, mely a kisebbségi magyarság eddigi fejlődésével élesen ellenkezik, egyetlenegy ízében és vonatkozásában sem valósítható meg a kisebbségi viszonyok közötti De: ha Neohungáriáról van szó s szükségképpen arról a történelmi ugrásról, mellyel a magyar uralkodóosztály e restaurációra készül — akkor lényegesen más megítélés alá esik a látszólagos irreálitás. Kétségtelen, hogy Hitler és Mussolini terveinek eredővonalán a Dunamedencében is készül valami. Nőnek a háborús feszültségek s ha egyszer a tankok és bombavető repülőgépek esélyeihez szabunk fejlődéstörténeti távlatokat, a borzalmak valószínűség-számítása alapján reális jelentőséghez formálhat jogot a valóság törvényein túlmenő vágyfantázia

A magyarországi rendszer már nemzedékeket nevelt fel csendben az új magyar rendiség s egy neohungarista impérium „építő” szolgálatára.

Cserkészzet, leventemozgatóm, bajtársi szövetség működött itt közre egy-séges terv szerint. Csak az utódállamok ifjúságával hiányzott minde-ideig a megfelelő — széles hatóerejű és lélekformáló — összeköttetés. A fasiszta világerők felfokozott háborús készülődése s Erdélyben az elsekélyesedett magyar szellemi és ifjúsági élet egyaránt kedvező körülmény arra, hogy egy ma még alig számottevő csoportosulás az új magyar rendiség zászlójává váljék. Egy olyan képtelen ideológia szószólójává, amely-hez, hogy megvalósulására remény legyen, lángba kell borulnia Európá-nak!

5 Az új rendi ideológia s az eddigi erdélyi demokratikus szellemi fej-lődés közti éles ellentétre magában a Hitel táborában találunk jel-lemző példát. Itt van a demokratikus szellemű társszerkesztő, *Vita Sán-dor*, aki az erdélyi szövetkezetekről ír. Szerinte „örömmel kell iparossá-gunk erős szövetkezeti szervezettségét látnunk. Értelmiségünknek még meglehetősen kevés a kapcsolata a szövetkezetekkel.” Ez kissé másként hangzik, mint a rejtélyeskedő teória az „egyedüllevő magyarokról”, akik egymástól távol csendesen kezdik lerakni az új élet alapjait s akikben „vivódik az örök magyar lélek.” A szövetkezetekben szervezkedő iparosság az értelmiség támogatása nélkül is nemzetfenntartó káder a kisebb-ségi sodródásban s alaposan megcáfolja azt a tételt, hogy külön „vezető-osztály” nélkül nem lehet egészséges társadalmi fejlődés. Az erdélyi ma-gyar iparosság demokratikus szövetkezeti tömegaktivitása egymaga ele-gendő példa arra, hogy mennyire légből kapott és felelőtlen az a fasiszta felfogás, mely szerint „a nép nem alkotóképes.”

A Hitel szövetkezeti cikikirója a magyar középosztályt a szövetkeze-tek támogatására szólítja fel. Ezzel szemben a vezértanulmány írójának nem az fáj, hogy a középosztály a népiszövetkezetekből kimaradt, hanem ellenkezőleg: azon siránkozik, hogy „a különös öntudatú és az összes osz-tályok között legjobban szervezett, leghomogénebb iparosi-osztály” — nincs bevonva... ugyan hová? A „közösségi munkába”, ami alatt valószí-leg a Magyar Párt értendő s túl a Magyar Párton az új nemesség paran-noksága alatt dolgozó közösségek jövőbeli rendszere... Albrecht persze el-hallgatja, hogy az iparosság tömegenergiáival a Magyar Pártban a te-kintély elvi felépítettség áll szembe s ami a jövőt illeti: a népi alapokon nyugvó szövetkezeti rendszer demokráciája a Führer-ideológiával élesen ellenkezik. De — hízélgéssel és krokodiluskönnyekkel, ígéretekkkel és csil-logó frázisokkal már most, a „csöndes előkészítés” idejében is, vonzani kell a népet, nehogy — önmaga próbáljon alkotni. Lám, a honfoglaló ma-gyarság és az Árpád-kor „közösségi értékeinek” vizsgálata után nem hagyja ki a játékból Albrecht a magyar munkásságot sem. „Öröklött, de legfájdalmasabb veszteségünk” — írja érzélgős pátozzsal — „szegény dolgozó magyar testvéreinknek, az ipari és gyári munkásságnak, a nem-zeti közösségből való kiválása. Velük, ha a jelenben még nem tehetjük, a jövőben annál inkább kell számolnunk.”

6 Ha a Hitel új számát végigolvassuk, feltűnik, hogy Albrecht vezértanul-mányát, mely *Az építő Erdély* címen a füzet egy harmadát teszi, va-lamint Venczel közéleti szemléjét, a *Metamorphosis Transylvaniae-t*, ki-véve új célkitűzések nélküli szokványos Erdélyi Helikon-anyagot talá-lunk, általában plátói nemzetszeretettel és európeér-humanista széplelkű-séggel telve, mely annyit ígér s oly kevésre kötelez. De: fiatalokról van szó, akik még fejlődni fognak. És: semmiképpen sem fasiszták még azok, akik itt — a fasiszta zászlóbontás árnyékában — népegészségügyről, ki-sebbségi jogvédelemről, magyar képzőművészetről értekeznek vagy ver-seket irnak. A fasiszta-reakciós ideológiai tervekről a munkatársak több-

sége aligha tudott. Ha szót emelünk az ellen a kísérlet ellen, amely egy új magyar rendiség osztálygőgjét, parancsuralmi törekvéseit és imperialista vágyfantáziáját akarja az erdélyi magyar szellemi életbe becsempészni, tesszük ezt abban a hiszemben, hogy az erdélyi magyar ifjúság hagyományos népi szelleme ellen elkövetett feudális szellemű kulturmerénylet a Hitéi fiatal munkatársai és olvasói között is ellenállásra talál.

M A I O L A S Z K Ö L T Ő K

Fordította: MÁRIA BÉLA

RENZO LAURANO: ARANY ÁLDOZÁS

A templom aranya, a királyi kastély aranya
és a szent és emberi arany: a patétikus
emlékü jegyessége; a vitézség,
halhatatlan aranya, meg a hiúságé is:
a ritkán viselt ékszereké; a dolgozóé
(hosszú történet ez...) mert kétszeresen arany
a szegények aranya: szent láng
teszi egyenlővé őket, a nagy Dolgozónép
dicsőségének szolidaritásában.

Látom, hogy a sok kis szikrából
mint lesz hatalmas máglya. Hajnalodik.
Ime, a nap világossága
száll az ég felé. Az arany fényében
ott áll Enea, ki megmenti apját és dicséri
a haza iránti áldozatkésztséget: ő Itália
Impériumának ősi forrása.

Nem fognak diadalmaskodni rajtunk! Ez
nem a kétségbeesés aranya, nem
a Metaurus legyőzetéséért könyörgő
ijedt vánasszonyok aranya, nem!
De a hűség, remény, áldozatkésztség
aranya, a tökéletes egyenlőségé:
az igazság, előestéjének
aranya (elképrázza majd
a népeket, melyek hiába akarnak megtörni
minket) a harcias olasz nép
igazságáé! És így megyünk a hajnal elébe!

TULLIO DIDERO: AZ OSTROM

A mi ujjaink jelzik minden korokban
a meghódított földeket és tengereket:
nincs is világosság ott, hol nem mi vagyunk!
Mindent adtunk és csak egy darab földet kértünk,
hová beüssük a kapát, de megtagadták!
És most száz farkas ostromolja házunkat
a szelid bárány álarcával, de a farkas szemeivel.

Ó régi társak, annyira fáj hát
néktek Róma ereje?
A harcmezőkön, hol egykor
egymással vállvetve harcoltunk,
most szúrós tüskékkel övezitek
hős katonáink keresztjeit?

A család és hazugság gyűrűjében,
mély most körülvesz minket
— kardot szúrnak a kenyér és bor közé —
egyedül maradunk glóriánkkal,
vas szívünkkel és acélos akaratunkkal!

ILARIO ROSSI: BRUNO ÉS VITTORIO MUSSOLINI,
KELETAFRIKAI ÖNKÉNTESEKHEZ!

Legyetek érdeemesek!
Átlépni az ~~erő~~ ^{erő}összes Rubiconjain annyi, mint
Eszményi játékot játszani, mely legyőzi a lehetetlent, az illót, a
passzivitást.

A színpad fénye most egy provokáló színt világít meg: Ual-Ual!
Ne tartsátok vissza a bátrakat: nincs más öhajításuk, mint vere-
kedni és elsőként vinni az üzenetet,

A fascióvál átszött Marconi-hullámok előtörő tik-takja...
Fekete szalagok, hangok, lovak, szárnyaló csukaszürkék ölelése,
Fekete lelkesedések zibongása népesít be kavarogva agyat és teret.
A győzelem-üzenet felszökken a világba elöntve tereket és agyakat.

A holnapi valóság árnyéka lüktet lázálmainkban,
Kockáztatni: egészség; a magasság: egészség; a merészség: táp-
lálék.

Álom napja, a befejezett tény büszkesége,
Szívetek Anyátoké, lángeszetek Apátoké,
Az olasz hitnek lerótt tisztelet és szeretet jele.

Éja! Éja! Éja!

A váló életbe hívó glória vár rátok
A tornatermekbe besütő nap és a szabad terek harmóniájában
Eriéit szépségetek tavaszában megélt álom.
Az erő-fény hozsannáját átömlesztette forradalmi vérével,
Az

Aki életre nemzett benneteket,
Ó Itália és felajánl csodás lányának, Afrikának.
Ó, Romagna szívének fiai, fenyves Róma légionáriusai!

VANN ANTÓ: A KATONA, KI A HÁBORÚBA MEGY

A katona, ki a háborúba megy Az anya, ó szegény —
tálán örömmel indul útnak? és a fiatal asszony is: sírnák
Hiszen a szemek — Isten veled! csak a gyerekek ütök össze
— ragyognak, boldogan kis tenyerüket.
a száj — egy csókot! — ~~csókot!~~

Nem tudja tán, hogy ölni megy? Harcolni, meghálni, győzni! —
 S mégis, mily szelid ő és jó! Az asszonyok csendben várnak.
 Ölni megy és halni megy? A gyerekek okosabbak: nevetnek-
 De erős ő és fiatal... és háborúdit játszanak, boldogan.

Ó sötét sors! Ó szomorúság! De a győzelem végül is mit je-
 (Az asszonyok csendesen állnak.) lent?....
 Csák a gyerekek tapsolnak Egy háromszinű lobogót!
 és arcuk boldogságot sugárzik. A csatában, a viharban
 a szivárványt! Noé bárkáját!

A katona, ki a háborúba megy, A szerető asszonyok imádkoznak,
 nem boldog, de bátor! de a gyerekek énekelnek:
 A szerelmes szemek tüzelnek: „Szivárvány, Noé bárkája,
 egy csók még és aztán: légy erős! van bőven bor, kenyér és olaj!”

Anyám, drága anyám, ó ne! A csatában, a viharban,
 Kis féleségem: ne sírjatok! zöld, fehér és piros: mit jelent?
 A gyerekek okosabbak: boldogan Az asszonyokat és gyerekeket
 ütik össze tenyerüket. megmenti a Noé bárkája.

Fél a fejjel: a jó keresztény A szent otthonban
 nem ölni, de meghálni megy. a béke bárkája:
 Aki fiatal és olasz, van már kenyér, olaj és bor bőven,
 nem meghálni megy, de győzni! van mindenünk, van bőven min-
 denünk!

A BIOSZOCIOLÓGIA VILÁGKÉPE

Irtta: BÁNYAI IMRE

A biológia kiváltképpen az a tudomány, amit a polgárság hivatalos tudományának, világnézeti alapjának tekint. Érthető tehát, hogy fejlődése folyamán több ízben teremtett biológiai megalapozású világnézetet, attól kezdve, hogy a korai előrehaladó polgári fejlődés szabadversenyének tudományos aláfestéséül a fejlődéstudományt szolgált. Ezt a fejlődéstudományt azután a kialakult tőkésrend tovább fejleszti (spencerizmus, monizmus, mutáció-elmélet) s a regresszív (monopolkapitalizmus) biológiai világnézete az antropológiára és eugenetikára épített fajelmélet lett. A világnézeti beállítódás ez iránya korántsem véletlen. A polgárság tudományos érdeklődése mindig inkább a természet, mint a társadalom felé fordult. Ezért társadalomtudománya is inkább természettudományi jellegű, illetve a természettudományok különleges törvényszerűségeinek a vetülete. Az ember — ebben a gondolkodásban — mindig a természet függvényeként jelenik meg s nem a társadalom, hanem az élet (bios) törvényei határozzák meg. Ezért azután a társadalomtudomány maga mindig csak járulékosan, az élettannak alárendelt tudományként jelentkezik. Az emberről szóló tan eszerint a feltevés szerint az antropológia, a természeti emberrel és nem a szociológia, a társadalmi emberrel foglalkozó tudomány, aminek a tárgya a faj, nem pedig az osztály. Az imperializmus mai szakaszában persze a „természeti ember” fogalma még inkább „elmélyül”, hisz' ma még sokkal fontosabb, mint

azelőtt az igazi összefüggéseik eltakarása s a téves összefüggések elhitetése. A társadalmiságától, osztályától és így osztálytudatától megfosztott, fajában élő, csak antropológiailag definiált ember a parancsuralom szükségszerű eleme. A társadalom belső ellentétei ebben a felfogásban természetszerűen elsikkadnak s a társadalmi lét törvényszerűségei az élettan törvényszerűségeivé alakulnak át. Ám a parancsuralmi törekvések tömegbázisának szüksége van egységre az osztály helyett és ez a faj, szüksége van új kollektív tudatra és ez a faji tudat, szüksége van tanra, mely meglévő pozícióinak igazolására s örökkévalósága bizonyítására szolgál — és ez a biológia és rokon tudományai. A biológia ebben az értelmezésben u. i. tartalmazza mindazt, ami a korszakra jellemző: erkölcs nélküli, erőszakos, a versenyt hirdeti s ezzel mind az, ami ebből a diszciplinából kiolvasható aktív, agresszív világnézetté válik. Ez a világnézet a válság folyamán elvesztett politikai bázis helyébe új alapot, az új népi egység alapját hivatott megteremteni a faji-családi-nemzeti elemek révén. Így lesz azután az élettan a faszizmus új közösségi elméletének a hordozójává. S mert az élettan számára nincs más valóság, csak a biológiai, ezért a társadalmi jelenségek tudománya is élettani megalapozást kap s keletkezik a bioszociológia, mint a faszizmus tudományos alapja.

Ez a bioszociológia nem a Harmadik Birodalom sajátja. A feltörő faszizmusnak minden országban megvan a maga biológiai elmélete. A pszeudótudományok ez együttesében jelentős helyet foglal el Románia is. A több mint 10 éves multa visszatekintő romániai bioszociológia és biopolitika főbb elméleti tételeiben persze teljesen megegyezik a hasonló külföldi elméletekkel, fellendülése a Harmadik Birodalom kialakulásának az idejére esik. Ez új tudománynak precizen megfogalmazottak a tézisei a társadalomról, a történelemtől, a gyakorlati politikáról, stb. A romániai bioszociológia főbb tételei a következők:

A szociológia revíziója. A bioszociológia a szociológia revíziójával kezdi elméleti működését. A társas élet jelenségeit nem önálló valóságterületnek tekinti, mert az szerinte csak egy *szerves élet* függvénye. Nem ismer tehát külön szociológiát, csak egy, a biológiába beilleszthető bioszociológiát. A társadalom e nemű meghatározása élesen különbözik a régebbi organicisztikus elméletektől, amelyek a társadalmat szuperorganizmusnak tekintették. A bioszociológia ezzel szemben a társadalmat az egyéni komponensek aritmetikai összegének veszi. A társadalom — felfogása szerint — nem minőség, hanem mennyiség, akárcsak az egyén, amelynek éritéke szintén csak mennyiség. Az egyén csupán demográfiai tünet, s csak a konkrét biológiai közületben, a családban és a nemzetben bír értékkel. Az egyén átmenet az őstől az utódok felé, minek következtében a társadalom törvényei ennek az átmenetnek az emberi élet megszületésének, kifejlődésének és továbbzaporodásának, elsősorban az átöröklésnek a törvényei. A társadalom így az élettan által meghatározott egyedek összessége, ami tehát nem érzékelhető, üres absztrakció, mintahogv üres absztrakció a társadalom tudomány is. A bioszociológia valóságghamisítása — mint az előbbiekből kiderül — magasabb fokú; mint a régi organicisztikus elméletek idején, amelyek a társadalmat létezőként fogták fel: a bioszociológia számára a társadalom nem létezik. A létező közösség a vérségi kapocs és az átöröklés törvényei által megszabott család, nemzet, faj. Az egyének antropológiai, biológiai léte az utóbbiakban játszódik le, s csak

ilyen vonatkozásban van értelme. A bioszociológia az egyén és a társadalom között a polgári rendben fennálló ellentétet megszünteti **oly módon, hogy** megszünteti mindkettőt. A többi társadalmi tényező, elsősorban a gazdasági tényező szerepét viszont másodlagosnak, alárendelt fontosságúnak ismeri el. Ami tényezőt elismer, azt az ember biológiai léte határozza meg. Minden törvényt abból a közhelyből magyaráz, hogy az ember élőlény...

Ez a bizarr szociológia módszertanilag is elüt a szociológiától. Ugy **véli**, hogy a megismerés útja a monográfia, miután az átöröklés törvényeit csak ilyen, *Laplay* által megszabott monográfiákkal lehet nyomon követni. Ezek a monográfiák természetszerűen családiak. A statisztika is csak egy vonatkozásban érdeklő: mint a népesedésproblémák nyersanyaga. Természetesen a bioszociológia egész sereg rokon-diszciplínát hozott felszínre. (Biofilozófia, biopszichológia, biopolitika, stb.)

A történelem átértékelése. A bioszociológia az egyént és annak biológiai ágát, a családot és a nemzetet állandó átmenetnek tekinti a holtak és az eljövendő nemzedékek között. Az egyén ősei hordozója s a biológiai értékek konzerválója; működését az átöröklés törvényei determinálják. Ezért a történelem is biológiai aláfestést kap s a biológiaiailag meghatározott egyének és értékek időbeli sorrendje. Ebben az egymásutánban vannak accidenciák: ilyen az egyén és vannak állandóan ható tényezők, törvények, ezek az átöröklés megszabói. A kultúra, amely a fajiság megjelenítője, szintén biológiai jellegű. A régi kulturák pusztulása ugyanolyan biológiai tényezők befolyása következtében történt, mint amilyen tényezőknél köszönheti a mai nyugati kultúra is elhanyagolását. Az, ami ma történik, történt például a régi Rómában is: individualizmus, materializmus, a család felbomlása, stb. Az „antik modernizmus” ugyanolyan, mint a mai. A két időben elűtő kultúra bomlásának tényezői: a biológiaiailag negatív értékek, a terheltek túl rohamos szaporodása, a biológiai elit pusztulása, az alacsonyabb fajokkal való keveredés, szóval a népesség biológiai destrualása. Ez a spengleri fordulat azonban elkerülhető egy céltudatos biopolitika segítségével. Ennek a biopolitikának a lényege a destrualó biológia elemek továbbszaporodásának megakadályozása, a biológiai elit „kitenyésztése” stb. Hogy a mai kultúra és a jövő között a szerves összeköttetést fenntartsuk, szükségszerűen a biopolitikához kell folyamodnunk.

Ez a történelemszemlélet a társadalom sztatikai elemeit (család, stb.) teszi a társadalmi fejlődés meghatározó tényezőivé. Elvonatkozva a gazdasági és a szuperstrukturális társadalmi tényezők szerepétől az emberi társadalom történetének problémája pár élettani törvény korlátolt alkalmazásává zsugorodik. A történelem nem osztályharcok története, hanem biológiai értékek és tulajdonságok hullámválásának sorozata. A kultúra pedig a nemzet faji tulajdonságai által megszabott reflex csupán. A történelem mozgásából kiragadott „örök emberi”-vel, az átörökléssel viszont valójában mit sem tud kezdeni. Állandó ellenmondásokba keveredik. Az átöröklésnek kénytelen valami mithikus, magasabbrendű szerepet tulajdonítani, mert csak így oldhatja meg azt a számára felfoghatatlan ellenmondást, hogy az örök törvény az állandóan elfolyó valóságban jelentkezik.

A modern eszmeáramlatok kritikája. A biológiai értékek felbomlásának színhelye a modern civilizáció. Tényezői: a túlzásba vitt racionalizmus, a patologikus individualizmus, a demokrácia, a szocializmus, a materializmus. Ezek a modern eszmeáramlatok valójában a faji, biológiai értékcsökkenés megjelenítői. A társadalmi patológia esetei az elkorcsosult nemzet tünetei. A modern élet az anyag győzelme az ember, mint biológiai érték fölött. Mai formájában elkorcsosítja az egyéneket és így meghatározójává válik a jövő nemzedékek egészségének, s e nemzedékek terhelt szülők terhelt utódai lesznek. Az emberek „korlátlan” továbbszaporodásának már most is adottak a hatásai; ezek a hatások a jövőben még kárhózatosabbak lesznek. A civilizáció tényei felbontják a családot, mint biológiai egységet. A civilizáció internacionálisával elpusztítja a nemzeti érzést. A fogalmak és számok kultusza az intellektuálitás tulhajtása, az érzelmi és biológiai lét rovására megy. A racionalizmus mai formájában betegség. A civilizáció egyik legsúlyosabb tünete a humanizmus, amely nem más, mint a terhelték védelme, mely megfertőzi a jövőendő embermasszáját. A modern élet elszakadt a természettől, elszakadt az élettől, a modern élet teli patológiás tünetekkel.

A család problémája. Az alapvető biológiai egység a család. Az egyén nem öncélú s nincs önálló értéke. Az egyén csak a család függvénye. Tényleges értékkel csak mint az utódok virtuális elődje bír. Ebben a vonatkozásban viszont az adott biológiai értékek határozzák meg. Biológiai értékét a család révén kapta, e a család révén adja tovább az utódoknak.

A család ma a felbomlás stádiumában van. Ez a bomlás már a reformáció idejében megkezdődött; — ma, a demokrácia, a szocializmus, a plutokrácia idején csak hatványozott mértékben fokozódott. Hogy mégis megmaradt, ellenére a civilizáció romboló hatásának, annak oka kizárólag a hagyomány. A hagyománnyal szemben azonban egy csomó tényező működik. Ilyenek a modern eszmeáramlatok: a válás, a próbaházasság, a születésszabályozás, a nő emancipációja, stb. A családot ma csak kizárólag gazdasági védelemben részesítették, holott a védelem elsősorban biopolitikai jellegű kellene, hogy legyen (szelekció). A család, az átöröklés színhelye, természettől fogva maga a természet — emberi síkon. Világos, hogy azok a tényezők, amelyek a család bomlását előidézik, mesterséges képződmények s káros kinövései a természetnek.

A házasság jól felfogott értelemben biológiai szerződés; hozománya a házastársak biológiai értékei.

A család értékével kapcsolatban természetesen a bioszociológia elmondja véleményét a nőkérdésről is. Kiindulópontjuk a nő intellektuális alacsonyabbrendűsége, amely kikerülhetetlen biológiai törvény. A zsenialitás tisztán férfiúi tulajdonság. A nőnek nincs érzéke a történelem, a haza, az absztrakciók iránt. A nőknek azonban erre nincs is szükségük. Azok a törekvések, amelyek a nő-emancipációt hirdetik, ellentétben állnak a nemzet és a család érdekeivel. A nő egyetlen terepnuma a család, amely magába kell, hogy szívja a nő egész szellemiségét és energiáját.

Az abortus elvetendő. A szociális indikációjú abortusz veszedelmes és nem old meg semmit. Az abortusz egyetlen megengedhető formája az eugenetikusan szempontú vagy orvosilag indokolt abortusz. Lehet abortálni, ha az utódok biológiailag alacsonyabbrendűeknek ígérkeznek.

Tételek a nemzetről. A család, mint biológiai egység, egy magasabb egységbe integrálódik, s ez a nemzet. A nemzet az alkotó egyedek vércsoportja révén biológiai csoport: a faji tulajdonságok biopszichikai és antropológiai egysége. A nemzet nem politikai vagy gazdasági alakulat, mert ez utóbbiak csak másodlagos tényezői a biológiai meghatározónak. Mint biológiai, antropológiai egység különbözik más egységektől. Mint pszichikai egység a sajátos nemzeti kultúra megteremtője. A régebbi érzelmi-politikai nacionalizmussal szemben tehát a bioszociológia a biológiai nacionalizmus eszméjét hirdeti.

Az eddigi tudatokkal (osztálytudat stb.) szemben a bioszociológia, a biológiai tudatot hirdeti. A biológiai nacionalizmus (az Én érzete a közösségben) az ősök hosszú sorának bennünk és másokban csörgedező véreben adott. Nem más ez, mint a halhatatlanság biológiai igazolása: mi egyuttal ősünk vagyunk és utódainkban élünk tovább. A nemzeti tudat a nemzeti-életleni egység tudata. A nemzet az összes emberi értékek kialakítója. Emberi érték nincs, csak fajiságában meghatározott nemzeti érték.

A romániai bioszociológia egyik jellemző vonása, hogy nem a faj, hanem a nemzet fogalmára támaszkodik. Bár elismeri a fajt, mint tényezőt a különleges romániai adottságok miatt kénytelen a nemzet végső fokán fajtól elütő fogalmát alátámasztani tudományos érvekkel. A nemzetet, mint biológiai egységet határozza meg. A latin népek fajilag igen kevert volta u. i. kizárja a faj fogalmának azt a meghatározását, ahogy azt Németországban teszik. Így szükségszerűen a nemzet átbiologizálásával kell beérnie.

A biopolitika. A biopolitika célja az elveszett paradicsom biológiai uton való megtalálása. Ami a bioszociológia az elméletben, az kellene, hogy legyen a biopolitika a gyakorlatban. Alapja a népesség demográfiai helyzete, a bioszociológia elméleti megállapításai a társadalomról, az átöröklésről, stb. A mai civilizáció gyökeres átreformálása a biopolitika segítségével történik. Kiküszöbölendő legelsősorban a demokrácia, mert a jogok és kötelességek egyenlősége biológiai képtelenség: mindenkinek annyi a joga, amennyi az életlenül meghatározható képessége. Ostorozza a vagyonszerzést, a jólétet, mert ez károsan befolyásolja a népegészségügyet, illetve annak az átöröklésre vonatkozó részét. A szocializmus képtelenség. A humanizmus öngyilkosság és a jövő nemzedékek megölése. A kommunizmus merénylet az emberiség ellen: a mai Oroszországot degeneráltak és pszichopaták vezetnek, az orosz forradalom merénylet nemcsak a civilizáció, hanem az értelem ellen is. Az individualizmus patológias tünet.

Ezeknek az áramlatoknak és az élet átreformálásának a lehetősége a biológia törvényeinek következetes politikai alkalmazásában adódik. A biopolitika főeszköze a szelekció. A természetes kiválasztás a mai civilizációban alig, a szociális kiválasztás pedig rosszul működik, ezért helyükbe egy tervszerű és észszerű biopolitikai szelekció kell, hogy jöjjön, ami a biológiai értékek megmentése mellett a biológiailag veszélyes elemeket kiszorítja. Hirdeti a degeneráltak és alacsonyabb értékűek sterilizációját, a nevelés reformját, a nemzet tagjai már az iskolában tartoznak megtanulni a biológia elveit. A társadalmi reformok eugenetikusak legyenek (ezért mondják az agrárreformot a biológiailag értéktelen elemek, a földnélküliek továbbszaporodási tényezőjének, ezért hirdetik a német parasztörökösödési törvény szükségességét Romániában is, stb.) A

környezet tervszerű átalakítása a biológia szempontjai szerint történjen. A politika mai főkérdése, az eugenetika: a jövő generációk feljavításának a kérdése. Példa erre Olaszország és Németország. A biopolitika vitális jelentőségét annak a körülménynek köszönheti, hogy harci eszköz a kollektívizmussal szemben, amely szerintük születéscsökkenést s a népesség degenerálódását idézi elő. A biopolitika, vagyis a szelekció és átöröklés tanainak következetes alkalmazása az élet minden területén több, mint kötelesség. Az új népvallás ez, melynek szentsége a család és célja a jövő.

A bioszociológia és a romániai valóság. A bioszociológia Románia demográfiai alkatából indul ki. A demográfiai statisztika azt mutatja szerintük, hogy Romániában ma a népesedés stagnál és a jövőben a népesség csökkenésévé kell számolni, minek következtében Románia továbbra is a nagyobb hatalmak zsákmánya lesz. A törvényhozás Romániában eugenikus kell, hogy legyen. Az új román hitvallás a biológiai nacionalizmus; a román nemzet nem jogi vagy politikai formula, hanem az ősök vére által meghatározott realitás. Ez a vérség elkülöníti a romániaságot az itt lakó kisebbségektől. A székelység azonban nem kisebbség, mert a vérvizsgálatok kimutatták, hogy a székelyek tulajdonképpen elmagyarosodott románok. A falusi gazdagparasztot biológiailag jól felszereltnek tekintik s ezért ennek a védelmét óhajtják. Hívei a parasztság olyan átszervezésének, mint amelyet Németországban csináltak. Általában a Németországban bevezetett eugenetikus törvényhozást akarják meghonosítani (a vércsoportokra, a továbbszaporodásra veszélyes elemek sterilizálása és internálása, stb.).

A bioszociológia romániai fontossága abban adódik, hogy a bioszociológia az egyetlen átfogó tudományos mezbe bujtatott elmélete a romániai fasiszmusnak. A fasiszmus politikai tendenciáit elméletileg támogatja. (Falusi gazdagparaszt védelem, antiszemitizmus, kisebbségellenesség, stb.) Mint konkrét politikai program a bioszociológia egész rendszere nem szerepel a fasiszta alakulatok programjában, az egymás közt ellentétes fasiszta társadalom- és állam-elméletek (korporatizmus, legionarizmus, etnicizmus, stb.) csak részben tartalmazzák a bioszociológia tételeit. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a fajelmélet a fasiszmus ellenzéki szakaszában a tömeg meghódítás másodlagos tényezője. — Hitlerék is a szociális demagógiával hódították meg elsősorban a tömegeket és nem a güntheri elmélettel. A fajvédelem a fasiszmus uralomra kerülése után ünnepe el teljes fontosságát, amikor a szociálpolitikát biopolitikával, a szociális demagógiát fajgyűlölettel, a kenyeret és munkát átörökléstannal pótorják. A fasiszta elméletek még így is természetesen a bioszociológia egyes tételeit már most gyakorlati programba iktatták. A ma adott fasiszta elméletek a bioszociológia irányába gravitálnak s a bioszociológia virtuálisan a fasiszmus romániai elmélete.

Jegyzet. A bioszociológia elmélete 1925 után jelentkezik. Az Astra kebelén belül keletkezett és csakhamar, az Astra zalai gyűlésével, az egyesület hivatalos ideológiája lett. Folyóiratuk ebben az időben félhivatalosan a Societatea de Măine volt, s működési körük a népegészségügy kereteit alig haladta meg. Az elmélet „kivirágzása” egybe esik a Hitler-uralom viszonylagos megerősödésével és a fasiszmus előretörésével. A mozgalom fő érvgyűjteményét a németországi eugenetikai reformok alkotják. Az elmélet képviselői: I. Moldovan, Râmneantu, Zalog, Fălcaoară. Folyóiratuk a *Buletinul Eugenie și Biopolitic*.

H A J R Á . . . !

Irta: HAMVAS H. SÁNDOR

A lakás viharzott a házmeester kiabálásától.

A nyers, dühödtt hangok kicsaptak az udvarra, folyosókra, szerte-rezegtek a nagy házban; s szétterültek, mint ezer darabra szakadt rongy a szélben. A cafrangokból a kapu alá is jutott s néhány cafatja kicsúszott az uccára, a reggeledő élet új lüktetésébe.

Hussmann, a házmeester csaknem magánkívül volt. Az imént ébredt fel álmából s az órára pillantott. A vér meghűlt az ereiben. Kétszer is megdörzsölte a szemét, nem akart hinni annak, amit látott, de a mutatók és a számlap hangtalanul az arcába kiáltottak: elkéstél! Ekkor szilaj gondolatok rohanták meg. Fenyegető arcokat és a fiatal Zorgert látta magaelőtt. Roppant félelem szorongatta a torkát, de aztán kiszakadt belőle a harag, bőmbőlő hangja végigzúgott a lakáson: miért nem keltették fel idejében, hisz' az este, lefekvés előtt az asszony és a cseléd lelkére kötötte...!

A lakásban már mindenki ébren volt, csak a két gyerek, Jenő és Ila aludtak zavartalanul. Hussmann ez is dühítette. Hát ezek csak alsznak. Csak döglenek?...

Hussmanné a konyhában kapkodta a fejét. Fülét bedugta s bordó pongyolájában, ami rendetlenül lógott vastag alakján, szájalmasan sópánkodott, hogy ő már nem bírja, tönkreteszi a kiabálás, az idegei úgyis tönkre vannak téve!... Szerette volna már kint látni az: urát a lakásból... Csak menne már, csak már menne!... Szeretett volna szembeszállni az urával, keményen az arcába csapni és visszakiabálni, hogy elég ebből a cirkusból!... De nem mert. Félt, érezte a tehetetlenségét. Örökké is félt. Rettegett, túrt és szenvedett... A visszatartott indulat azonban belőle is kipattant s ezt a kis cselédre szórta. Visított, zsörtölődött, hogy ugorjon már a kávéval, a fürdőben készítse el a mosdót, ne késleltesse még ő is az urát; hadd menjen, hadd vigye az ördög!

A cseléd szóltalanul, száját összeszorítva tett-vett. Szaporán elkészítette a kávé, a tálcára tette a friss zsemlyét és vitte az úrnak. Belül őt is harag fűtötte s utálkozva pislogott az asszonyra, az úrra. Már únta ezt a helyet, ezeket a kiabálásokat. Majd minden nap egy-egy veszekedés, ordítózás. Mindennap viharzik ez az átkozott ház s rendszerint rajta, a házmeester cselédjén csattan el a viharostor vége... Hát neki mindent el kell tűrni? Az ő háta olyan széles, hogy minden ráfér? Megtorlás nélkül üthetnek, rúghatnak rajta? Ó, átkozott ház, örültek háza!... De elmegy innen, el! Inkább a bizonytalanság. Igen, elmegy, ma fölmond, nem hagyja magát, hisz' a csontjairól lerágnák a húst!... S ez a sok dolog; egyedül dolgozik a házra, késő éjjel mehet csak aludni, de reggel ő az első, aki felkel. És minden második éjjel egy órától hajnalig kaputnyitni; elcsurog az élete. És miért? Kiért? Talán a fizetése?... Rongyos, koszos pengők!... Olyan rongyosak és koszosak, mint ez a házmeester fajzat!

Keserűséggel vitte az úrnak a kávé. Az úr rásivített:

— Mit sétál, kényelmeskedik, mint aki ráér? Elkészítette már a mosdóvizet?... Nem?... Hát akkor? Hogy a...!

Egy ideig szembenézett az úrral. A nyelvére mérges szavak rakódtak, most megmondja! Mégis hallgatott, mint két év óta mindig. Egyet nyelt és ment a fürdőszobába.

Hussmann ismét kiabált... Annyit sem kaphat meg, hogy idejében

felköltsék... Itt élnek a nyakán valamennyien, csak várják a készet, a pénzt, de belátásuk nincs...!

A család úgy veszi őt, mint igavonó állatot, akinek csak az a kötelessége, hogy őket mindennel ellássa! Igen, ő csak a család állatja. Nem több. Akit mindig hajthatnak, akiből mindig préselhetnek pénzt... A gyerekek is?! Hát mikor lesz már vége az örökös tanulásnak? Neki elég volt négy elemi és tanonciskola, — ezeknek pedig felsőbb iskola kell. Más kölyök ilyen korban már pénzt keres, de ez a kettő nem. Olyanok, mint a piócák. Kollokválás, újabb vizsgák, újabb s újabb tanulások, késő jel hazajárni, kávéház, strand, uzsonna, a pengőket szórni, mert persze, a barátaikhoz, barátnőikhez méltón reprezentálniuk kell. A fiatal úr és a kisasszony! És ha végeztek? Idehaza egy darab fát sem fognak arrébb tenni, mert kész úr, nagysága lesz belőlük!...

Az arca a dühtől vörös volt. Vastag ajka még jobban megduzzadt, a nyakán kidagadtak az erek Ahogy kiabált, a nyála fröcsögött. Hirtelen a tükör felé fordult, belenézett. Megdőbbenve bámult a foncsorozott üveglapra, oly' idegenül, rémitőn hatott rá az az arc, amely onnan visszazérett. Mintha soha nem látta volna önmagát, úgy bámult a tükörbe. Hát ez ő?... Fehér haj, ráncos, petyhüdt bőr, a szeme alátáskásodott, akárcsak zacskók lógnának ott. S a szeme szürke, bizonytalan, semmitmondó... Az apja szeme volt ilyen, amikor meghalt. Hideg lehelet-féle csapta meg. A hangok lesorvadtak az ajkáról. Megnémult. S ekkor megrohanták az emlékek... Az elpotyogtatott életét látta. Minden, ami számottévó volt, most visszajött. Látta önmagát, amikor felszabadult és a mestere keze alól nekiindult a világnak. Amikor nekigyürkőzött a kapárságnak. Hogy legyen valamije. Egy kis ház, hogy ne fizessen házbért s a gyerekeket fölnevelje, iskolába járassa... Mélyről indult, ahol vad gondolatok gyötrik az embereket és ahol az iga alatt a benemteljesedett kívánságok helyén lángszavak, súlyos igazságok nőnek.

Mindenre emlékezett. Arra is, amikor bátyját kitérte a munkavezetői állásból. Ez volt az első keményebb, merészebb lépése. De kellett: mert a család... és mert nem akart örökkön halálra fáradni a robotban és mert kevés volt a pénz, a kereset. Aztán sorstársainak fordított hátat. Nehéz volt megtagadni a multat, az együvé tartozandóságot s a testvéri szeretet is tiltakozott benne, de kurta számok voltak a hétvégi borítékon. S az álom, a föl szabadulás még messze volt, a család szaporodott; vén apja hozzákerült — egy karéj kenyérrel több kellett. Az asszony egymásután még két gyereket hozott a világra, csak azért, hogy félév múlva eltemesse őket. Kellott a kemény, merész lépés, kellettek a többi lépések is...

Mindent feladott, mindent megtagadott, minden régi emléket kiölt magából, csak a célt nézte, a kaparást. — „Hajrá, csak hajrá!” — hogy minél több jutalékot kapjon és alaposan beágyazza magát az öreg Zorger kegyeibe.

Utálatos ize volt ennek, de így nőtt össze a Gyárral. Ugy számította, annyit kapar magának, amennyiből önálló lesz, vagy pedig nyugodtan, munka nélkül leéli hátralevő napjait. Hiszen a gyerekek is meg nőnek, segíteni fognak neki és egyszer az apja is... meghal... És érezte, hogy fölfelé halad, egyre fölfelé... Később aztán rájött, hogy lefelé csúszott, mindig lefelé. És a társai, akikkel valamikor együtt rázta az öklét, most már feléje rázták...

Az önvád is lépten-nyomon eléje állt. De elcsitította s az út, amelyen elindult, magával ragadta. Hol volt akkor már a bátyja? Csak a számonkérő arcok, tekintetek maradtak meg körülötte, de ezekkel csakha-

mar végzett; volt társait, az orra előtt kellemetlenkedő multat kidobta a Gyárból. Hogy senki ne lobbanthasson a szemére semmit.

Aztán új embereket vett fel. Fiatalokat, erőseket a kaputól: nem a szakegyletbe fordult munkaerőért, mert onnan is elszakadt. És ezek a fiatalok nem ismerték, talán hírét sem hallották s megadták neki a kijáró címet: — „Hussmann úr!”

Ezekkel lehetett erőskezű munkavezető, ezekre rájuk dörrenhetett: — „Hajrá! Hajrá!” — Ezekkel úgy bánhatott, ahogy akart. Lobogó gyűlöletük titkon hasalt el a gyalupadokon, gépeken. Némán beleizzadtak a hajrába...

Rohant az idő. Zorger beváltotta ígétét; adott termelési jutalékot, különböző prémiumokat. Kaphatott, gyűjthetett. És éhes örömmel kapart, gyűjtött. A „hajrát” egyik filléren sem érezte. Egy kis három-ablakos, egy-ajtós házacskát vett a környéken, hogy legyen valami, ha már kikopott a Gyárból. De a kis ház messze esett a Gyártól, nem bírta a hosszú utat s bérbeadta. Aztán házmesteri állást vállalt; ezzel megtakarította a lakbért... A fillérek pedig gurultak, csörögtek...

Később jött a háború, Zorger kijárta a fölmentését. A háborút nyomon követték a forradalmak: a második elsöpörte őt is, a pénzt is - bosszút állt rajta. Hiába fogadkozott, hogy soha többet, a munkások nem bocsátották meg az árulását. Örült, hogy ép bőrrel megmenekülhetett...

De egyszer vége lett a százharminchárom-napos uralomnak s mint a fúria rohant a Gyárba, ordítva, tajtékos dühvel. Elvakulva tisztogatott.

A műhelyek tele voltak féligkész, majdnem befejezett ajtókkal, ablakokkal: ezek a munkásházakhoz készültek. A napszámosokkal félszerbe, sufnik alá hordatta, ahol a kacatokat, lim-lomokat raktározta el. Nyoma se maradjon! — „Munkásházak?” — röhögte gúnyosan. Legszívesebben felgyújtotta volna az egészet... S a gépek, munkapadok hallgattak...

Ezután semmi olyanról nem akart tudni, ami vonatkozásban állott a munkásokkal. Örökre meztagsadta őket és azok is meztagsadták őt. Pedig azelőtt néha-néha érdeklődött, kerülő utakon odakíváncsiskodott közéjük, mert nem tudta teljesen kiölni magából az odatartozandóságát. Hanem aztán... Vad, kiméletlen, erőszakos lett. Annyi időt sem hagyott, hogy orrukát kifújják, verejtékes homlokukat megtöröljék. — „Hajrá! Hajrá! Hajrá!” — ordította munkakezdéstől-befejezésig. Mindenütt a munkások nyomában csattogott. A gépeknek szüntelenül anyaggal tömötten kellett morogni. A padokon surrogni a gyaluknak. Vészes, vad iram száguldott körülötte, a háta meggömbültek, a lábak megroggyantak, de csak: — „Hajrá! Hajrá!” — és élvezettel nézte a vad iramban száguldó robotot, amely görnyesztőn szántott végig az embereken...

Hát így volt. Így utálták meg, így gyűlölték meg azok, akiknek sorából sarjadt. S ezek az emberek nem a régiek: néha ökölbe rándult a kezük. „Hajcsár!” — vágta a szemébe. Egy este meglesték és félholtra verték...

Tudta, érezte, hogy mindenki gyűlöli, aki a Gyárban dolgozik, verejtékezik. Nem könyörölnének rajta: csak a percre, pillanatra várnak. Tudta: jaj lesz neki egyszer. Tudta, — mégis tovább hajszolta a meghajszoltakat...

Később engedékenyebb lett. Talán elfáradt, talán félt... S az egylethez békülékeny hangokkal közeledett. Ígérte, hogy csak onnan kér munkást, ígérte, hogy megszünteti a „hajrát”, hogy visszamenőleg kifizeti a tagsági díjait. S a munkások összemorogtak: „Nem köll, maradjon

magának! Köztünk nincs helye!"

De mások másként beszéltek! — „Köll, szükségünk van rá! ígérte, hogy jóvátezi hibáit. Belátással kell lennünk. És ami a legfontosabb: minden üzemet, ahol embereinket elhelyezhetjük, örömmel kell vennünk!... Csak erősödjünk meg, majd akkor végzünk vele, ha nem úgy viselkedik, ahogy ígérte! Egy jól megszervezett sztrájk és kibuktatjuk a gyárból!"

Ez az érv győzött és ő kibékült a szakegylettel. Visszakapta régi tagságikönyvét. De a szavát nem tartotta be; a „hajrá” azután is csatogott a munkások hátán. Szerette, akarta volna csökkenteni az iramot, de már a vérében volt. És nemcsak a szakegyletből, hanem a kaputól is vett fel embereket. A felét innen, a felét onnan. Hogy ne legyen sztrájk, ne buktassák ki a Gyárból.

Igy ért idáig. A tegnapelőttig, a máig... Most mindent látott.

Belebámult a tükörbe, a megöregedett, kivénült Hussmannra... Hát ez az arc igazán ő... „Hát ezért volt minden?” — a foncsorozott üveglap gúnyosan fénylett vissza: „Ezért! Ezért!”

Tudta, látta, hogy sehová sem tartozik, nincs szilárd talaj a talpa alatt. Itt az öregség és ő még mindig nem tehet pontot a munka végére... És az elmúlt szombat?! A napszámosokat elfelejtette ma reggel hat órára berendelni, hogy hétre megrakják a teherautót és elinduljanak a épületre. A fiatal Zorger is velük megy... A gépmunkásokat pedig félhétre, mert az asztalosműhelyekben kifogyott a munka. Az asztalosok már szombaton délelőtt lógtak. A fiatal Zorger is észrevette és rátámadt. De kivédte a támadást. Valamit hazudott, amire a fiatal Zorger élesen jegyezte meg: „Nem szeretem, ha az emberek tétlenül álldogálnak!” — Akkor rendelte el, hogy a gépmunkások hétfőn reggel félhétre, a napszámosok hatra jöjjenek be. A teherautónak hétkor indulnia kell!

A feje zugott: mi lesz most? Az emberek félnyolcra, legjobb esetben hétre jönnek be... A fiatal Zorger gondolt; jó ideje ő vezeti a Gyárat. S a fiatal Zorger nem szereti az idős embereket. Őt sem szereti. Már többször levélszamarazta. Egyszer azt ordította: — „Ugy látom, magát is ki kell cserélni!” — A szavak mellbelökték. Arra soha sem, gondolt, hogy egyszer így is lehet.

Ezekben a pillanatokban fenyegetően vigyorgott rá ez az eshetőség. Hogy így lesz. Ma, vagy holnap, vagy a hét végén, szombaton. Félrelőki, kirugják, mint aki már csak az utban van.

....Igen, igen, már vén, azért is felejtette el berendelni a munkásokat....

Percekig összehuppanva ült. Érezte a készülő tragédiát.

Aztán dacosan felállt, mindent lerázott magáról, mint fölösleges terhet... Az nem lehet, hogy már vége legyen mindennek! A Gyár még kell neki! Még nem kapart eleget!... Az autó meg lesz rakva, hétkor indulni fog! A fűtővel rogyásig rakatja a gőzgépet, felhajtja a gőzt, rákapcsolat a gépekre s a gépek félhétkor már zugni, morogni, zakatolni fognak... A fiatal Zorger talán nem is megy le a gépházba, talán nem veszi észre, hogy a gépek üresen, ember nélkül szaladnak... És ahogy jönnek a gépmunkások, úgy állítja be őket sorra a munkába... Igen, igen, még nem késő... Az órára tekintett és újra kiabált. A lakás visszhangzott s a mérges, szitkozódó szavak, mint erős sav marták az asszonyt, cselédet, az alvó gyerekek arcát és a mintázott, tapétás falakat. Lobbanva járt, mint tigris a ketrecében, a visszarángatott fiatalság rugalmával, de erőlködve a lobogó düh alatt. Nem is mosdott. Minden percre szüksé-

ge van. Fehér haja kuszán, csapzottan lógott a homlokára.

Kirobbant a lakásból. A kabátját az udvaron cibálta fel. Az ajtót bevágta maga után, hogy az üvegek csörömpöltek. A kapu alatt arra gondolt, hogy a napszámosok hátha előbb bejönnek, mint hét óra?... Hogy nem is reggelizett, ez eszébe sem jutott.

Az asszony felsóhajtott: — hála isten, elment!

Az út a Gyárig egyetlen rohanás volt. Lihegve, remegő lábakkal fordult be a kapun. Első pillantása, a portásra esett.

Ugy látta, vigyorog... Gúnyos, metsző vigyorgás ül a szája szögletén; talán tudja, hogy elfelejtette az emberekelt berendelni? A fiatal Zorger biztos nem mondta meg neki — tehát csak bárgyuságában, gyűlölködésében vigyorog, ha vigyorog...

Kissé megbékélt és arra gondolt, ha más nem akad, a portást fogja hívni megrakni a kocsit. Ezt azonban gyorsan elvetette. Ez is olyan, mint a többi, — mehtagadná a segítséget.

Dühösen megnézte az órát: 6.15. Az emberek már itt volnának, ha... De nincsenek itt! Majd a portás felé fordult és simára lefojtott hangon kérdezte:

— A napszámosok bejöttek már?

Ugy érezte, megalázkodott s a szive összeszorult.

A portás egykedvűen felélte:

— Még nem! — S lassan hozzá tette: — Miért? Még ráérnek jönni!

Rövid, odavetett mondatok voltak s a „Husmann úr” hiányzott belőlük... Nem, ettől nem várhat segítséget. Megint a torkára kapaszkodott az ordítás, de magabagyúrta. Csak éppen annyit mondott:

— A kulcsokat!

*

Husmann rohanva ért az ácsudvarba.

Az ácsok már dolgoztak, ingujjra vetkezetten baltázták a gerendákat, s a fehér forgácsok megvillantak a levegőben. A kopácsolás pergőszerű volt s a vízfordó lány, fakupával a kezében, ringó sok szoknyájával, éles hangjával élő-elevenen folt volt ebben a zajban.

Husmann az ácsokat nézte. Egyetlen roppant kívánság volt az arca; csak négy embert kapna belőlük, csak négyet! Akkor már rakodhatna... De tudta, hogy ez csak kívánság, az ácsok is haragszanak rá a mesterükkel együtt. Mert nem engedi őket a vastag gerendákkal a gépekhez...

Legyintett és elfordította a fejét. Az udvart nézte és ekkor meglátta a teherautót. Ott állott az asztalos műhelyek előtt, pótkocsival, leengedett oldalakkal, majdnem az ajtónál. A soffőr a motor mellett állt, hallgatta halk berregését és a kísérőjéhez beszélt.

Husmann közömbös igyekezettel állapította meg, az autó már itt van, rakodásra vár, egy pillanatot sem késett: de hol vannak az emberek? Ki rakja meg?... Megint feltört benne a rémület. Megint nagyon érezte az öregségét, tehetetlenségét s hogy őt itt mindenki gyűlöli. A soffőrré pillantott: a széles, erős hátát nézte. A soffőr segítőjére is vetett egy vékony tekintetet: az is nagy darab ember, abban is van bőségesen erő... Ha a soffőr és a segítője nekivetkeznének a megrakásnak?!

De mit mondjon nekik? Megkérje őket?... Az elmúlt szombaton leszidta mind a kettőt. A soffőrt „kocsis”-nak nevezte, a kísérőjét „napszámos”-nak és megfenyegette őket, hogy kirugatja mindkettőjüket,

Nem, erre a két emberre sem számíthat, ez, a két ember sem hallgatja meg őt... Mégis, a rémület és a görcsös kapaszkodás vitte a megalázkodás felé. Halkan köszönt, alig hallotta saját szavait s kissé mosolygott; mosolyt húzott belső utálatára, félelmére.

A sofőr nem fogadta a köszönését. És a segítőtje sem. Hátra sem néztek, tovább figyelték a szinte zajtalanul működő motort...

Hussmann tehetetlen haragjában kiköpött. Ugy ütközött a hallgatásukba, mint valami kőfalba. S a felajzott harag roppant erővel dolgozott benne. De másodpercek múlva megcsillapodott, mint a tűz, amire vizet öntenek; pillanatokig sziszegett, aztán újra köszönt. Hátha, nem hallották?

Akkor a sofőr megfordult. Hideg, dacos arccal, szűros szemmel bámult Hussmannra.

Hussmann halántéka mögött lüktetett a vér; (mindegy, ezt nem szabad észrevenni) és sima, közvetlen szavakkal kérte a sofőrt:

— Vajda úr, legyen szives... — Magát a sofőrt akarta hívni, de megcsuklott és csak az emberét kérte kölcsön: — legyen szives, adja kölcsön az emberét... rakodni!

A sofőr arca hideg, dacos maradt, bár hihetetlennek tűnt fel előtte, hogy Hussmann így is tud beszélni. Hát kérni is tud? És milyen lágy, puha a hangja. És „legyen szives"! És „úr"-nák szólította! Eddig mindig csak „Vajda" volt neki; csak így, félvállról: „Hallja, Vajda!"... Persze, a rakodás! Hétkor indulni kellene. Hétre itt lesz a fiatal Zorger is és ő is a kocsival jön... Na persze: s nincs ember, aki megrakja, a kocsikat!... Hát hol vannak az emberek?... Hohó, Hussmann elfelejtette berendelni őket!... Ugy, szóval ezért a „legyen szives", ezért az „úr"?! Ezért kér. Ezért alázatoskodik... De szombaton, meg a mult héten, meg azelőtt napról-napra: „Kirugatom!" meg „kocsis"!... S ezért fölényes **lett**, mintha valahonnan főnről beszélt volna le Hussmannra.

— Arról szó sem lehet! A segítómre szükségem van, a motorral van valami baj, még rendbe kell hozni... és tudja, „Hussmann", hétkor indulnom kell... a fiatal Zorger pontos ember.

Minden szót alaposan megnyomott, hogy Hussmann értse meg, ő semmit sem felejtett el. És hogy a kutyáira dér jött!... Aztán füttyörészve elfordult.

Hussmann ajkába harapott... Ime megalázkodott. Meghajolt. És könnyörtelenül visszarúgták. Pedig soha nem felejtette volna el a sofőrnek ezt a szivességet!... Na, de így sem felejtí el.

A megbántás és a megalázottság kegyetlenül marták... Törni, zuzni tudott volna. A kulcsot vad lendülettel fordította meg a zárban, az ajtószárnyakat irózatossá erővel kivágta.

A sofőr és kísértője összemosolyogtak és, tovább néztek az egyenletesen, simán dolgozó motort...

A gépházműhelyben még aludtak a gépek. A széles szíjak mereven lógtak alá a menyezet alól. A sarkokban, ahová soha nem jut világosság, sötétben ásitott az ott maradt éjjel. Kenőolaj és gépszir szaga: terjengett a komor falak közt. A szűkre-szabott ablakok porosak, piszkosak, pókhálósak voltak. A gépek mellett féligkész és nyers munkák heverték rendberakott halmokban, ahogy szombaton a napszámosok takarításkor rendberakták.

Hussmann bőszyulten tovább rohant. A fülkeszerű iroda az első emeleten volt, a nagy asztalosműhely belső sarkába építve. A lépcsőn is rohant, kettésével ugrotta át a fokokat. De fönt, a lépcső felső végén

megállt, visszapillantott a gépházműhelyre. Hátha már van itt valaki?... Nem hitte, mégis remélte, titkoltan, mint csodát remél az ember. A csoda azonban elmaradt. Egyetlen ember sem volt a gépházban... Ki is volna, amikor ő nyitotta fel az ajtót, kulccsal?

Az irodájában a székre zuhant és rákönyökölt az asztalra. A feje ropant nehéz volt. A halántéka körül fájt. A gondolatok pedig jöttek. Kíméletlen, észvesztő gondolatok, hogy mi lesz? Hogy ma...! És hogy már vén... Egy könnycsepp sajtolódott ki a szeméből. Lassan legördült az arcán és rápettyent az asztalra. Sírt... Még soha nem sírt, mindig kemény volt; a lágy, rikató érzéseket nem ismerte, de most megtiporták, megálázták s ezért sírt...

A poros, reves falak, a homályos ablakok és a letisztított gyalupadok hallgatva bámultak. A falon, majdnem a feje fölött az óra szünet nélkül ketyegett, a mutatók lassan, de biztosan haladtak a végnélküli körben.

Megremegett. Vége mindennek. A hét végén elbocsátják. Vagy talán már ma?...

Hirtelen felkapta a fejét, új erő buzogott fel benne. Nem és nem, azért sem!

Felugrott. Kabátját, mellényét ledobta és felrántotta munkaköpenyét... Ő egyedül rakja meg a két kocsit. Segítség nélkül!... Valamikor cipekedett, valamikor ő is hordta az ajtókat, ablakokat. Mikor inas volt. Vézna csenevész kölyök. De húzta, bírta, mert bírnia kellett... Hát most is birni fogja!

A műhely másik végében, közel a kijárához, a falnak támasztva sorakoztak az ajtók, ablakok, tokok. A legnagyobbat kinézte: először a nagyját, nehezét, aztán a könnyebbeket, kisebbeket, mert a munkában gyorsan fogy az erő. Így csinálta inaskorában is... És a legnagyobbat kirángatta a sorból. Ez még könnyen ment, hanem mikor fel akarta emelni, a hatalmas ablak meg sem mozdult. Mintha odaragadt volna a padlóhoz. Négyezer-öttször nekirugaszkodott, fújt, lihegett, erőlködött, de nem bírta. A köpenyét levetette, karján az inget felgyűrte, de hiába, petyhüdt, lötyyedt volt a húsa, a karjaiban nem volt erő: vén volt már s milyen rég nem dolgozott...

Újra és újra nekifeszítette magát, a csontjai ropogtak, halántékán az erek kidagadtak, a homlokára kiült a veriték, de az ablak makacsul a földhöz ragadt.

Talán egy másikat? A kisebbet... hogy belejőjön a munkába?... S egy kisebb ablakot rángatott elő a sorból, lehajolt s lent, a közepén megragadta a tokot és emelni akarta. Nagyot nyögött, de az ablak nem mozdult, ez is nehéz volt. Többször nekifogott, de hiába, nem bírta.

Minden ajtót, ablakot végigpróbált; hasztalan... Egy egész kiesi világító-udvari ablakot felemelt ugyan, de mikor már megindult volna vele, keserűen visszadobta a helyére. Hát ezt vigye? Ezt az egy kis ablakot? És mi lesz a többivel!? A többit nem bírja!

Rádőlt az egyik gyalupadra pihenni. A feje zúgott, a melle zihálva emelkedett, s azon gondolkodott, hogy a napszámosok hogyan bírják?... Visszaemlékezett, hogy rakodáskor, anyaghordáskor, hogy cipekednek. Megfognak, fölemelik és viszik. Egyszerűen viszik; táncoló lábakkal, rogyadozva, de viszik... Mikor még a bátyja volt itt a munkavezető, két ember vitt egy ajtót, ablakot. De aztán jött ő, és egy embernek kellett cipelni egyet. Ő így vezette be.

A szája szétnyílt, a nyála kicsordult.

Tehetetlenül vergődött a szétcibált ajtók, ablakok között: mintha élete romjai gyűltek volna köréje.

Eszébe jutott, hogy a fiatal Zorger nemsokára itt lesz, most sportol, lovagol: minden reggel öttől félhétig. Még télen is...

Az óra a falon kitartóan ketyegett, monoton hang kíséretében törtetett előre.

Félhét mult pár perccel...

*

A munkások lassan szállingóztak befelé a Gyárba. Az elrohant vasárnap visszamaradt árnya fájdalmasan ült az arcukon és ahogy ételhordó ládikáikat, táskáikat vitték, volt valami rejtett szomorúság, lemondás a lomha mozdulataikban.

A bélyegző óra, mikor a fogantyúját lenyomták, pettyenve csengett, s tegnapról visszarángatott szavak keringöztek a levegőben. Fel-felsuhogott egy sóhajtás, fel-felszilajkodott egy tompa káromkodás, hogy aztán lelapuljon a szürke kövekre s agyontapossák az otromba lábak... S a munkások rendben mentek a helyükre; lakatosműhelybe, szerelőkhöz, mázólokhoz, a túlsó telepre, ide-oda, ki hova tartozott.

A napszámosok is jöttek.

Lassan, kényelmesen, ráérően... Ó, soká lesz még fujás!

Beszélgettek, félhangosan rágódtak valamin, talán az örökös bajokon, el nem muló nyögéseken, ami fujás után megint rájuk zuhan vagy tán a gyorsan elröppent pillanat-örömökön, amiben egyszer már jó lenne sokáig fürdeni, mélyen elmerülni.

Mikor a külső körfürészhez értek, a szabász-félszer alól rájuk csattant Hussmann bőszen hangja:

— Na, mi lesz? Mit kényelmeskedtek? Hány óra van? Mit mondtam szombaton, mikor kezdünk?... Hatkor, azt mondtam szombaton, hatkor! És kocsiak lesz! Két kocsi kell meg rakni!... Talán én, rakjam meg?

A napszámosok kövülten álltak, hallgattak. Nem értették Hussmann szavait; hatkor? Hatkor?...

Az egyik halkán, bátortalanul megszólalt:

— Mink nem tudtunk róla, Hussmann úr! A Hussmann úr szombaton nem szólt nekünk!

— Hallgass! Csönd! Egy szót se! Ne tagadd le!... Induljatok rakodni, mert... mert...!!

Az emberek, mint megriasztott csorda rohantak befelé. A torkukra forrt a szó, a szívük hevesebben vert: káromolták Hussmant és a sorukat, de hallgattak és rohantak. Át sem öltöztek dolgozóruháikba, ládikáikat a sarokba vetették. „Hajrá!”, Hussmann a nyomukba viharzott: — Gyerünk, gyerünk! Egy ember egyet... ne kényelmeskedjetek! Ez a két kocsi hétre meg legyen rakva!

Az emberek dolgoztak. A vaslépcső dübörgött alattuk, a padló döngött lépteik súlya alatt. A hirtelen nyakukba szakadt robot alatt nyögtek, görnyedtek. Az izzadság fátyolt húzott a szemükre.

Az egyik ember a keskeny lépcsőn megbotlott, elvágódott. Mint esetlen csomag gurult le a lépcső aljába a magával cipelt ablakkal együtt. Lent egy vészese nyögött, aztán felugrott. Mikor felemelte az ablakot s derekát kiegyenesítette, a szája véres volt. Kis, vékonyka vércsík buggyant ki a szája szögletén s lefolyt átizzadt ingére. A földre is hullott néhány csepp s ahogy tovább ment, úgy tetszett, mintha csodá-

latos vörös virágocskák nőttek volna a nyomában...

— Összetöröd az ablakot... kirúglak...! — dörgött ~~utána~~ Hussmann és széles talpai rátapodtak a vörös virágocskákra...

Az ember sántítva, ijedten vitte az ablakot; sietett s a szája szögletén egyre szélesedett a vércsik...

*

Még tíz perc hiányzott a hét órából, de az autó és a pótkocsi már meg volt rakva. A soffőr és a segítője kötelekkel lekötözték és azon vitatkoztak, kifér-e a kapun.

A fűtőházban a gőzgép sziszegett, a biztosítószelepen fütyülve tört elő a fölösleges gőz. Az ablakokat pára feküdte meg, a roppant melegben ködgomolyagok uszkáltak, különböző alakokat öltöttek

A fűtő bőre fénylett az izzadságtól, a tűz sejtelmesen világította meg ványadt alakját. Félmeztelen teste, mint valami kísértet imbolygott a tompa rőt fényben, ezerfelé hajladozott, miközben szakadatlanul lapátolta a forgácsot a tűzbe. Néha a feszmérőre tekintett: látta, hogy a kazán csordultig telt gőzzel, mégis tovább fűtött, s mint akit megteboylítottak, rakta, rakta a forgácsot a tűzszekrénybe.

A lendkerék indulásra állott, a súly menetirányban, félmagasságban a küllők közt pihent: még egy-két pillanat s már zúg-zakatol a gépház-műhely.

Hussmann az épület aljában állt, egy rakás deszka mögött, félig bújva, mint a leselkedő tigris. Már nyugodt, csendes volt s dühét elfelejtette. Csak még a gépmunkásokat kell munkáiba állitania, mielőtt a fiatal Zorger bejön, aztán nincs semmi baj... Legyintett: a gépmunkások... á... semmi!... Fölényesen, gúnyosan nézte a soffőrt; hát azt hitte, hogy árthat neki? Hát ki ő, mi ő?... Na, majd ezt is elintézi... nem telik bele két hét...

A gépház-műhely mélyén a lezuhant napszámos nyögött. A szekrények mellett, a piszkos padlón feküdt, a szombati sepréskor elmaradt forgács-hulladékokon s fejét egy deszkarakásra hajtotta. Fájást érzett a bensőjében, talán a gyomrában, talán a mellében, de fájt valahol belül. Az arca sápadt volt s a redők elmélyültek rajta. Szája szögletén még mindig folydogált a vár s ami a nyelvére gyűlt, kiköpte. Már tócsákat köpködött maga köré. Társai, mint riadt, lógószárnyú madarak álltak mellette s a szemük lázasan tüzelt; az egyik vizet locsolt az arcába, a másik rongygyal törölgette ajkán a megalvadt vért, a harmadik a kezét fogta.

Ebben a sötét képben még sötétebb szinekkel rajzolódott eléjük a sorsuk.

Hussmann termett a hátuk mögött. Nem vették észre, hogy jött, csak mikor már odaért, rezzentek fel; fejüket válluk közé kapták és elsápadtak.

Hussmann rájuk dörgött, hogy mit ácsorognak, ott vár a sok munka: - Azt ki végzi el? Talán én?... És az mért fekszik ott; mit gondol, mi van itt, szálloda?

Valaki azt mondta, beteg, megütötte magát, amikor legurult a lépcsőn és azóta vérzik a száján.

— Akkor is — hördült fel **Hussmann.** — **Előre!**

Az emberek, mintha lökték volna őket, indultak s a beteg is fel akart kelni. De visszahanyatlott a padlóra, s a száján vastagabban tört elő a vér.

Hussmann az egyik embert megragadta: — Rögtön telefonálj a men-

tőkért, siess! — Aztán a többiek felé fordult: — Ti meg induljatok, előre! A csapolótól a keletőhöz bordani a csapdarabokat; kettő a marótól az ablakrámákat hordja föl az emeletre, a belső műhelybe, Gáspárhoz...!

A műhely sarkaiban, mint ólálkodó szörnyek leleselkedtek az árnyak...

Ekkor a szijjak recsegeve megmozdultak, a kerekek megindultak. Először lassan, de aztán mindig gyorsabban, egyre fokozódó sebességgel forogtak körbe-körbe. A gépházműhely hörgő lármaival felébredt...

*

Az első gépmunkás is megérkezett. Ez a marós volt, cingár emberke. A fülén átvörösödött a nap. A gépmunkások közül ő járt be legkorábban és mindig legutolsónak hagyta el a Gyárat. A gépházműhely ajtajában szembekerült Hussmannal.

— Na, mi lesz? Maguk is kényelmeskednek? Maguk is olyanok, mint a napszámosok?

A marós értelmetlenül bámult; mit akar Hussmann? Talán ivott? Hisz' még több, mint félórájuk van a kezdésig!

— Hogy tetszik mondani, Hussmann úr?

Hussmann feljebb vitte a hangját:

— Miit? Hogy tetszik mondani?... ~~Szombaton világosan megmond-~~ tam, hogy a gépházműhely félhétkor kezd!... Az asztalosoknak nincs munkájuk, zsebredugott kezekkel lődörögnek; hát már magukban sem lehet bízni?... És hol vannak a többiek?

A marós szédelgett s szemét kerekre nyitotta. Még mindig nem érti! Talán elfelejtette? Kiment az eszéből?... Igyekezett visszagondolni a szombatra, Hussmannra, de nem emlékezett arra, hogy a vezető mondta volna a mai korábbi kezdést... Nem, nem emlékszik... biztosan Hussmann felejtette el; nem, ő nem felejtette el — nyolc éve van a Gyárban, Hussmannt alaposan kiismerte, hozzáigazodott s talán még álmában is a ki nem mondott parancsait leste. Már sokszor ellentétbe került a társaival, mert mindig feltétlen odaadással hajolt meg Hussmann kívánságai előtt.

— Igazán... Hussmann úr... Nem értem... én nem emlékszem... hiszen akkor...

— Egy szót se többet! Nézze, hogy menjen befelé... és intézkedjen, hogy a többiek is bejöjjenek az uccáról..., mert biztosan a kapu előtt ácsorognak!

A marós még jobban a vállai közé húzta a fejét, rohant a műhelybe, kerékpárját bevágta a sarokba és kapkodva átöltözött. Mikor magára kapta rongyait, szaladt a társaiért.

*

A mentőautó dudálva fordult be a Gyárba.

Pontosan az asztalosműhelyek előtt, a teherautó mellett megállt. Kis csoportosulás támadt körülötte, az ácsok felfigyeltek s míg az orvos leszállt, szünetelt a kopácsolásuk. Az orvost nézték, amint Hussmann oldalán belépett a gépházműhelybe és megbámulták az utánuk villogó hordágyat is.

Az orvos, mint aki ismerős, lépegetett befelé. Hussmann szuszogva követte, beszélt, magyarázott és fölöslegesen mutogatta az utat a gépek között. De az orvos már látta a földön fekvő embert... Hussmann rámutatott: Ez az!

Az orvos lehajolt, kérdezgette, vizsgálta. Hussmann idegesen magyarázott: — Rakodás közben elesett... legurult a lépcsőn... éppen egy abla-

kot vitt... csak később láttam, hogy a száján vérzik... — A hangja lehal-
kult: — Meg vagyok győződve, hogy az éjjel nem aludta ki **magát**... biz-
tosan kocsmázott... ezek, tetszik tudni, doktor úr...!

Senki sem volt körülöttük s a földön fekvő ember nem hallotta Huss-
mann locsogását... A falak hallgattak...

Az orvos hamar elkészült a vizsgálattal s intett, hogy az embert te-
gyék a hordágyra. Félvállról vetette oda Hussmannak:

— Belsővérzés...

A hordágy a levegőben úszva libegett a kijárat felé. Az orvos szoro-
san a nyomában haladt, hosszúkat lépegetett és kikerülte a gépeket...
Kint halk kattanások hallatszottak a mentőautó körül, a hordágy be-
csúszott a kocsiába, az ajtaja becsukódott és elől felberregett a motor. Az-
tán a mentőautó megindult, lágyan, döccenés nélkül gördült tova az ud-
varon és szirénáját búgatva méltóságteljesen kifordult az uccára.

Az ácsok tovább kopácsoltak...

*

A marós idegeskedve beszélt, vitatkozott a társaival:

— De igenis, Hussmann mondta! Szombaton mondta, én hallottam
és ti is hallottátok... hát csak gyertek befelé; tuggyátok, hogy milyen az
öreg!?... Az asztalosoknak nincs munkájuk... és ha én itt tudtam lenni
félhétre, akkor...

A gépmunkások a falnak támaszkodva ácsorogtak, cigarettáztak és
halgattak. Olykor a kapura bámultak, amely borzasztóra tárult; olyan
volt, mint az éhes száj. A mentőautót is látták, de csak megnézték, mert
bement és kijött a kapun, egyébként: mentőautót? hát mentőautó, eleget
láttak már életükben...

— Ha én itt tudtam lenni félhétre, akkor.. — ismételte a marós.

A szalagos megrántotta a vállát és kiköpött. Különös pillantást vetett
a maróra... Most hazugságon kapta, mert ő látta bemenni; ennek pedig
alig öt perce... De különben sem tetszett neki a marós — a **csapolós**nak
és a körfűrésznek sem tetszett, — mindig elhúzódott a társaitól, elkü-
lönülve élt, nem érdekelte, csak a marója... és ravaszkodó, nagykalapot
emelő volt mindig, Hussmannak egy nap húszszor is köszönt. Egyszer
összekapott vele s akkor az arcába vágta: — „Barátom, nyolc évig egy-
helyben lenni és bizalminak lenni, a mai időkben, hát ez egy kicsit fur-
csa! És itt, ahol három hónapnál tovább nem maradhat meg ember!...”
— Megint megrántotta a vállát:

— Ha te itt tudtál lenni félhétre, akkor örülj **neki!** Eriggy szépen
dolgozni!

A többiek ráhümmögtek. Tetszett nekik a szalagos egészséges fele-
lete. A körfűrész kiköpött:

— Hussmann?... Attul minden kitelik!

A csapolós nyugodtan fújta a füstöt a levegőbe és mosolygott. Mert
jólesik azt tudni, hogy Hussmann odabent izgul, túhegyeken ül.

A marós szeme izzott. Ha ez a szalagos nem volna itt, akkor a töb-
biek bejönnének, **nem** hümmögnének az orruk alatt... Nagyon dühös volt
rá; ez az örök nyughatatlan, ez az örök pofázó, ennek soha semmi sem
jó, ennek mindennel baja van, a szakegyületet is megkritizálja, mindig
elégedetlen... Ötödik hete van a Gyárban, de azóta mindig csak beszél,
mást **sem** hallani tőle, mint... „termelés”, „profit”, „tőke” és ezekhez **ha-**
sonlót. Hát tehetnek valamit? Pénteken Hussmannról beszélt, **azt** monda-
ta: — „A legnagyobb munka közben álljunk le és követeljük, hogy tá-

volítsák el Hussmann!" — Örült! Hussmannal kikezdeni?!

— Gyertek be! — böffent újra a társaira. — Ne vacakoljatok!

A szalagos nyugodtan felelte:

— Ráérünk!... Hol van még fényole?

A csapolós fölnevetett. Élesen, jóízűen, tiszta szívből. A többiek is nevettek.

A marós szája szélét harapdálva hallgatott...

*

A fiatal Zorger közeledett az asztalosműhelyek felé. Már messziről nézte a megrakott autót, pótkocsit, hogy jól lekötötték-e. Kedvetlen volt, a homlokán redőkbe gyűrődött a bőr. Mindenki láthatta, hogy ma könnyen kicsúszik belőle a kiabálás.

A sofőr és a segítője nagykalapot emeltek neki s kissé meghajoltak előtte. Hussmann a gépházműhely ajtajában állt, a gépmunkásokat várta és öklét összeszorítva remegett, hogy a fiatal Zorger bemegy-e a gépházba. Most egyetlen kívánság lapult a mellében; ne menjen be, most az egyszer kerülje el a gépházműhelyt.

A fiatal Zorger nem ment a gépházműhelybe. Egy pillantást sem vett Hussmann felé. Ügyesen, fűgén felkapaszkodott az ülésre és elhelyezkedett. A sofőr begyújtott a motorba, egyik keze az indító körül babrált; de miért nem indulnak már?

A raktárak között a gépmunkások jöttek befelé. Hanyagul, egykedvűen lépegettek, hiszen jócskán telt az idejükből. A fiatal Zorger a gépmunkásokat nézte... Kezével intett a sofőrnek, hogy várjon még... És Hussmannra pillantott; szemét kicsire húzta s homlokán a ráncok tömörebb redőkbe álltak.

Hussmann felismerte a helyzetet. A lába csaknem megmerevedett, a szíve halkabban vert. Aztán hirtelen bátorságot vett, odament a kocsinhoz. Közel az ülés előtt megállt, felnézett a fiatal Zorgerre. És beszélt; a szavak akadozva bukdácsoltak ki a száján, a balesetről számolt be és görcsös igyekezettel fokozta feljebb a hangját... Beszélt, beszélt, hogy a fiatal Zorger tekintetét elfordítsa a gépmunkásaktól és könyörgőn pillantgatott a sofőrre is, hogy segítsen neki, mondjon ő is valamit, akármit, de a sofőr gúnyosan vigyorgott rá.

A fiatal Zorger továbbra is mereven nézte a gépmunkásokat. Most értek a kocsival egyvonalba. A kis csoport élén, mint vezető, a marós haladt, nagyot, hangosat köszönt a fiatal Zorgernek és mentében a zsáköténye szélét gyűrögette.

A többi gépmunkás csak megbökte a kalapja szélét.

— Hát ezekkel mi van? — kérdezte a fiatal Zorger Hussmanntól. — Miért csak most jönnek be?

Hussmann megzavarodott, ötölt-hatolt, krárogott, úgy érezte, fordulóhoz ért az élete. Most dől el...

— Nem tudom... én szombaton világosan megmondtam... nekik...

A fiatal Zorger már nem figyelt Hussmannra. A gépmunkások után szólt, akik már majdnem elérték a gépházműhely ajtaját:

— Halló, gépmunkások, álljanak meg egy pillanatra!

A gépmunkások megálltak, megfordultak. A szalagfűrészes szólt:

— Tessék!

A hangja közömbös volt és nyugodt. Csak a szemében lobbantak apró, nyugtalan fények. De ezt senki nem vette észre.

— Maguk miért késnek? — kérdezte szigorúan a fiatal Zorger.

Megint a szalagos válaszolt:

— Mink nem **késünk!** Hisz' félnyolckor kezdünk... most pedig még nincs hét óra se!

A fiatal Zorger jelentősen hallgatott és felváltva a gépmunkásokra és Hussmannra nézett. Hussmann, mint a szükülő kutya lapult a lábánál és szánalmasan összehuppan. Néma arca könyörgött, irgalomért esdekelt. A fiatal Zorger mindent megértett; de teljesen biztos akart lenni a dolgában.

— Hát a Hussmann úr nem mondta szombaton, hogy maguk ma félhétkor kezdenek? — fordult ismét a gépmunkások felé.

A marós akart most szólni, de a szalagos, mint a szikla, eléje zökent: Hallgass! — súgta rekedten.

— Nem! Nekünk egy szót sem szólt! — válaszolta keményen.

Ekkor a sofőr is megszólalt a volán mellett:

— A napszamosok is csak félhétkor jöttek be, nem hatkor. Már azt hittem, hogy hétkor nem is indulhatunk!

Hussmann úgy vette a szavakat, mint valami ítéletet. Az arca fehér volt, mint a haja; a lábából elszállt az erő; a szívét a torkában érezte kalimpálni. Lassankint minden összefolyt előtte, csak a fiatal Zorger fenyegető, Vészjósló arcát látta élesen kiválni a háttérből. S mintha roppant távolról hallotta volna a hangját:

— Hát maga **miért van** itt, Hussmann úr? Micsoda maga tulajdonképpen? Maga munkavezető? — Aztán, szakadozottan: — Az asztalosoknak nincs munkájuk... Így tartja szem előtt a Gyár értekeit?... Micsoda kár!... Ki téríti meg?... Vegye tudomásul, hogy így nem mehet! Végeztünk... Slussz!... Értette?... Ide érélyeskező, józan munkavezető kell!...

A Gyár dudája felbömbölt. Hetet fűjt. A hangok szétszálltak a levegőben, lecsaptak a földre, belebujtak minden kis lyukba és megrázták a hatalmas Gyárat:

— Hajrá!

A teherautó elindult és Hussmann ott maradt az udvarban. De úgy érezte, hogy a Gyár dudája az ő számára végsőt fűjt...

*

A gépmunkások beléptek a gépházműhelybe.

A gépek között haladtak, a műhely mélye felé, a szekrényekhez. A szalagos nevetett, a többiek is. Nagyon jó. Megtelt a pohár. Így van rendjén. Hussmann. ez az átok megérdemelte!... Hanem a sofőr egy finom fiú. Ő tette be az ajtót Hussmann mögött. A kegyelemdőfést ő adta neki.

A marós is mosolygott. És odahúzódott a szalagos mellé... Valahogy megérezte, hogy annak az oldalán van az erő. Annak az elégedetlensége, örök pofázása hatalmas erő... Pillanatra még belenyilait, hogy mi lesz ezután, ki jön Hussmann helyére. Csak most látta, mennyire összeforrt Hussmannal... De nem akart vele bukni. Nem!... Ezért húzódott a szalagos mellé.

De a szalagos elhúzódott tőle és a csapolósnak magyarázta: — A fák nem nőnek az égig... Semmi sem maradandó... Nincs irgalom, kegyelem... Egy a sors. közös a sors... A citromot kifacsarják, azután elhajítják... Most láthatjátok — emelte fel a hangját s a szemében apró, nyugtalanító fények lobogtak.

A ZSIDÓ EMANCIPÁCIÓ KÉRDÉSE

Irta: VARGA LÁSZLÓ

A zsidók polgári egyenjogúsága ellen vezetett sűrű s most már rendszeres támadások nyomán tömeg- és egyéni-elméletek hirdetik az emancipáció „elhibázottságát.” Ez a felfogás lényegében azonos állapotban levőnek minősíti a zsidókérdést, jóllehet a szüntelen fejlődés következtében nem maradhatott el a feudális társadalomtól átvett zsidókérdés megmásulása sem.

Az emancipáció felmérésénél szem előtt tartandó, hogy 1. a polgári fejlődés egyenlőtlensége; 2. a válságokból következő megrázkódtatásai, az osztálytársadalmi jelleg, s 3. az egész polgári fejlődés rövidege határozták meg, hogy az emancipáció hol és mennyiben érhetette el a célját. A rendi állam helyébe lépő jogállamnak elkerülhetetlenül vállalnia kellett a zsidók egyenjogusítását. Egyrészt a szabad gazdasági érvényesülés, másrészt a munkaerő-árú új alapelvei a polgári jogegyenlőség általános érvényesülését követelték meg. A feltörekvő polgárság minden megoldatlan kérdés megoldását ígérte, az előzetes elméleti megalapozásra viszont úgy természetesen, mint érdeke miatt nem adhatott módot. A kartelt csak mámoros fogadalmak garantálták.

A zsidókérdés ismert sajátosságához tartozik, hogy az emancipáció útja mindvégig rögös. Nemcsak a későbbi polgári fejlődés törvényei hátráltatták — szülöttjének, — az emancipációnak általános megerősödését, de küzdelmes és hosszadalmas volt maga a gyakorlati beindítás is.

A középkorban a zsidóság elveszítette gazdasági súlyát s fölösleges nyűgként szorult a feudalizmus repedéseibe. Az egykori áruközvetítés után hovatovább a legkiskaliberűbb kölcsönügyletekre szorítottak a zsidók, akikhez az eladósodott nemeseken kívül főleg a hűbéri terhektől sújtott jobbágyok fordultak kölcsönért. Ebből a szerepből az ellenszenv ezer gyökere táplálkozott, s a visszatetszés az eltérő életmód apróbb-nagyobb vonatkozásai következtében még indokolhatta is önmagát. Így azután amikor a polgárság fölveti a jogegyenlőség kérdését, a fenyegetett feudális-klerikális uralkodó osztály a zsidók egyenjogúságának a kérdésébe feszítheti minden ellenállását s a részkérdéssel támadhatja és támadja a kérdés egészét. A zsidók emancipációja így mindenkép' nehéz feladatot jelentett a polgárság számára. Ha a shylocki megmintázás még a nyűgöt jelentő zsidók elleni hangulatot szimbolizálja, úgy Lessing Bölcs Náthánja az emancipáció előestjén a hasznos-értékes zsidó mintaképét bemutatva fejezi ki az új korszükségletet. A gondolkodó Náthán alakja csak szépíti a valóságot, mert valójában a kor abban a zsidóban látja a hasznos elemet, aki a tőkés termelésbe bekapcsolódva tölti ki a bontakozó polgárság hézagait. Ennek a szükségletnek a feszereje már jóval az emancipáció megnehezített törvénybeiktatása előtt felemás, átmeneti magatartást alakít ki a zsidókkal szemben. Így amikor pl. Poroszországban a szegény zsidók változatlanul fizetik megtűrésükért a fejadót s a különféle illetékeket, ugyanabban az időben II. Frigyes nagyon szívesen látja országában s kiváltságokban részesíti a vállalkozásokba bocsátkozó zsidókat. Bécs uccáin még hajszákat rendeznek a hatósági engedély nélkül meghúzódó vándorzsidók ellen, amikor már vagy 100 bankár-nagyvállalkozó zsidó család állandó jellegű privilégiumot élvez. Sőt Svédország azzal a különös helyzettel szolgál, hogy amikor jóindulattal ad helyet azoknak a zsidóknak, akik manufaktúrákat alapítanak, ugyanakkor ezek nincstelen hitsorsosaitól az azonnali kikeresztelkedést

követeli meg.

A törvényes egyenjogúsítás kezdetben félelmetekkel próbálkozott. A részleges emancipáció ily' kísérletezése évtizedekig tartott. Az általános emancipáció elé tornyosuló akadályok miatt a részleges emancipáció is a zsidóság osztály megoszlásának függvénye. Persze a kompromisszumot nemcsak nemzsidó, de zsidó réseiről is szorgalmazták. A francia nemzetgyűlés — zsidó kezdeményezésre — előbb a benszülött gazdag, u. n. *szefard* zsidóknak adja meg az egyenjogúságot. Később Berlin vagyonos zsidói igényelnek ilyen elintézetést s 1836-ban hivatalos formát ölt egy ilyen javaslat (*Streckfuss*). Figyelemre méltó, hogy amikor a múlt század végén Oroszországban is konkrétan szót emeltek a zsidók egyenjogúsítása érdekében, hasonlóan felmerült az indítvány, hogy „hasznos” és „haszonnélküli” megkülönböztetéssel legalább a „hasznosakat” juttassák polgárjogokhoz.

Miután a polgárság az emancipációtól saját sorainak az erősítését várta, természetes volt előtte, hogy a zsidóság a maga részéről is mindent megtegyen a hozzá hasonulásért. *Napoleon* félrenemérthetően adta tudtára az általa összehívott zsidó Notabel-gyűlésnek, hogy számít a zsidóknak a francia nemzetbe való beleilleszkedésére. *Schrötter* volt porosz államminiszter pedig az emancipáció szőnyegre kerülésekor olyan javaslatot dolgozott ki, amely minden külsőségre (német nyelvhasználat, német névfelvétel, stb. stb.) kiterjedve utalt a némettélevés követelményére. Ez a jelenség megisméltódott Magyarországon, amikor a fenntartás nélküli emancipációt követelő *Eötvös* báróval szemben maga *Kossuth* a zsidóság reformálódását szabta ki az egyenjogúság előfeltételéül. Hogy a párizsi Synhedrion (az ugyancsak *Napoleon* által kezdeményezett rabikongresszus), majd jóval később (1844-ben) a németországi rabbigyűlés ünnepélyesen kimondotta az állami törvények elsőbbségét az egyházi törvényekkel szemben s hogy a francia nemzetgyűlés által biztosított általános emancipáció után a francia zsidók hatalmas összegű „hazafias adományokkal” dokumentálták az új osztályhoz való felsorakozási készségüket s hogy a XIX. század folyamán a zsidóság körében Európásteret nagyarányú a harc és a mozgalom a vallási reform kérdésében s hogy általában a zsidóság buzgón kimutatta a gazdanéphez való hasonlósági hajlandóságát, részt kérve és részt vállalva a honi-polgári élet minden előtte szabaddá tett ágában, mindez az új helyzetből természetesen következett. Ezért rövidlátásról tesznek tanuságot azok, akik a XIX. század zsidóságát a „gerinctelenség” bűnével kárhoztatják. A liberális-emancipációs korszak zsidósága mindenkép' az idő diktálta uton járt. Ám az alulmaradásra ítelt vezetőrétegek ellenállása az alulmaradás után szívósabban jelentkezik. (Közelfekvő példa az orosz kulákosztály magatartása.) A zsidóság egyenjogúságának a kérdése a haladás ellenes osztályok fedezékévé alakul, ahonnan a nemesség és az egyházi a zsidókkal szembeni gazdasági érdekellentétek és érzelmek mozgósítását vezetik időről-időre, a tulajdonképpeni ellenfél, az új (polgári) rend ellen. A francia forradalmat Elzászban, ahol annak idején az ország zsidóinak a többsége lakott, sorozatos zsidóellenes zavargások kísérték, amikor pedig a nemesek és papok nemzetgyűlési obstrukciója s az emancipációs törvényjavaslatnak a napirendről való újabb és újabb levétele után a nemzetgyűlés mégis megszavazhatta az egyenjogúságot, megnyugtatóan olyan rendelkezés lépett életbe, mely törölte vagy felfüggesztette a zsidóknak adott adóslevelek nagyrészének az érvényességét. Az emancipáció utáni első (1806) válság jelentkezése elégséges volt ahhoz, hogy a franciaországi reakciós tényezők ne engedjék nyugvópontra jutni az alig

megadott egyenjogúságot s hogy a parlamenttől — a válság zavarában — ne csak az emancipáció visszavonását, de még a zsidók kiűzését is követeljék. Napoleon elbukása Franciaországon kívül is fokozza a zsidók egyenjogúsítása elleni reakciót. Napoleon „a felszabadítás” nevében hódította végig Európát, s ha a bevonuló francia csapatok első eszmekumentáló ténykedése mindenütt az alkotmány beiktatása, s ezzel összefüggően a zsidók egyenjogúsítása, s ha az akkor még párizsi követ Metternich is azt jelentette Bécsbe, hogy a Synhedrion összehívásával Napoleon politikai célokat követ (az orosz-zsidó tömegek szimpátiájának a megszerzését az oroszországi hadjárat előtt), érthető a restauráció és „keresztényállam” jegyében fellépő reakció heves ellenkezése a zsidók egyenjogúságának a fenntartásával szemben, amit nem tud különválasztani az alkotmányosság mumusától. Az emancipációt Franciaország, Belgium és Hollandia kivételével nem is hagyta egyetlen restaurációs állam sem érvényben. Németországban, ahol az európai országok közül tömegben és állandó jelleggel a leghosszabb ideje laknak zsidók, ahol az évezredek területi szétforgácsoltság mindig töméntelen érdekellentétet tartott ébren, késleltetve ezáltal a fejlődést s ahol Európában először kezdődtek (a keresztesháború idején) komolyabb zsidóüldözések, a restaurációk és válságok fokozottan súlyosabb zsidóellenességet váltottak ki. Itt még hatékonyabban sikerült a gazdasági ellentéteket alágyujtani, mert sikerült magát a polgári kereskedő réteget is a zsidók ellen fordítani. Brema és Lübeck 1815-ben kiutasították a zsidókat; Lipcse és Drezda kereskedői a zsidók emancipációjának a leghevesebb ellenzői; Würzburgban és Bambergben pedig a szatócsok a zsidó üzletek lerombolásával igyekeztek megszabadulni a konkurenciától.

A szinte évtizedenként jelentkező ciklikus válságok a bontakozó liberalizmus korában ismétlődő alkalmakat nyújtott a zsidóellenesség újabb és újabb felszítására. Az európai államok jórésze egész a múlt század derekáig nem is volt képes az emancipáció törvénybeiktatásáig eljutni, sőt Ausztria-Magyarországon csak a kiegyezés után, Német- és Olaszországban még később, — a 70-es évek beköszöntésével — a nemzeti egyesülés után kerülhetett csak sor az egyenjogúsításra. A zsidóellenes akcióba való átvezetés kísérlete akkor sem marad el, amikor a közbeeső időben forradalmi megnyilatkozást ölt a társadalmi nyugtalanság. Kisérője ez a jelenség az 1849. évi ausztriai és magyarországi forradalmaknak is. Magyarországon átmenetileg célba talált a megbolygatási tendencia: a pozsonyi kétnapos zavargás, a kassai, székesfehérvári, stb. tüntetések nyomán meghátrált a forradalmi kormány s a további nyugtalanságok elkerülésére hivatkozva indokoltnak vélte a zsidók egyenjogúsításának az elodázását. A visszaesések azonban csak zavarták, de döntően nem akadályozhatták meg a zsidóságnak a tőkés gazdanépek gazdasági-kulturális életébe való belenövését. A korán és kellőképp iparosodott országokban a zsidóság helyet talál az uralkodó polgárság soraiban gyakorlatilag-politikailag megfelelően az emancipáció, míg a kései iparosodás és kései emancipáció párhuzamából erőtlenné cementezésű egyenjogúság került ki. (Kivétel kevés számú zsidóival Olaszország, akiket az alacsony lélekszám miatt könnyen hasonlíthatott magához.) Ez a kései egyenjogúság erőtlenné bizonyult, mert a nagykétségű emancipációt, (amely viszont a belső viszonyok addigi rendezetlenségéből következett) szinte lélekzetvétel nélkül követte nyomon a tőkésrend újabb társadalmi nyugtalanságokat beindító irányzata: az útralépő monopolkapitalizmus. Németország az egyesülés után ismeri el végleg a zsidók egyenjogúságát, de még a 70-es évek

derekán beköszönt a tözsdekrach s lelkészek és junkerek állnak azonnal a zsidók elleni kampány élére, mely a rituális vágatás tilalmának a követelésétől kezdve a mai Németország minden zsidóellenes intézkedésének a magvát magában hordta, s élessége nemcsak pár év, de még egy évtized alatt sem csökkent. Németország egyesülése idejében a nyugati államok már, mint imperialista nagyhatalmak jelentkeznek s Németország nyomban a rivalitás célkitűzésével lép a szintérré s a belső erőhiányt a junker-katonai szellem előtérbehelyezése igyekszik pótolni. Ennek a hatalmi-katonai szellemnek az országban való eluralkodása s az expanzió érdekébe való állítása mellett nem jutott többé megillető hely s kellő idő az igazi evolúciós liberalizmus számára, mely máshol és korábban az ellentéteken tompíthatott. Hogy a német zsidók emancipációja mennyire a felszínen szántott, az is tanúsítja, hogy Németország Hitler, sőt még a világháború előtt is változatlanul a hagyományos antiszemitizmus hazájaként szerepelt.

Azok a fokozott nehézségek, amelyekkel az emancipáció Németországban találkozott, számos kísérőjelenség kulcsát szolgáltatják. A német zsidók asszimilációs *kézsége* pl. mindenkor a legkirivóbb, jólehet máshol tökéletesebb volt az asszimiláció, anélkül azonban, hogy bárhol is ily' szembeszökően jelentkezett volna. A nagyobb feltűnést itt a latens ellenállás domborította ki. Az asszimiláció mindenáron való igyekezete termelte ki a híres mult század elejei kikeresztelkedési járványt, majd a „száraz” kikeresztelkedési mozgalmat. A zsidók emancipációjának a kérdése majd mindenütt röpiratharcot váltott ki, a németországi röpiratharc azonban méretben-tartalomban valamennyi közül kiemelkedett, Elsősorban persze az akut problémakielezettség serkentette életre a német zsidók magas színvonalú művelődés mozgalmait. *Mendelsohn* klasszikus német bibliafordítása akaratlanul is asszimilációs jeladás; a német zsidóság felvilágosodási mozgalmából vették életerejüket a keleti hasonírányú mozgalmak s Németországban csinált iskolát a vallási reform, hamarosan kitermelve a maga modern ellenlábását. (A frankfurti ujorlodoxia). Korántsem véletlen, hogy a modern zsidó történetírás s a zsidókérdés vizsgálata a legkifejezettebben a német művelődés területén válik szükségletté: az értékelés természetzerű kikapcsolásával megállapítható, hogy Bruno Bauer, az ifjú Marx, Zunz, Graetz, Hess, Herzl, Dubnow, Heller, stb művei kiemelkedő darabjai hasonló problematikájú munkák hosszú láncolatának.

Az imperialista világösszezapás! utáni politikai-gazdasági életet szembeszökően jellemzi az uralkodó rétegek bázis keskenyülése, minek következtében azokat, akikre valaha ép' a bázistágítás érdekében volt szükség, ma pozícióikból mindenütt kiszorítják, ahol az együvénnövése nem erőteljes. A kiszorítás tendenciája annál inkább érvényesül, mert a hanyatlás fokozódó haladásellenességgel jár, ez utóbbi pedig nem működhet figyelemterelés nélkül. A figyelemterelés viszont attól a módszertől remél sikert, amelybe valamikor egy más haladásellenesség kapaszkodott. Ennek a célnak az érdekében korántsem mindenütt nyílt a fellépés. Ám a gazdasági törvények kerülőutjai szaporodnak s ezek lassanként nemcsak az emancipáció által törvényesen biztosított szabad gazdasági mozgáslehetőséget, hanem már-már a pusztá életlehetőséget is keresztezik. A gyengehajtású egyenjogúság helyein mindenütt kikandikál a megtévesztő fasiszta-antiszemita célzat az utóbbi másfél évtized kifejezettebben monopolisztikus törvényeinek javarészből. A háború óta a szisztematikus antiszemitizmus lépett az időszakai antiszemitizmus örökébe. Közép- és Keleteurópában a nemzetiszocialista fajelméletet nemcsak

a különböző nullusz-akciók előzik meg, de a gabona standardizálás, a különböző monopólium törvények, az összpontosított licencia-rendszer, a fakitermelésre, stb. létesített állami vállalatok, a szabadfoglalkozásra vonatkozó különböző rendelkezések, a kereskedelem és ipar terén felállított képesítési követelmény, stb. Mindezek egy-egy suhintás a zsidóság felé. A nemzetiszocializmus! zsidóellenessége az antiszemitizmusnak nemcsak hatalmas lökést adott, de mai jelentőségét is megnövelte. Azon túl, hogy AZ országok egész sorára serkentőleg hat az antiszemitizmus változott és megnövekedett jelentősége abban áll, hogy a zsidókérdést egy világnézet hivatalosan a kor tengelyproblémájául állítja oda. Az expanzív fasizmus valójában trójai falóként játssza ki az antiszemitizmust. Ezért ma nem csupán a zsidók önügye az antiszemitizmus elleni s az egyenjogúság csorbitatlanságáért folyó küzdelem.

Az emancipáció pályáját áttekintve ép' oly' kevéssé állitható annak sikertelensége, mint sikere. A tőkés rend helyi viszonylatban vitte sikerre az emancipációt s ismét más helyi, nemzetársadalmi vonatkozásban nem érthette el vele a célját: egészben véve a zsidóság egyenjogúságának a kérdésében félmunkát végzett. Osztályjellege és fejlődéstörvényei csak tökéletlen eredményt tettek lehetővé. A szükségszerű tökéletlenség jellemzi a többi polgári kérdésmegoldásokat is. Így a négerek felszabadítása magával hurcolja a lynch árnyékát, jog szerint is a másodrendűségét; s ha ma a zsidóságtól azt vonják vissza, amire éppen lehetőség mutatkozik, világos a párhuzam pl. minden feminista zaj után is a nő visszaszorításával a háziasság korlátai közé, vagy a munkásvédelmi törvények több-kevesebb illuzórikussá tételével.

A kifutott pálya mindenesetre még a gyenge pontokon is meghozta a zsidókérdés bizonyos fokú megmásulását. Ha a zsidók produktíve nem is rétegeződhetek át, mindazonáltal a tőkés termelési rend megbontva a zsidóság korábbi strukturáját mélyreható differenciálódást eredményezett. A polgári kulturába és koráramlatokba való intenzív bekapcsolódás befolyásán kívül megváltozott a zsidókérdés arculata azáltal is, hogy (ellentétben a középkori fölösleges magatehetetlenséggel) a ma zsidósága amilyen-olyan, de számbajövő politikai-gazdasági tényező. Lényegileg a zsidókérdés megmásulását jelenti természetesen és elsősorban a környező termelési-társadalmi körülmények változottsága.

A zsidókérdés egyik legzaklatottabb kérdése korunknak. Kieleződé-sének mai állandósult jellege a kérdés társadalmi megoldását követeli. A tökéletlen emancipáció után a (kiküzdött) „emberi emancipáció” a feladat.

HORACE GREGORY: HÁROM VAGY NÉGY AMERIKAI HŐS

Fordította: MÉLIUSZ JÓZSEF

Állj meg s gondoldj arra, mi volt valaha:
 a liliumujjú, szőröskezű, zabolátlan Bill Hickok.
 Ő egyébként meghalt régen,
 egyik kezében egy hullá kezével,
 másik kezében pár szutykos ászt és
 két koszos nyolcast szorongatva.
 Fennen viselte himlőhelyes képét,
 amíg a golyó belé nem ütkezött.
 (Ő, mozdulatlan, lapos Hellen Wills és finoman lépdelő
 nagy Tilden Bill, emlékezzetek csak Óré!)

Most végtelen prérrik gördülnek el fölötte,
 mindegy, bárhol hevernek
 hamvai, csontjai.
 Ócska borbélyboltok segédei fullasztó, forró, esős nyári
 délutánokon
 cifra álmokat álmodva
 látják lépdelni Őt
 a glóriával feje fölött
 sejtelmes finom testtel
 libbenve a légen át,
 mint valami lenge női báb.
 Szeretnék emlékezni arra, amit mondott,
 vagy talán inkább Grant tábornagyra emlékezném,
 akivel gégerákja végzett,
 vagy a chikágói tüzekre,
 melyek hajdan oly' hirhedtek voltak,
 hogy bárhogyan is, de látni
 kellett őket, hallani, tudni róluk mindenkép'.
 Manapság is
 a hírességet mindenki
 hosszú időkre
 szeretné megszerezni.

* * *

A forradásos Ál Capone, Chikágó Al,
 Floridában telkei, üzletei legendák,
 New-York, Chikágó, Pitsburg, Philadelphia
 szállodáiban drága
 álmok . . .
 És amikor Chikágó uccáin géppuska kattogott
 Al Capone nem volt
 sehol.
 Az egész ember egyetlen mosoly.
 Akkor épp valakire teljes arccal ráragyogott,
 divatos holywoodi madárfurniros hálójában
 a Grand Rapydban
 saját, külön lakosztályán
 az asztalon áthajolva mondta:
 Pincér, hozzon még valamit ebből és amabból.
 Ő az úr,
 ha jól érzi magát
 mint Isten olyan kedves.
 Nézd a mosolyát.
 A nagy úr mosolya ez,
 mint Hooveré, ha nézi
 húsvét tavaszi reggelen a gyepet a Fehérház előtt
 és a madarak csicsergését élvezi
 és arca derül, mint a forradásos Álé,
 szeméit a napfényben kevéssé összehúzva.
 Híres nagy ember Al,
 hirneves mint a Titanic,
 mely mögött millió csomóra maradt el a tenger vize,
 vagy mint a Johnstowni szörnyű árvíz.

KULTURKRÓNIKA

MIT CSODÁLKOZTOK MEIEREN? (Hamsun contra Ossietzky)

Amikor 1929-ben a hetvenéves Knut Hamsun az egész világ, mint a ma legnagyobb íróját ünnepelte, a Weltbühne, Ossietzky lapja így gratulált: „Szerencsekivánat? Méltatás? Csak magunknak gratulálhatunk, az övé a hódolatunk. Mert nagy szerencse tudni, hogy ez az ember létezik. A földet, ezt a csillagszilánkot jól esik szeretni, ha tudjuk, hogy egy Hamsun él rajta, hogy Hamsun szereti.” Knut Hamsun Ossietzkynek erre a hódolatára kissé későn, de 1935 decemberében mégis válaszolt. Ezt a választ csak teljes egészében lehet és szabad idézni: „A német hatóságokat évről-évre kérvényekkel ostromolják, melyek célja Carl von Ossietzkyt a papenburgi koncentrációs táborból kiszabadítani. A német hatóságok eddig nem reagáltak ezekre a kísérletekre. A norvég Nobel-bizottsághoz ugyancsak évről-évre futnak be kérvények, melyek: Ossietzkyt ajánlják a Nobel-békedíjra. Ha Ossietzky megkapja ezt a díjat, akkor ez a körülmény, Németország minden tiltakozása ellenére ifi, kirántja Ossietzkyt a koncentrációs táborból. Talán nem lesz felesleges, ha emlékeztetünk arra, hogy Ossietzky ur úgy a nemzeti szociálisták uralomra kerülése előtt, mint utána elhagyhatta volna Németországot. De ezt ő nem akarta. Arra számított, hogy az emberek fel fogják ordítani, ha őt letartóztatják. És jól számított. Lapjában 1932 május 10-én (első börtönbüntetése letöltésekor. Szerk.) ő maga írta: „Ha leülöm a büntetésemre, akkor ez nem lojálitásból történik, de azért, mert a jelenlegi német hatalmasoknak sokkal kényelmetlenebb vagyok, ha börtönben ülök... Mint fogoly élő tiltakozást jelentek. Ezzel a permanens tiltakozással tartozom azoknak, akik az én ügyemet a magukévé tették.” Nem is számította el magát, mert minden országban akadtak emberek, akik ügyét a magukévé tették és szorgalmasan ordítottak. Ez a különös békebarát az ő békeideálját tehát azzal szolgálja, hogy hazája hatóságainak permanensen kényelmetlen. Minden évben befutnak a beadványok, hogy a börtönben halálra kínozzák és hogy ő az egyetlen, aki megérdemli a Nobel békedíjat. Vajjon mi lenne, ha Ossietzky ur ebben a nehéz átmeneti időben, mikor az egész világ a fogát vicsorgatja erre a nagy népre, melynek ő is tagja, mi lenne, ha inkább pozitív segítségben együtt dolgozna velük. Mit akar? Mint békebarát akar tiltakozni a német fegyverkezés ellen? Vagy azt szeretné ez a német, ha országa még jobban megcsonkítva és megalázva, Anglia: és Franciaország kénye kedvének legyen kiszolgáltatva?” (Hiteles szöveg: Wahrheit, 1936. 2. sz.)

Mit csodálkoztok Meieren? Mit csodálkoztok a sarki szatócsos, az aranyparasztos, a hentesmesteren, a törzsasztal sörös kancsót üritő német kispolgárán? Mit csodálkoztok Meieren, a postahivatalnokos, aki Sturmführer, mit az őrmesteren és a tanítón, akik együtt olvassák a Stürmert, mit csodálkoztok a zsidóverő diákos és a kutyakorhacos junkeren? Mit csodálkoztok, ha ezek Hitlerben Istent és megváltót látnak, ha ezeknek Streicher és Göbbels kinyilatkoztatás és dogma?! Mit csodálkoztok és méltatlankodtok, ha most egy Knut Hamsun igazolja és biztatja őket?! Mit csodálkoztok, ha egy Knut Hamsun, akiért jól esett sze-

retni a földet, gonoszkodó pedagógiai célzattal, élvezve és fanyalogva, fölényesen és gunyolódón minden skrupulus nélkül bele tud rugni egy védtelen és betegre kinzott fogolyba?! Mit csodálkoztok, ha egy Hamsun a kísértő ördög szerepét játszva, be tud mocskolni egy meggyőződést, mely a gyenge fizikumú Ossietzkyben az emberi nagyság, az erkölcsi tisztaság élő férfiszobrává merevült?!

Mit csodálkoztok Meieren, ha egy Knut Hamsun elismeri a koncentrációs tábor, a könyvmáglya, a sárga folt jogosultságát, mit csodálkoztok, ha Knut Hamsun, az irótárs elrugja maga mellől a „különös békebarátot”, a „kelletlenkedő” németet, hogy így a világhír teljes nyomatékával menlevelet állítson ki Ossietzky helyett a Göringeknek, Streichernek, a Himmelstossoknak és Stahlkopfoknak. Eddig a felelőtlen demagógia-tüzelte tömeg ordította: Barabást, most a legnagyobbnak elismert élő író a cinkos szolidaritásával hunyorítja vissza a tömegnek az igazolást és hajrát: Barabást.

Ki mer itt még csodálkozni Meieren? És mit csodálkoztok Knut Hamsunon? A Meiereket egy zseni igazolta. Ebben az igazolásban egyformák lettek: rokonok, egymásterősítő korjelenségek, elválaszthatatlanságok.

Mit csodálkoztok Knut Hamsunon? Semmi sem történik véletlenül, semmi sem jön váratlanul. Most főbe vagyunk kólintva, hihetetlenül megzavarodva, hogy ez a hamsuni gixer megtörtént, hogy Göbbels és Hamsun, Streicher és Hamsun egyet jelenthetnek. Le vagyunk sujtva, hogy egy Hamsun ennyire vakon, ellenségesen állhat szemben egy Ossietzkyvel. De nyugalom — türelem, valahol kellett lenni egy jelnek, egy lépéscsőfoknak, egy szónak, egy gesztusnak, mely logikusan nyilatkozott ebben az irányban. Utána lapoztam a születésnap gratulációknak és íme már meg is van a jel, az utmutató. *Max Rychner* hűvösen előkelő folyóiratában, a *Neue Schweizer Rundschau*-ban, a kritikátlan Hamsun-*hódolat* vet gáncsot: „Hamsunnál a természet és a civilizáció szöges ellentétben állnak egymással, nála a föld- és élet-hatalmak győztesen eluralhák mindent és ez a túlsúly nála az emberi szellem teremtővilágát ájultságra ítéli, azt meg sem látja. Hamsun elfelejti, hogy az emberi lét vadul terjeszkedő ösztöne alá van rendelve a szellem világának.” (1929. 64. 1.) Természet és civilizáció, ösztön és kultúra, föld-vér hatalmak és szellemvalóság: hol találjuk ezeket az ellentétpárokat? A fasizmusban. Az ösz-zecsendülés lehetősége tehát adva van: a hamsuni világkép és a fasizmus realizált lázálma fedik egymást. Hamsun és a német fasizmus a Blubo-ban találkoznak. A vér és földhatalom misztikus realizmusának költői kiélése és imperializmust erősítő kóklersége egy talajból fakadnak: az ösztönszint szenvedélyprimérségéből. A hamsuni ösztöntotalitás és a fasizmus háborús totalitása: egyformán reakciós korjelenségek. Ma csodálkozunk azon a logikusan reakcióba torkoló folyamaton, amit Hamsun honfitársai már 1929-ben leszögeztek. Arnold Jungdal írását akkoriban sietősen átlapoztuk és csak ma döbbenünk rá aktualitására: „Hamsun az erőszakos forradalmár típusa, aki megtagadja szőröstől-bőröstől az egész emberi társadalmat, hogy ifjúsága hazátlan vándoraival meghódítsa a világot. Kejl ennél nagyobb realitás?! De a polgári világot gyengéd szálak fűzik azokhoz a forradalmárokhöz, akik a társadalmi harcok szükségességét tagadják. Ez a polgárság jól tudja, hogy az e fajta forradalmárok sohse fogják existenciáját veszélyeztetni, hogy ép' ezekből válnak végül a legjobb polgárok. A polgári osztály Hamsun esetében megtalálta számításait. A költő vándorlásairól nem, mint az új világrend aktiv harcosa került haza, de mint a széthulló

társadalom autoritásának tudatos védője." (Neue Bücherschau, 1929, 444.)

A széthulló társadalom tudatos védője: a fasizmus. Ennek a tudatos védelemnek legfőbb autoritása, világtekintélye: Knut Hamsun. Végre valaki!

Az ösztönember a széthulló társadalomban, a korhadási felületen virágozik aktiv életre: a korlátlan mozgás, a vadászszenvedély, a hordábatömörülés, a földmisék, a vérdiktátum, az ökölautoritás a fasizmusban talál vissza ősi felelőtlenségéhez. A felszabadított ösztönöket a reakció céljaira a fasizmus önti formába dinamikus erővé, tényleges dinamikává, mely utjában kell, hogy mindent szétvessen, ami ezt az ösztöndinamikát zavarja és korlátozza. A reakció mai dinamikus formájának, a fasizmusnak a szellem, a kultúra, az emberiség a legnagyobb ellensége. A szellem reprezentánsai, az írók egy ellenséges vezérkar sztratégái: Vérdíjat a fejükre. A szellem, a humánus világszektorának növekedése, a tömegkultúra lehetősége és valósága: mindennél nagyobb veszély! Tehát: tömegbarbarizmust tömegkultúrával szemben! Bluboöztönöket az agy, az intellektus eredményeivel szemben! A fasizmus logikusan ért el az intellektus detronizálásához. Definíciója az „intelligencbestia”: a fasizmus kulturvalóságának legtömörebb kifejezése. A szellem: az ellenség! A fasizmus és Knut Hamsun az ellenség ösztönös megértésében találtak egymásra. A szellem: az ellenség. A könyvmáglya, expatriálások, a koncentrációs táborok: a hadiállapot dokumentumai. A szellem állhatatosságát kell megtörni és az ösztön állhatatosság mindenhatóságát biztosítani. Ezért ellenség az író, ezért fogoly Ossietzky, a szellemnek és állhatatosságnak, a civilkurázsnak ez a férfi példánya.

Az író ir. De ha csak magáért az írásért ir, akkor ez kevés, akkor ez veszélyes. A l'art pour l'art mindenkor és mindenkép a reakciót szolgálja. Knut Hamsun a l'art pour l'art reakciós lényegének iskolapéldája. Ha Hitler nem jön, ha Ossietzky nincsen: álmodni sem mertünk volna ilyen definícióról. Ma a l'art pour l'art antiszociális lényegjegyeit logikus fasizmusba torkolását róla olvashatjuk le. Hamsun és Ossietzky: két különböző írótipus, mert két különböző embertípus. Az egyik: a csak író, addig éli és érzi íróváltát, míg fel nem kel íróasztala mellől, míg témáját ki nem kóstolta, ki nem élvezte, ki nem formálta. A másik: mint író csak része, eredője és kristályosítója annak a mentalitásnak, munkának és megismerésnek, amit egész életével, minden ténykedésével vállal és jelent. Az egyik: Hamsun, az ösztönfogó, ösztöngabalygató mindenkié lehet, aki csak könyvolvasó, mindenkié, míg első kiállításával be nem bizonyítja, hogy a keveseké, a reakcióé. A másik: Ossietzky, a szellemfölény megtestesítője, a keveseké, a ténylegesen és felelősen gondolkodóké, amíg kiállása rá nem döbbsenti az emberiséget, hogy mindenkié. Hogy ő az, akit mindenki becsülettel, kisebbedés nélkül, lélekben, emberségben gazdagodva a magáénak vállalhat.

Az író ir. De írása tett. És az igazi író-tett, az igazi szó csak példaadás, csak állásfoglalás lehet. A lutheri frázis — „Itt állok, másképp nem tehetek” — a „hazaáruló” Ossietzkyben érte el igazi német valóságát. Itt nincs mellődöngetés, itt jellemtisztaság tündökölt: „A szó csak akkor tartja meg csengését, ha írója egész személyét latba veti, ha pedig a talaj bizonytalanná válik, akkor nem a kényelmesebb megoldást választja, de a szükségest.” (Rechenshaft. Weltbühne, 1932. I. 692.)

Az író ir. De nemcsak ir. Knut Hamsun csak ir, amikor pedig írása tett akar lenni, akkor tettével egy védtelen fogolyba rug. Hamsun

fogat vicsoritva mered Ossietzky urra, aki ebben a nehéz időben sem hajlandó együttműködni a német ujjászületés diktátoraival és inkább megmarad kellemetlen permanenciának: fogolynak. Egy állati eszközökkel, ösztönpropagandával kiérlelt „heroizmus”, a fasizmus tátott szájú és ökölrel hadonászó kokleres Kraftmeiersége nem bírja, nem tűri az emberi csendes, igaz beroizmust. Egy fogoly, egyetlen fogoly szóltlan tűrése, néma szenvedése, egy ember, egy író állhatatossága, ez a világtól, reflektortól, reklámtól elzárt heroizmus a semmibe fujja a fasizmus egész világhódításra injekciózott hordahősieségét. Egy ember, kit csak fogolytársai láthatnák, kit csak börtönőrei igazolhatnak, kinek hangját nem röpíti az éterbe a mikrofón, kinek arca nem kerülhet premier plan-ba, de akinek hatását, létét, a belőle áradó fluidumot mégis mindenki érezni kénytelen. Ossietzky heroizmusa a fasizmus vad síkján nem borzongat, nem szédít, nem vadít, de melegít, szelidít és így erősít.

Fábry Zoltán

MAGYAR-ZSIDÓ IRODALOMTÖRTÉNET. Az utóbbi időben többször fölbukkant olyan terv, hogy szükség volna egy magyar-zsidó irodalomtörténet megírására. A feladat homályosságot áraszt, mert egy magyar-zsidó irodalomtörténet a magyarnyelvű zsidó irodalom seregszemléjét jelentheti csupán, a terv azonban a zsidó származású magyar írók munkásságának esztétizáló egybefoglalásáról beszél. A magyarnyelvű zsidó irodalomnak kétségtelenül joga van ahhoz, hogy önállóan is reprezentáljon, mert a magyar irodalom egyetemén belül is önálló csoportot alkot fellelhető ideológiai határvonalak között. Fel foghatjuk regionális irodalomnak, lehet róla állítani azt is, hogy pártirodalom, hogy népi irodalom, hogy felekezeti vagy klerikális irodalom, egyszóval valami módon ki lehet mutatni irodalomtörténeti módszerekkel, hogy nem azonos az általánosságban értelmezett polgári irodalommal, még hogyha a nyelv jogán a magyar irodalomhoz is tartozik. Rögön felmerül hát az a kérdés: hogyan határolható körül irodalomtörténeti alapon a magyar irodalomnak az az integráns része, mit zsidószármazású írók művelnek?

A származási alapon egybefogott irodalomtörténet nem. egyéb irodalmi abszurdumnál és csak az a korszak termelhette ki ezt a gondolatot, amelyet a faji elméletek megfertőztek és átírtak. A nyelv az irodalom kifejezési eszköze és az azonos nyelven írt irodalom belül nem származási körök, hanem csupán osztályjellegek és ideológiai elhatárolások vannak. Az irodalomtörténet a maga eszközeivel az irodalom nyelvterületén belül megkeresheti ezeket a kifejezett és érvényrejutott sajátosságokat vagy irányzatosságokat, de nincsenek olyan eszközei, amelyek a fajkutatást lehetővé vagy elfogadhatóvá tennék. Az irodalmak nyelvi megkülönböztetéseken alapulnak; csak különböző nyelvek irodalmáról lehet beszélni és ezek mindegyikén belül pedig csupán azokról az osztály és ideológiai vonatkozásokról, amelyek az irodalom többrétűségét jelzik. Klasszikusan állapítja meg Arany János azokat a feltételeket, amelyek döntőek az irodalmi hovatartozás meghatározásánál. „Valamely nemzet irodalomtörténete lehet egyetemes, midőn mindazt befoglalja, amit azon nemzet tagjai bármely nyelven írtak; lehet nemzeti, mikor csak a nemzet nyelvén írottakra szorítkozik.” Ilyenképpen tehát olyan magyar-zsidó irodalomtörténetről, amelyet származási szempontok irányítanak, beszélni sem lehet komoly irodalmi megítélés alapján, mert a zsidószármazású magyar írók magyarul írnak és helyük ott van a magyar irodalomtörténetben.

Milyen alapon igyekeznek mégis létjogot szerezni a zsidó származású írókról szóló irodalomtörténet? A lehangzatosabb érv, hogy a zsidó származású író zsidó lelkeséget fejez ki írásain át, tehát nyilvánvalóan fennáll egy olyan elhatároló különbözőség közte és az egyéb származású írók között, hogy a külön csoportosítás irodalmi szempontok szerint is indokoltnak tekinthető. Ez a felfogás a zsidószármazású íróknál nem csupán a népi szolidaritás kifejezését találja egyedül jellegzetesnek és egyöntetűnek, de azt az érzés és szemléletmódot is, amely a társadalomhoz és a világegyetemhez való viszonyában érvényesül. Ez a megnyilatkozás akár tudatos, akár tudatalatti, egyformán zsidó specifikum, ami a zsidóság sajátos történelmi-társadalmi helyzetéből ered. Tulajdonképpen tehát irodalomtörténeti szempontból valóban mellékes, hogy a zsidóság faj-e, felekezet-e, lényeges az irodalmon átszűrő vitathatatlanul zsidó szellemisége.

Ez az elmélet zsidó oldalon született meg és ha a fajelméleten keresztül is siklik, tulajdonképpen szellemtörténetileg azt igazolja. A fajvédelem dualisztikus elmélete zsidó testről és zsidó lélekről szól. A zsidó szellem útja a zsidóság útját követi: irodalmi vonatkozásban ez jelenti az irodalom elzsidósodását.

Itt áll előttünk egy irodalomelmélet és jogos gyanakvással kell kérdeznünk: mi célból védjegyezték ezt éppen a zsidók. A zsidó származású írók védelme teszi ezt elsősorban szükségessé, — kapjuk meg nyomban a választ. A zsidó íróval olyan elfogulatlan és szűkmarkúan bánik a magyar kritika, hogy a zsidó kritikát kell helyébe odaállítani ítélőszéknek. A magyar-zsidó irodalomtörténeté legyen a feladat, hogy igazságot és kritikai jogvédelmet szolgáltatson a zsidó íróknak.

Sajnos, az elfogult zsidó önérdékűség nem látja be, hogy az igazságszolgáltatásnak ez a módja nem: egyéb fajvédelmi bíraskodásnál. Ha valóban igaz, hogy a zsidó értékek elbírálásában igazságtalanok a meglévő magyar irodalomtörténeti munkák, a felelet erre nem lehet az, hogy akkor majd csinálunk zsidó irodalomtörténetet. Az észszerűség azt diktálja, teremtsünk akkor olyan magyar kritikát, amely legalább viszonylagosan igazságos. Egy származás szerint felfogott irodalomtörténet az irodalomtörténeti gondolkodás egész rendszerét megváltoztatja és az irodalom egységében olyan szakadékot hasít, ami az irodalmi tisztánlátást végkép' megzavarja. Ha tisztában vagyunk azzal, hogy hol van helye irodalmi határvonalaknak az egynyelvűségen belül, akkor világosan láthatjuk veszedelmességét a származás alapján való klasszifikálásnak. Az irodalmi védekezést nem lehet összetéveszteni az antiszemitizmus elleni védekezéssel. A származási alapon való csoportosítás szociológiai értelemben indokolt lehet, ha szociális érdekeket követ és célja az, hogy pl. bebizonyítsa egy kisebbség hasznos társadalmi tevékenységét. Az irodalomtörténet azonban nem szociológiai mű és még ha világnézeti szempontokat is követ, akkor is csak saját műfajának eszközeivel élhet. Senki se fog csodálkozni azon, ha valaki megírja a magyar szocialista- vagy magyar klerikális-irodalom történetét, mert világos, hogy ilyen irányzatok vannak a magyar irodalomban, — mint már mondtuk, meg lehet írni azt a magyar-zsidó irodalomtörténetet is, amely a zsidótárgyú műveket csoportosítja. De vajjon van olyan irodalmi irányzat is, amelyet a származás határoz meg? Ezen az alapon való csoportosítás csak irodalomcsontításra vezet és az pedig tisztára az irodalmi lelkiismeret dolga, hogy a magyar irodalom egységét ki hogyan darabolja fel. Azt kell hát kérdeznünk, hogyha az irodalmi kisebbség elsikkasztása felháborító, vajjon mennyivel inkább az, ha elsikkasztják a többséget, a származásra is ma-

gyar írókat. A származás alapján irt zsidó-magyar irodalomtörténet igenis elsiklást jelent a magyar irodalom egyeteme fölött és az eddig elnyomottaknak az elnyomó szerepét juttatja. Nos, legyünk tisztában vele, ez jó lehet irodalompolitikának, de nem irodalomtörténetnek.

Ennek a magyar-zsidó irodalomtörténetnek propagálói persze nem akarják meglátni térükben az irodalmiatlanság módszereit. És tagadják azt is, hogy egy ilyen munkával nem éppen azoknak malmára hajtják a vizet, akik amugy is ürügyet keresnek a zsidóknak a magyar kultúrából való kirekesztésére. Sajnos, amíg egyfelől az irodalmi hűtlenség tökéletesen bebizonyítható a terv kezdeményezői részéről, addig nem látni a beismerés szándékát, azt a nyílt álláspontot, amely vállalja egy cselekvés minden konzekvenciáit. Kiközösítésre nincs mód és jogalap, állítják. Hirtelenében előráncigálják *Josef Nadler* német irodalomtörténész elméletét, amely szerint nincs teljesen homogén német literatura, hanem más-más műveltségek vannak, amelyeket a különböző német törzsek és tájak alakítanak ki. Az egynyelvű irodalomba hát bele kell számítani a nem homogén elemeket is. Na persze, ez igaz is odáig, amíg valóban arról van szó, hogy tisztázzuk egy irodalom alkotó elemeit és esetleg figyelembe vesszük a „törzsek és tájak” más műveltségű irodalmi megnyilvánulásait. A magyar irodalomban az ideológiai és **osztályvonatkozásokon** túl fel lehet fedezni nyelvjárási motívumokat, amelyek azonban nem nyújthatják alapját egy önálló és függetlenített irodalomtörténetnek. Ilyen alapon külön kellene irodalmi elosztályozást találni a magyar irodalomban a palócoknak és a barkóknak, a székelyeknek, a csángóknak, a göcsejieknek és az ormányságbelieknek, mert ezek külön nyelvjárás szerint beszélnek, a bevett könyvnyelvtől eltérően. (A székelyek felemlítése nem az erdélyi irodalom önálló meghatározása ellen szól, amely viszont nem is homogén székely irodalom). Itt mindenütt csak osztályirodalomról lehet beszélni, általában a parasztságból származó írók népies szellemű irodalmáról, amely vagy a „nép lelkét” igyekszik feltárni a művelt osztályok előtt, mint pl. Tömörkény, Móra vagy mint az új népiesség, amely a parasztság felől és a parasztság felé igyekszik a maga módján értelmet adni az osztály hangjának. (Kodolányi, Tamási, Erdélyi, Illyés.) Ha „törzsi és táji” alapon készülnének az irodalomtörténetek, külön kellene csoportosítani a magyar irodalomban Móricot Tömörkénytől, Mórától és Homoktól, mert ezek Szegedvidékiek és nem Debrecéntáji műveltség szerint írtak. A zsidó származású írók által művelt irodalom azonban még ennyi törzsi és táji jegyet sem visel magán. Általában városi irodalom ez minden „zsidó lélek” ellenére is, mint ahogy ez a városias szemlélet kapcsolja rokonságba Márai Sándor szemléleti módját Molnár Ferencével és ez a látásmód akkor sem „keresztényebb”, ha Márai történetesen keresztény családfájáról beszél. A polgári osztály írói ezek a városi írók, osztályhelyzeti determináltságuk határozza meg szemléleti módjukat, amely idealisztikus, Polgári. Azt a szellemet, amely ilyképpen megnyilatkozik, tartja tévesen elzsidósodottnak az a szemlélet, amely a falu-város ellentétből keletkezett. De hát mi köze ehhez éppen a zsidóknak? Hol fedezhetők is fel olyan irodalmi rétegződések, amelyek sajátosan zsidók és amelyek külön meghatározhatók anélkül, hogy ezzel vétenének az irodalmi gondolkodás módszeres feltételei ellen? Mondottuk már, a polgári irodalom keretén belül jelentkezik zsidó irodalom is, de ehhez már csak az az író tartozik, **aki** a zsidóság etnikai, társadalomideológiai, vallásideológiai sajátosságait kifejezésre juttatja. Ez a zsidó irodalom kettős jellegű: egyrészt a zsidó-

sággal, mint etnikummal foglalkozik, másrészt felekezeti irányzatú. A zsidó felekezeti irodalmat tulajdonképpen a klerikális irányzatok mellé lehet sorozni és ez esetben a magyar-zsidó irodalom problémája leegyszerűsödik. A magyar irodalom egészén belül ez regionális irodalom, ép' úgy, mint az új népiesség. Ez az irodalom, mely a zsidóságot etnikumnak fogja fel, a zsidót a **maga** sajátos, különálló környezetében mutatja be, úgy ahogy népies irodalmunk a magyarságot. A zsidóságnak az a zöme, amely etnikai jellegzetességeit izolatórikus szándékossággal megőrizte, vidéken él és élt **régebben** is a perifériális részeken. A zsidó irodalom a városba is csak **ezt a zsidót** kísérte **be**, ezt a zsidót követte az asszimiláló utján, de **abban a pillanatban, amint** már asszimilálódott, **a zsidó** irodalom figyelműszögéből **kikerült** és bejutott abba a társadalmi keretbe, ahol már nem mint zsidó, **hanem** mint polgár szerepelt és mint ilyen már az általános **magyar irodalom** érdeklődési körébe tartozott. A zsidókérdés társadalmi problematikájával találkozhatunk a magyar polgári regény és elbeszélő irodalomban, de **ha** ezt olykor történetesen zsidó **is** írta, a probléma a magyar társadalom problémájaként tükröződött. A **zsidó** irodalom a zsidóságon **belül** nézte a zsidókérdést. Ez pedig nagy különbség. Ezért **kell** elismerni külön magyar-zsidó irodalmat, de viszont; ezért vezet félreértéshez **egy olyan magyar-zsidó** irodalomtörténet, amely **a** faji származást **vagy ha úgy tetszik, a lelki** alkatot veszi tekintetbe az irodalomban kifejezésre jutó társadalmi törekvések helyett.

Ujvári László

TOWNSEND DOKTOR. Alig **terjedt** el Amerikában a felismerés, hogy Roosevelt elnök nagyszabású **reformtervei** csütörtököt mondtak s az **amerikai** közéletben **máris újabb** megváltó **terv** hódít. Míg a munkás-ság: és a haladó értelmiség a tőkésrendszer ellentmondásaival magyarázza a prosperitás hazájára szakadt bajokat, **eddig** Roosevelt, a nemrégiben **meggyilkolt** Houey-Long, a népszerűségét fokozatosan veszítő Coughlin páter s Townsend doktor a jelenlegi rendszer fentartására ígérnek **csodaszereket**. Ez a magyarázata **hirtelen** feltűnésüknek, rövid tündöklésüknek és gyors bukásuknak.

Amerika előbb felsorolt **megmentői közül** ma kétségtelenül Townsend **uralja** a terepet. Követőinek számát 25 millióra teszik. (Rooseveltet 23 millió szavazattal választották **meg!**) 1935 áprilisában **a** washingtoni szenátus még 206 szavazattal 56 **ellenében** vetett el egy, a Townsend-féle **terv** szellemében készült törvényjavaslatot. Alig pár hónappal később azonban a Michigan államban lefolyt pótválasztás alkalmával a republikánus jelölt Townsend jelszavaival aratott győzelmet demokráta **ellenfele** fölött.

Townsend doktor **terve** igen egyszerű. Minden hatvan évnél idősebb **amerikai** polgár számára havi 200 dollár nyugdíj biztosítandó, azzal **a** kikötéssel, hogy ezt az összeget **minden** hó végéig tartozik maradéktalanul elkölteni. Ezeket a nyugdíjakat az állam az összes kereskedelmi és ipari ügyletekre egyenletesen **kivetett** 2 százalékos illetékből teremtené **elő**. — A **terv** méreteiről azonban csak akkor nyerünk tiszta képet, **ha** szemügyre vesszük **a** **terv** **hívei** által felhozott számadatokat.

Az 1930-as népszámlálás szerint az Egyesült Államok 122 millió főit kitevő lakosságának 8.5%-a **haladta** meg a hatvan **évet**. Townsend doktor eleinte kivétel nélkül minden aggasztánra ki akarta terjeszteni **a** havi 200 dollár nyugdíjat, de amikor a szenátusban homeroszi kacajjal fogadták azt az ötletet, hogy **az állam** ilyen nyugdíjat fizessen mondjuk John D. Rockefellernek, tervét odamódosította, hogy **a** nyugdíjban **csak** a vagyontalan s minden **keresetet** nélkülöző öregek részesedjenek,

Nyolc millió amerikai állampolgár havi 200 dollár nyugdíja évi 19, illetve a kezelési költségekkel együtt 20 milliárd dollár költséget jelent. Ez az összeg ötszöröse az amerikai kincstár évi bevételének és 40%-a az Egyesült Államok nemzeti jövedelmének.

A terv alkalmazásából Townsend doktor szerint a következő előnyök származnak: az öregség Amerikában ezentul „nem sötét és borzalmas tél, hanem ragyogó őszenne; az öregek kikapcsolódnának a munkából s helyet adnának a fiataloknak; a havonta forgalomba kerülő 11500 millió fellendítené a gazdasági életet, növelné a járadékokat és visszahozná a prosperitást.” — Townsend doktor dús ígéreteit mindenütt számokkal támasztja alá. S ha okfejtésében nem leljük a hibát, úgy halomra dőlnek nemcsak az eddigi gazdasági elméletek, hanem a szocializmus követelése is a nyomukban fakadó ideológiák is. Ám Townsend tervének megcáfolása igen könnyű.

Először is: ki fizetné a milliárdokra rúgó illetékeket? Ennél a pontnál nem hagyható figyelmen kívül, hogy Amerikáról, a függőleges és vízszintes trösztök őshazájáról van szó! Így pl. Ford, akinek saját bányái, vasutjai, szerszámgyárai, üveggyütái és gumiültetvényei vannak, autói eladása előtt alig bonyolít le mással ügyleteket. Már pedig Townsend doktor illetékei a kereskedelmi és ipari ügyleteket sújtják. A fogyasztó viszont az illetékek egész seregét fizetné minden egyes árucikk vásárlása alkalmával. Így pl. az az amerikai polgár, aki egy ruhát csináztatna magának, nemcsak az öltöny árát fizetné túl 2%-al, hanem ugyancsak 2-2%-ot fizetne a nagykereskedelmi áron, a munkabéreken, a szállítási költségeken felül és így tovább a végtelenségig... A Townsend terv különben sem teremtene új vásárlási lehetőségeket, mert legjobb esetben is csak a lakosság egytized részének adná azt, amit kilenctized részétől elvett.

Townsend — tervének könnyen kimutatható abszurditása ellenére vagy talán ép' ezért — millió számra gyűjti maga köré a hiveket. A korlátlan *lehetőségekből*, a *prosperityből* az amerikai kispolgárság s a munkásság visszamaradt rétegeiben már csak az ezekben vetett hit s a visszatértükben bizakodó remény maradt meg. Ez a magyarázata, hogy míg a valóságos helyzet felismerése csak lassan tör utat, addig a csodaszereket ígérő próféták tömegesen találnak nemcsak hallgatókra, hanem hívőkre is.

Márk Viktor

A KETTÉSZAKADT NÉMET. IRODALOM. A *Das Neue Tagebuch* érdekes vitacikkét közöl. A cikk írója *Leopold Schwarzschild* szembe helyezkedik azzal a tervvel, hogy az *S. Fischer Verlag* jelenlegi tulajdonosa Dr. Bermann, (aki eddig a Harmadik Birodalomban próbálkozott) egy emigrációs könyvkiadóvállalatot alakítson. Amilyen hasznos lett volna ez a vállalat kezdetben, olyan ártalmas lehet most, egyrészt, mert Bermann nem akar lemondani a németországi import lehetőségéről és így a vállalat nem volna a hivatalos Németországtól független, másrészt, mert nagyobb tőkeerősségével tönkretenné a jelenlegi független kiadókat (*Querido, de Langes. Oprecht*).

A vita kiindulópontja egy a *Neue Züricher Zeitung*-ban megjelent nyilatkozat, melyben Thomas Mann, Hermann Hesse, Annette Kolb az alakítandó vállalat mellé állnak. A *Neue Tagebuch* álláspontjával több cikkben helyezkedik szembe a *Neue Züricher Zeitung* irodalmi rovatvezetője: *Dr. Korrodi* is. A vita végül is avval zárul, hogy Thomas Mann, (aki eddig azt hangoztatta, hogy nem akar elszakadni németországi olvasóközönységétől) a Németországon kívüli független irodalom mellé szögezi le-

magát.

Az S. Fischer Verlag körüli vita a kettészakadt német irodalom problémájának vitájává szélesedik. Leopold Schwarzschild cikke alaposan világítja meg ezt a kérdést. Kivonatosa idézzük a következő cikkreszletet:

„Amint vitákban gyakran, itt is egy, a tulajdonképpeni tárgy szempontjából közömbös pont került a vita előterébe. — Miután belekezdünk a kérdésbe a legjobb lesz, ha tárgyilagos alapossággal a mélyéig hatolunk. Milyen német nemzetiségi írók hagyták el az országot? Emlékezetből — a teljesség minden igénye nélkül a következő listát állíthatom fel:

R. Becher	Artur Holitscher	Gustav Regler
Charlotte Berend	Alfred Kerr	Hans Rehfisch
Franz Blei	Kurt Kersten	Ernst Reinhard
Ernst Bloch	H. Graf Kessler	E. M. Remarque
Bert Brecht	Hermann Kesten	Ludwig Renn
B. v. Brentano	Anette Kolb	Adam Scharrer
F. Bruckner	E. Lasker-Schüler	Anna Seghers
Alfred Döblin	Rudolf Leonhard	Carl Sternheim
A. Ehrenstein	Heinrich Mann	Wilhelm Speyer
L. Feuchtwanger	Klaus Mann	Ernst Toller
Bruno Frank	Thomas Mann	Kurt Tucholsky
A. M. Frey	Valeriu Marcu	Fritz v. Unruh
Ernst Glaeser	Ludwig Marcuse	Erich Weinert
O. M. Graf	Leo Matthias	Hermann Wendel
W. Hasenclever	Walter Mehring	Friedrich Wolf
Werner Hegemann	Hans Natonek	Theodor Wolf
Konrad Heiden	Alfred Neumann	A. Wolffenstein
Georg Hermann	Bälder Olden	Otto Zarek
Hermann-Neisse	Rudolf Olden	Arnold Zweig
Wilhelm Herzog	Theodor Plivier	

Ez 60 név, — különböző értékű nevek, de együtt az emigrációba kényszerült német irodalmat jelentik. Ez az irodalom nem áll, mint Korrodi úr (a Neue Züricher Zeitung cikkírója) mondja csak a regényipar mesterembereiből, hanem minden irodalmi forma, dráma és lyra egyaránt képviselve van és a felsorolt írók legtöbbször a nagy átértékelés előtt a Neue Züricher Zeitung is közölte. Másrészt nemcsak a 'zsidó irodalom' szerepel (amint azt Korrodi úr az emigrációs irodalomra vonatkoztatva írta), hanem amennyire fajkutatási ismereteim megengedik megállapíthatom, hogy a 60 író közül 28 árja — és 40 keresztény. Ezzel szemben Korrodi úr 12 Németországban maradt íróról számol be. Listáját valószínűleg ki tudná bővíteni, de mégis jellemző, hogy Gerhardt Hauptmannal nyitja meg a sort, akiről maga írja, hogy „költő volt”. A listán szerepel továbbá az agg *Richarda Huch*, aki még a Költő-Akadémiába is vonakodott belépni és a náci uralommal minden érintkezést kerül. A 12 név között több nem német állampolgár is szerepel, így a svájci *Jakob Schaffner* és az osztrák *Waggenerl*. Nagyon kevés név maradna, ha ezeket is leszámítanánk. De jó! Elfogadom a külföldieket — csak éppen szembe helyezem velük azokat a németül író, de nem német állampolgárokat, akik szintén kénytelenek voltak elhagyni Németországot:

Ludwig Bauer	Egon Erwin Kisch	Robert Musil
Max Brod	Paul Kornfeld	Robert Neumann
Ödön Horváth	Emil Ludwig	Alfred Polgar
Gina Kaus	Hermynia Mühlén	Roda Roda
Hermann Kesser	Hans Mühlenstein	Joseph Roth

René Schickele
Adrienne Thomas
Karl Tschuppik

A. Vallentin
Ernst Weiss
Franz Werfel

Faul Zech
Stefan Zweig

Ez újabb 24 név (közülük 9 árja és 15 keresztény). Felmerül a kérdés, hogy mi van még ezen a ténylegesen emigrációban élő irodalmon kívül. Ha a „német” szót nem az állam, hanem a nyelv szempontjából használjuk kétségbevonható-e, hogy majdnem az egész „német irodalom” Németországon kívül él. A nem német állampolgár írók bevonása nem gyengíti, hanem kielezi a képet. A tényleges emigrációnak ez a 84 írója (lehet, hogy néhány név kimaradt) valóban képviseli a német irodalmat. Próbálja meg Korrodi úr vagy más egy olyan lista elkészítését, melyen csak megközelíthetően ilyen jó nevű írók szerepeljenek azok közül, akik a Harmadik Birodalomhoz tartoznak vagy tartozni akarnak és akiket a Harmadik Birodalom elismer.” (M, T.)

A NÉMET PARASZTÖRÖKÖSÖDÉSI TÖKVÉNY. A Harmadik Birodalomban az élet minden megnyilvánulását a faji elmélet segítségével értelmezik. A törvényhozásban szintén a faji, eugenetikai szempontok a mérvadók. Persze ezek az eugenetikai szempontok a törvény tényleges indítékainak eltakarására szolgálnak s végeredményben annak a szociális demagógiának a szolgálatában állnak, mely a monopoltörke parancsuralmi rendszerének tömegbázist biztosítani törekszik. Ez a tömegbázis a városokból mindinkább a falvakba tevődik át. A pauperizált munkásság, mint a hitlerizmus tömegalapja igen labilis és így már régebbi idő óta a hitlerizmus működési köre a falu, amit elárasztottak agitátoraikkal és törvényeikkel. Ezek közül a legfontosabb az u. n. „parasztörökösödési törvény”, mely a falu tulajdon-, osztály-, ideológiai-stb. viszonyainak átépítését célozza. A cél papíron itt is faji, a valóságban azonban egy új német zsirosparasztság kialakítása, mert ez az osztály mindig hű támasza volt a német tőkésrendnek. A Kapp-puccs idején ez az osztály fegyveresen is segítségére sietett a Köztársaság ellenségeinek; Ennek a rétegnek az átszervezése tehát elsőrendű feladat.

A német parasztörökösödési törvény (Erbhofgesetz) a jelenlegi parasztgazdaságok egy kihaló területét (lakás, kert, földbirtok) elidegeníthetetlen és oszthatatlan parasztbirtokká nyilvánítja, amit a családnak csak egy tagja (vidékenként a legnagyobb vagy a legkisebb, esetleg, egy végrendeletileg megnevezett fiú) örökölhet. A birtok kritériumait a törvény nem állapítja meg pontosan, főbb kellékei azonban: 1. csak mezőgazdasági üzem lehet; 2. egy ember kizárólagos tulajdona; 3. maga a tulajdonos tartozik termelni vagy vezetni a termelést; 4. terjedelme vidékenként változik, de legalább annyi, hogy jövedelméből egy család a piactól és ez általános gazdasági helyzettől függetlenül megélhessen 9 a legfontosabb ipari javakat beszerezhesse. A terület — elvileg — nem haladhatja meg a 125 hektárt, politikai, kulturális s más, a törvényben nem részletezett indok azonban ennél nagyobb területet is engedélyez. A törvénynek ez utóbbi hízaga kiválóan alkalmas arra, hogy a törvényt a junkerek javára értelmezhessek, míg a politikai és egyéb érdek a hitlerizmus ágenseit elégitik majd ki! 125 hektárnál nagyobb tulajdont kaphat még az is, aki kimutatja, hogy a már birtokában lévő föld több, mint 150 éve családi tulajdon. (A junkerek és gazdag-parasztok a törvénynek e pontját szintén előnyösen gyümölcsöztethetik.) Ha meggondoljuk, hogy annak a földje, aki a törvény oltalma alá kerül, elidegeníthetetlen, érthetővé válik a tény, amiért a mai német törvényhozás a 125 hektárterjedelmű, sőt ennél nagyobb területeket is parasztbirtoknak minősíti..

Viszont ki lehet ilyen parasztbirtok tulajdonosa? Az illetőnek (a nemzeti-szocialista párttagságon kívül) a következő lényeges tulajdonságokkal kell személyében rendelkeznie: német állampolgár és német vérségű ősei között 1800 január 1-től kezdve nem fordulhat elő színes, zsidó vagy nem-árja; tisztelgetreméltó, büszke és nemes viselkedésű legyen; értsen a gazdálkodáshoz akár önmaga, akár alkalmazottak révén; lehet tehát állami alkalmazott vagy S. A. tiszt is. Aki ezeknek a feltételeknek megfelel, az „paraszt” címet kap, szemben az egyszerű földművessel, aki nem esik a törvény oltalma alá. Ha ez a „paraszt” gondnokság alá kerül vagy adósságait csökönnyösen nem fizeti, tékozló, stb., akkor címét elveszti s vele földje tulajdonjogát is, amit fia kap helyette. Ez a „paraszt”-ság tehát korántsem földművelő, hanem vidéki kaszt. Ennek a kasztnak külön igazságszolgáltatása van az u. n. agrárbiróság, mely egy bíróból és két „parasztból” áll. A szóbanforgó parasztbirtokot nem örökölheti nő: a birtok a családban marad és mindig csak egy örökös kapja, a többiek az örökségből ki vannak zárva. Adoptált fiu — ellentétben a régi: joggal — nem lehet örökös, miután az örökösödés alapja a vérség.

A törvény indokolása természetesen eugenetikus. „A sors összes csapásai és minden válság legyőzhető, ha a nép alapja az egészséges és erős parasztsztyál”. „A parasztság halálai a nép halála” — mondta a törvény megokolásában Darré. A törvény — így papíron — a szociális szelekció egyik eszköze. Az örökösök kirekesztése az örökségből a kirekesztetteket arra kényszeríti, hogy a saját lábukon éljenek meg, ami a mostani viszonyok mellett annyira nehéz, hogy az illetők „kiszelektálódnak” a fajtisztá társadalomból. A nem „paraszt”, hanem csak földműves birtokok viszont a verseny, az elaprózódás stb. révén tönkremennek, úgy hogy a falvakon nem marad más csak a törvény által protezsált! gazdagparaszt. A kiszelektált elemek a „sors” mostohasága következtében nehezen alapíthatnak családot és így alacsonyabbrendű tulajdonságaik nem öröklődhetnek. Ezért az új német földtulajdon- és örökösödési-reform egyuttal nép-egészségügyi és biopolitikai reform is.

A törvény célja világos: a középbirtok megvédése s vele egy mindig „tettrekész” középparaszt és gazdag parasztréteg kialakítása. Ennek a célnak azonban — a hitlerizmusra — van hátránya is. A falvakon a törvényileg védett és a törvény által kirekesztett lakosság (a kizárt családtagok, a földművesek, stb.) között a harc kiéleződik, a falusi lakosság egyrésze a városokba kénytelen vándorolni, ahol a válság révén krónikus munkanélküliség további növekedését s a munkabérek további lenyomását eredményezi.

Csak kuriózumként említjük, hogy ez a törvény nemcsak a modern német joghoz viszonyítva jelent visszafejlődést, hanem még a középkori német jognál (az u. n. Rechtspiegel-eknél) is alacsonyabb színvonalat képvisel. A középkori német jog az örökösödési demokrácia mintaképe (feleség öröklése, közös szerzemény, stb.) Ennek a törvénynek az öröklési elve még leginkább a bibliai idők zsidó örökösödéséhez hasonlít, aminek szempontjai meglepően megegyeznek a német törvény szempontjaival. A túlhaladott jogintézmények s elvek így születnek újjá a finánc-tőke parancsuralmi rendszerében. B. I.

FAJKEVEREDÉS ÉS BETEGSÉG. Németországban az ezerirányú „gleichschaltolás” szakadatlanul folyik. Az életnek nincs olyan részlete, amit a faji alapon történő egységesítés meg ne ragadna. Áthatja ez azt egységesítés az életet, felforgatja a tudományokat. Az egyetemek megtisztítása a hitlerista uralom legelső napjaiban megtörtént, az egyetemi

tudományok faji alapon való revíziója most folyik. E munka gyümölcsei egymásután hagyják el a sajtót. *Lenard* pár hónapja megjelent írja fizikája már mindenfele hirhede s *Wilhelm Hildebrandt* professzor könyve (*Rassenmischung und Krankheit*, Hippokrates Verlag, Stuttgart-Leipzig) alig fog elmaradni mögötte. Mig *Lenard* fizikája a világ-egyetem természettörvényei közt teremt árjarendet, addig *Hildebrandt* sokkal közvetlenebb vonatkozásban, a bőrünkön laborál az árja-principiummal s „tudományosan” azt bizonygatja, hogy a fajkeveredés súlyos betegségekre vezet, minden betegség, sőt maga „a” betegség a fajkeveredés, minek következtében, ha elfogadjuk *Hildebrandt* tételét, az orvos szerepe a jövőben kizárólag a fajtisztításra való pedáns felügyeletre tartozik szorítkozni, miután a fajtisztítás az egészség és a hosszú élet egyetlen titka. Hogy az orvostudomány egy ilyen értelmű revíziója csak a politikai propaganda szolgálatában állhat, az minden további nélkül világos. Ezért azután *Hildebrandt* könyve csak kuriozitása miatt méltó a megemlítésre, hisz' a komoly kritikát maga *Hildebrandt* sem tartja kívánatosnak, amikor előszavában megjegyzi, hogy: „akik még nem sajátították el a faji gondolkodásmódot, várjanak mindaddig kritikájukkal, míg saját szemléletük alapján **ente** joguk lesz.”

Hildebrandt kiindulása természetesen a faj meghatározása. „A faj — mondja H. — öröklődő belső törvényszerűség, kiváltkép' öröklődő belső szekréción egyensúlyállapot.” „Ha ez igaz, úgy a fajkeveredésnek zavarólag kell befolyásolnia ezt a belső szekréción egyensúlyt és bizonyos mértéken túl ez a zavar a testi megjelenésen is mutatkozik.” — Hogy ennek a hipotetikus belső Szekréción egyensúlynak a fajon belül mennyi a változata — ezzel nem törődik *Hildebrandt*. Miért is törődne? Ez a törődés már eleve elejtené vele ezt a tételt, amit pedig a politika miatt nem ejtethet el. Halad tehát tovább. Felvázolja az egyes, fajkeveredésből származó betegségek külső és belső karakterét, természetesen olyan formában, hogy a fajkeveredésnek már a gondolata is elrettentő. Az egyetlen menekvés a betegségek elől: északinak lenni. „Északinak, aki „magas és karcsu az alak, elsősorban a fej és az arc legtökéletesebb kimintázásával. Az északinál minden egy túlgazdag teljességből lép elő, hiányzik minden nehézkesség és lomposág. A férfi és női test formája annyira különböző, hogy már ez a különbség is más fajokkal szemben megkülönböztető jelentőséggel bír. Az északi faj testi megépítettsége és belső törvénye támadásra hivatott, azaz a környezet teljesítmény által való alakítására. Ezért nevezi *Clauss* az északit „teljesítményi típusnak.” Az északi faj szolgáltatja a földkerekség, az égbolt, a művészet és tudomány kikutatlan területén az utmutatókat és uttörőket. A *daliai* típusu ember viszont súlyos teste és belső törvényszerűsége következtében kimondottan a földhöz és hazájához kötött s nem olyan mértékben kész a támadásra, mint az északi ember, ezzel szemben azonban az utolsó léleketéig kitart a hazájáért való harcban: ő a „megmaradás típusa.” Az északi és *daliai* ember fajilag nagyon közel állanak egymáshoz s talán ugyanannak az alapfajnak csupán hajtásai. Mindakettő főleg a kölcsönös keveredésben található fel. Ez a keveredés szolgáltatja azt, amit a régi rómaiak germánnak neveztek.” Amint látható: más fajoknak nemhogy semmi keresnivalójuk a földön, de az északi fajú a kutatás és alkotás joga mindennütt és mindenkor. A két fajta (közös nevezőn a germán) persze pompásan egészíti ki egymást. Amit a harcos északi megszeréz, azt a hőnyszerető — az utolsó csepp véréig védelmezi. Ezen az isten különös-kegyelméből létrejött fajon tökéletesíteni nem lehet. Minden más keve-

redés csak árthat, különösen az előázsiai fajtával, — „Az előázsiai fajtát főleg a zsidó nép hozta Németországba. Ez a fajta kicsiny és lompos (szemben az inkább magasnövésű dináriakkal) cingár lábakon álló formátlan zsák. A tág szemüreg üresen hat, mert a vékony redőnléküli felső szemhéj a szemgolyót betakarja, úgyhogy annak nagy részét a szemhéjon keresztül: is látni véljük. Az előázsiai faj esetében még erősebben feltűnő, mint a dinárinál, a tarkóvonal merev esése — északi szempontból véve „a tarkó hiánya” — és az erősen előtérbe kerülő lógó orr, mely nem tör elő szabadon, mint az északonál, hanem nyomasztó nehezékként hat. A testi megépítés hiányzó harmóniája, amely arra utal, hogy ebben az esetben vagy ki nem egyensúlyozott régi keverékformáról vagy pedig későbbi újabb hozzákeveredésekről van szó, a lelki képben is megnyilvánul. Állandó a harc a hús érzéki örömeinek leküzdésére törekvő maradéktalan átszellemítés és a durva érzékiségbe való tökéletes elmerülés között. Clauss ezt a formát „megváltó típusnak” nevezi. Az előázsiai faj a bűnbeesés fogalmának a megteremtője”. Ezeknek a pártvezetőség által megállapított vagy legalább is jóváhagyott premisszáknak az előrebocsátásával nyúl azután Hildebrandt tulajdonképpen problémájához .

A fajkeveredés veszedelme szerinte nemcsak abban áll, hogy a különböző fajú kromozomák keveredéséből végeredményben az átöröklésnél döntő szerepet játszó *gen-ek* zűrzavara jön létre, hanem a faji divergencia egyéb súlyos következményei is. A klimatikus és geográfiai tényezők rendkívül fontos befolyását persze tudatosan elhallgatja, mert ez felettébb zavarná a szigorúan egyirányba beállított spekulációt. Viszont mit számít ott az elhallgatás, ahol a legsúlyosabb dolgokat állítja — minden bizonyítás nélkül. Ilyeneket mond pl.: „Ha egy rövidéletű faj szervei és szövetei egy hosszúéletű faj testébe tévednek, hamarosan elkopnak és korai halált okoznak.” (46. o.) Vagy: „...vajjon a skizofren tudathasadásnak nem az-e az oka, hogy az agyvelő egyes részei a többi részekhez képest (a keveredés következtében) előre érlelődnek és ez az előre érlelődés (vorbeireifen) váltja ki a tulajdonképpen skizofrén tüneteket.” (47. o.) Sőt: — „hiszem, hogy a daganatok keletkezésének megmagyarázására elegendő a test fajilag meghatározott divergens növekedésirányát felvennünk.” (47. o.) Ime miyen Kolumbus tojása az, amin a rákkutatók ezrei évtizedek óta kísérleteznek. Természetesen nála a terhelességi toxicózisok (émelygés, hányás, stb.) szintén a fajkeveredés következményei. A szülési komplikációk szerinte úgy jönnek létre, hogy inkongruencia áll fenn a bastard nagy feje és az anya medenceviszonyai között. (69. o.) — Viszont, ha a szülés meg is történik, még korai az öröm: „Ha az anyai medence és a gyermekfeje közti divergencia nem akadályozza meg a szülést, akkor talán ki fog derülni, hogy a gyermek más szempontból diszharmónikus, esetleg súlyos betegséggel terhelt. Ilyen esetekben kifejezett torzszülöttekkel, mint kretinizmus, Chondrodystrophia, hermafroditizmus, veleszületett elefantiázis, stb. találkozunk.” (71. o.) — Mond azonban még különbeket is. Pl. „Az időelőtti hajhullás szintén fajilag feltételezett és a szövetek különböző élettartamával függ össze.” (82. o.) A gyógyszere? „A fajilag meghatározott hajhullás egyetlen hatásos gyógyszere a paróka.” (82. o.) — Pelei a könyv más kérdésre is. Megmondja pl., hogy mi a tuberkulózis oka. Az erre való „diszpozíciót meghatározó tényező lényegében a degeneráció”. (90. o.) A degeneráció viszont a fajkeveredés következménye. Kevert fajúak esetében, u. i. az élet folyamán az egyes fajok tulajdonságai váltakozva kerülnek előtérbe

be. Pl. egy északi és előázsiai keverék husz éves koráig tulnyomóan előázsiai, majd ettől harminc éves korig tulnyomóan északi tulajdonságokat mutathat. (Ez a megállapítás nagyon alkalmas arra, hogy a kevert fajúak teljesítményei valahogy mégis értékelhetők legyenek.) Ezért aztán „a tuberkulózissal szemben való érzékenység az élet folyamán kifejezetten változik, valószínűleg a fennálló tbc-t a mindenkori fajdominancia erősen -befolyásolja, mert különben nem volna megmagyarázható, hogy a tbc-s megbetegedés és halál miért olyan szigorúan bizonyos korhoz kötött.” (91. o.) Viszértágulás, aranyér, sőt az aorta veleszületett szükülete is „alig magyarázható másként, mint faji alapon.” (92. o.) Nem meglepő tehát Hildebrandt professzor „28 éves megfigyelésével” alátámasztott megállapítása a golyváról, amely szerint „endemiás golyva sohasem fordul elő a fajtisza északi embernél” (97. o.) És így tovább. Mit tegyünk azonban ennyi „orvosi”, „tudományos” megállapítás után? Mindenekfelett fajtisztaságot ajánl s tájékoztatóul még a következőket mondja: „Aki valamely terület faji viszonyairól tájékozódni akar, legjobb, ha először is a legközelebbi bolondok házat keresi fel, mely ugyszólván bevezető előadásnak számít a helyi fajkeveredési viszonyokról.” (103. o.) S bár: „hiányzik még annak a bizonyítása, hogy endogén elmezavar fajtisza embernél egyáltalán előfordulhat-e, mégis saját tapasztalataim alapján kétségesnek tartom, hogy -skizofrénia tiszta fajúaknál létrejöhet.” Itt azután a módszer és a tudományosság a! tetőfokát éri el s végül is oda konkludáltat, hogy a tudomány is nem a tiszta fej, hanem a tiszta faj teljesítménye. Szeremlei László

AZ ÉLETTAN UJ UTJAI. A *Korunk* már többször beszámolt arról az irodalmi és tudományos megújodásról, ami a francia szellemi életben az utóbbi évek folyamán tapasztalható. A haladó francia tudományosság újabb értékes teljesítménye Marcel Prenant „Biologie et Marxisme” (E. S. I., 1935) című könyve.

Az *A la lumière du marxisme* tanulmánykötet szerzői — köztük Marcel Prenant — a tiszta tudomány és a technika viszonyából kiindulva, nagy vonalakban felvázolták a dialektikus materializmust és az egész marxista világnézetet. Kimutatta ez a tudományos gyűjtemény, hogy a marxizmus korántsem valami felkelési taktika, nem is történelemfilozófiai rendszer vagy dogmatikus tanítás, amint azt nemismerői előszeretettel hangoztatják, hanem „maga a tudomány, — a tudományos kísérleti módszer segítségével szakadatlanul előretörő s a saját következtetéseitől vissza nem riadó tudomány”. Ennek a megállapításnak a helyességét azok a szaktanulmányok igazolják, melyek a csillagászatban, a fizikai kémiában, az élettanban, lélektanban vagy a szociológiában oda konkludálnak, hogy a marxista hipotézis összhangban áll a kísérleti kutatás legújabb eredményeivel, megegyezik a tudományos haladás irányával, kielégítő feleletet ad a felvetett kérdésekre s minden más elméletnél jobban elősegíti az ember győzelmét a természet felett.

Ebben az irányban Marcel Prenant teszi meg az első lépést a marxizmus és az élettan viszonyának tanulmányozásával. Könyve egyszerű és közvetlen. Egyaránt hiányzik belőle a tudományos „tolvajnyelv” és a hamis ékesszólás. Ennek ellenére azonban alaposan átgondolt és kitűnően megírt munka. Bár a szakember számára nem akar semmi újat mondani, a -biológusok mégis haszonnal olvashatják, mivel rendet teremt a kavargó vitákban és vezető gondolata utat vág a kísérleti anyag tömegén s az elméletek zürzavarán.

Prenant tanulmányának első, -rövidebb részében „a marxizmus élet-tani alapjait” tárgyalja. — Marx és Engels elméletük nyersanyagát a

legkülönbözőbb tudományokból vették, hol a számtanra, hol a fizikára, hol a szociológiára, hol a biológiára támaszkodtak. Ez utóbbi esetben különösen a fejlődés elméletéből indultak ki, amit épp akkor ujtott meg és mélyített ki Darwin. Darwin elméletéből kiindulva, hol bírálva, hol továbbfejlesztve azt, fogalmazták meg felfogásukat az ember eredetéről, fejlődéséről, az emberi és állati társadalmak közti különbségekről, (az ember szerintük az az egyetlen állat, amelyik elő tudja állítani létfenntartási eszközeit) s az ember állandóan növekvő szerepéről a természet saját hasznára való legyőzésében és megváltoztatásában.

Ha az élettan fejlődése lerombolta vagy akár csak meggyengítette volna Marx és Engels érintett felfogásait, úgy ma aligha lehetne védelembe venni a marxizmust. Prenant azonban bebizonyítja, hogy ezekben a kérdésekben a marxista felfogás nemcsak általánosan elfogadott gondolat, hanem közhellyé, igen gyakran a kísérlet által bebizonyított igazsággá lett. Az a fejlődés, amin a tudomány a XIX. század közepe óta átment, teljes egészében igazolta azokat az élettani megfontolásokat, amiket Marx és Engels elméletük alapjaivá tettek.

A könyv második, jelentősebb része az élettan jelenlegi kérdéseit vizsgálja a dialektikus materializmus szempontjából. Sorra veszi az élő anyag alkalmazkodásának, az átöröklés élő formáinak, a fejlődés, végül az ösztön és az értelem lélektani és élettani problémáit. Ezek a fejtegetések kimutatják, hogy a marxizmus — a tudományok eredményeivel megegyezően — magyarázza a jelenségeket, ugyanakkor azonban minden más doktrinánál termékenyebb és átfogóbb módszert, illetve munkahipotézist nyújt a kutatónak.

Az élettan elég fiatal tudomány és elég közvetlenül összefügg az emberi érdekekkel ahhoz, hogy a különböző filozófiai elméletek jelentékeny szerepet játszassanak benne. Az élettanban az idealizmus és a materializmus a vitalizmus és a mechanizmus formájában jelentkeznek. A vitalisták az életmegnyilvánulások okát valami ismeretlen és titokzatos, magában a nyers anyagban ki nem mutatható, a fizikai-kémiai determinizmusnak alá nem vetett, bizonyos célokat követő, tehát finális életprincipiumban keresik; a mechanisták viszont azt állítják, hogy a élő anyag közvetlenül és teljesen visszavezethető az élettelen anyagra, minek következtében az élet törvényei azonosak a mechanika törvényeivel. Könnyen érthető ebből, hogy a mechanisztikus feltevés miért alkalmasabb, mint a vitalisztikus felfogás arra, hogy a tudósokat a pontos kísérletek és a tudomány gyakorlati alkalmazása felé irányítsa. A tudomány haladása a XIX. század folyamán ezért a mechanisztikus irányzat többé-kevésbé durva és határozott formáit látszott igazolni. Ám a múlt század végén némi megtorpanás következett be, amit a bölcseleti, illetve, vallásos irányzatú idealisták azonnal ki is használtak (lásd *Bergson* l'Evolution Créatrice című könyvét) s úgy látszott, hogy újból a vitalizmus ragadja magához a győzelmet. Emellett a biológusok egy része, felismerve a mechanisztikus materializmus elégtelenségét s ugyanakkor a tudomány szellemével és technikai szükségletével ellentétes idealista metafizika veszélyeit, úgy akar ebből a dilemmából szabadulni, hogy kizárólag a tényekre szorítkozik és gondosan kerül minden, a kísérletet meghaladó hipotézist. Ez az empirikus és agnosztikus felfogás azonban önkényesen szűkíti a tudomány területét és akadályozza a kutatásokat, Prenant bebizonyítja, hogy a vitalizmus-mechanizmus ellenmondás igazi kiküszöbölése az ellenmondás materialista-dialektika által való tuhaladása. A mechanisztikus felfogásnak igaza van akkor, amikor azt állítja, hogy az élő anyag előfeltételét az élettelen anyagban kell keresni; az

élettani determinizmus épp úgy létezik, mint a mechanikai; a véletlen valóiban nem egyéb, mint végtelenül összetett törvények eredője; a látzólagos célzatosság sem elérhetetlen a tudományos elemzés számára. Viszont igaz ezzel szemben az is, hogy minden élő anyagnak sajátos törvényei vannak, hogy az élőlény természete és szerkezete különleges, hogy szerkezete folytán vissza tud hatni saját elemeire és magasabb szintézisbe tudja összefogni azokat, és mindaz a vitalisták ellenállását igazolja a mechanisták olykor túl egyszerű magyarázataival szemben.

Az előbbieket azonban csak gyors vázlata a marxista érvelésnek. Viszont elégséges ahhoz, hogy rávezessen a Prenant könyvében vallott marxista biológia központi gondolatának megértésére, nevezetesen: az élet lényegesen „dialektikus” folyamat; „minden szerves lény — mondja Engels — állandóan azonos és mégis mindig más”; a szerves lény csak az anyag állandó mozgása mellett él, folytonosan ki van téve a saját alkotó elemei és a környezete kölcsönhatásainak. Kivülről anyagokat vesz fel, amit magához hasonlít és olyan anyagokat választ ki, amik viszont környezetét módosítják. Így amikor a már meglévő elemek sajátos vegyüléséből származó élet megjelent az eddig élettelen világban, valóságos alkotás jelent meg a földön, mely visszahat az őt alkotó világra és megváltoztatja azt. Ezért a föld történetét valamely adott pillanatban sohasem lehet teljesen megmagyarázni az elmúlt fejlődési fokok megismétlésével. Ezért nem találja a felsőbb forma teljes igazolását az alacsonyabbban.

Világos, hogy ez a felfogás azért, hogy szétrobbantja a túl merev meghatározásokat és megszünteti az önkényes ellentmondásokat, teljesen megújítja a biológia problémafelvetéseit.

Schmiedt Ferenc

A TELEVIZIÓ FRANCIAORSZÁGBAN. A televíziót rendszerint ÖSZ-szetévesztik a telefotográfiával, holott a telefotográfia valamely mozdulatlan kép távolbavetítése ritkább-sűrűbb pontocskákban, amikor a vetítés csak néhány percig tart, míg a televízió *mozgó* képek távolbavetítése. Az említett pontocskák hasonlóak azokhoz a pontokhoz, amiket figyelmes nézéssel bármelyik ujságfényképen felfedezünk. A felvett képet ezek a különböző erősségű pontocskák adják vissza a fény és árnyék játéka révén.

Valamely stúdióbeli közvetlen felvételt természetesen sokkal nehezebb a távolba vetíteni, mint egy kész filmet. A „mechanikus-optikai” kamera másodpercenként egy millió pontocskát ad le. A kamera világítása 15 ezer gyertyafény, ami kb. 55 fokos hőséget okozna, ha egy meglehetősen bonyolult — mert okvetlenül hangtalan — légi hűtőkészülék nem csökkentené szinte a megszokottra. Franciaországban 2 és félkilométer hosszú különleges kábel köti össze a Rue Grenelle-beli stúdiót az Eiffel-torony tővében levő leadóval. Ez a leadó 8 méteres hullámhosszon és 2.5 Kw.-tal dolgozik. Az antenna a torony tetején van és egy új feeder köti össze a leadóval. Ez a „feeder” két egymásba illesztett csőből áll, a külső átmérője 10 cm. és rézből készült, a belső átmérője 18 mm. és minden méter hosszban szigetelő övezik.

A távolba vetített előadások új teret nyújtanak a rendezők, díszletfestők, színészek és zenészek számára. Ezek az előadások mindenképp előtt sajátos technikát követelnek, az egyszerű arcfestésben ugyanúgy, mint a színpadi tömeg mozgatózásában. Új és sajátos előadások, szindarabok és revük készülnek majd az új „néző-hallgatók” számára.

Sok szó esett róla, és nem csekély aggodalommal, hogy a távolba vetítés majd elvonja az embereket a mozitól, a színháztól és a music

hali-októól. Ugy véljük alaptalanul, mert a távolbavetítés nemcsak, hogy nem ártalmas versenytárs, hanem épp a legkitűnőbb népszerűsítő. Egy jó színészt, akit a képvevő készülékünkön láttunk, megnézünk a színpadon vagy a mozivásznon is. Ettől eltekintve azonban a távolbavetítés remélhetően sajátos előadásokat közvetít, ami nem lehet akadályai annak, hogy a színházakat és mozikat látogassuk, akárcsak ma. De vannak még más szempontok is: az új és rendszeres előadások jelentékeny művészi személyzetet követelnek, ami igen jótékony hatással: lesz a válság által különösen megviselt művészvilágra s a képességek előrelátható versengése is mindenkép' csak előnyös lehet a művészet fejlődésére.

A színelőadások, az ének, a tánc, a torna és a különféle művészi játékok mellett ne feledkezzünk meg a távolbavetítés egy különösen figyelemre méltó alkalmazásáról, a képriportról.

Bizonyos, hogy egyelőre a stúdiókon kívüli munkának szinte legyőzhetetlenek az akadályai. Feltételezhető azonban, hogy a közeljövőben mozgékonyabbak leszünk a közvetítés terén: és néző-hallgató épp olyan frissen értesül a dolgokról, mint maga a riporter.

A távolbalátó riportáznak szinte kimeríthetetlenek a lehetőségei: aktualitások, utazások, látogatások, amit csak a legtermékenyebb képzelet elgondolhat. Nagy szerepet játszik majd a sportesemények közvetítése, ami ha nem is nyújt összképet, mégis közelebb hozza a küzdelem jeleneteit és hangulatát.

A vevőkészülék képfelülete kicsinek tűnik: de ez csak látszat. A képek sokkal élesebbek. Tudni kell, hogy a katód-cső átmérője megfelel a képfelület szélességének. Ettől eltekintve a képvétel az amatőrök-nél egy szobába történik. Már pedig a készülék kis képfelülete, másfélméterről nézve, megfelel egy 15 méterről nézett két méteres szélességű képfelületnek. Ez a legtöbb közepes mozi terem látásaránya s nem követelhetünk a távolbavetítéstől sem többet, mint a mozitól.

Franciaországban a külföldi vetítésekkel egyenrangú eredményeket értek el. A stúdió azonban rendszeresen csak sajátos távolbavetítésre szánt filmeket közvetít. A leadást (8 millió pontocska másodpercenként) egyforma jól fogják Párisban és Páris környékén. Egy különleges leadás másodpercenként 200 ezer pontocskát vetít 200 km. távolságra, ami a Mans-Páris közti távolságnak felel meg. Ez utóbbi vetítés igen fontos a televízió terjesztése szempontjából. Viszont ez a vetítés egyelőre a részletek élességének rovására megy, bár a: másodpercenkénti 200.000 pontocskával is tisztán vehető a képek háromnegyed része.

Mindenesetre ma a Rue Grenelle-beli stúdió technikai tökéletességében egyedülálló s a leadó állomás a ma elérhető élességgel vetíti a közvetlenül felvett előadásokat. (R. B.)

HITLER LÉPÉSÉNEK VISSZHANGJA A ROMÁN SAJTÓBAN

MI A TANULSÁG?: „Németország akciójából a következő tanulságok vonhatók le: 1. A Népszövetség nem más, mint fikció! 2. Franciaország számára Hitler Adolf már nem külön bohém ezekután, hanem, hatalmas európai erő, az új Hannibál, aki holnap már Párizs kapuit döngetheti! 3. A német nemzetiszocializmus az élteit három év alatt nemcsak belső újjászületést hozott, hanem félelmetes presztízt szerzett a külföld felé is! 4. Ami Románia helyzetét illeti, tudomásunk Szerint, nincsen közünk a Rajnához. Egy szövetség az erős Németországgal, csak hasznunkra lennel" (Porunca Vremii, szélsőjobbaldali.)

GAZDASÁG ÉS POLITIKA

AHOGYAN NÉMETORSZÁG A BÉKÉT AKARJA...

Március 7 tényleg történelmi dátum. Németország katonai bevonulása a katonamentes Rajnasávba, a versaillesi és locarnói szerződések megszegésével, újból leálcázta a német neoimperializmus arcukat. A *Korunk* 1935. évi májusi számában irtuk, hogy „a mai német külpolitika lényegében puccspolitikai, amelynek változatai előreláthatatlanok.” Ennek a politikai módszernek újabb állomása a locarnói szerződés megszegése, melyet előreláthatólag követnek más támadó jellegű akciók is, amennyiben nem sikerül — ahogyan egy évvel ezelőtt irtuk — „megszervezni a békeörök fölényes egységét s az imperialista törekvéseket ennek az adottságnak ellenállhatatlan demonstrációjával sarokba szorítani.”

Mi indíthatta a mai német politikát Locarno megtagadására? A formai jogcím: S; francia-szovjet paktum megsértette a locarnói egyezményt. Locarno tehát többé nem köti Németországot. Hagyjuk a jogi kérdést, hogy igen vagy nem; más itt a lényeg. Az, hogy Németország ezt egyoldalúan, önkényesen, a locarnói szerződésben előírt nemzetközi döntőbíró-sági fórum megkerülésével tette. Nyilván, mert tudatában volt álláspontja alaptalanságának s viszont *valami* ürügyre mégis csak szükség volt, hogy a rajnai katonai megszállást kendőzze. Természetesen ez az új német módszer, amely a világpolitikában is — nem szólva a német belpolitikáról, — a kiméletlen erőszak stílusát kívánja meghonosítani, nemcsak a szerződéses államok, hanem minden ép érzékű ember részéről tiltakozást és elítélést vált ki. Ha ezt az új külpolitikai módszert nem sikerül megfelelően ellensúlyozni s megnyilatkozási lehetőségeit eleve elfojtani, úgy Európa és a világ békéje még kínos és végzetes meglepetésekre fog ébredni. Ezért szigorú és hajlíthatatlan elvi kérdés, hogy a locarnói Szerződés megszegés nyomán megindult nemzetközi akció, amelynek egyes mozzanatait itt nem kívánjuk követni, végső kifejtésében a német eljárás elítéléséhez és a megfelelő megtorló rendszabályok alkalmazásához vezessen. Minden szemethunyás vagy eltussolás csak bátorítás volna a; holnapra. Erre épít éppen a német külpolitika, amely látva a Népszövetség erőtlenségét, tétova magatartását Itáliával szemben s azontul számolva a nemzetközi helyzet Itália és Japán felidézte nyugtalanságával, alkalmasnak látta az időpontot az újabb előretérésre. Ezen a külpolitikai szemponton kívül a német belpolitika kérdései is belejátszottak a Rajnasáv megszállásába. Márciusi számunkban irtuk, hogy a német népi vezérek rendszerük belső tehetetlenségét, egyre nyilvánvalóbbá váló gazdasági csődjét presztizs-politikával igyekeznek ellensúlyozni. Előbb volt s egyre variál az antiszemitizmus, aztán jött a német nemzeti önérték második koffein-injekciója, az általános védkötelezettség önhatalmu proklamálása S most a harmadik koffein-injekció, a katonamentes Rajnasáv megszállása. Kétségtelenül hatásos izgatószer a tömeghangulat felszítására, amely legalább időlegesen képes arra, hogy a gyomrok korgását elfelejtse. Mert a nemzeti önérték és büszkeség mélyen a gyermekségbe oltott indulataira appellálni rég bevált recept, amelyet felelőtlen heccpolitikusként kétségbeesett helyzetekben szívesen alkalmaznak. Hogy aktuálisan mennyire így van, ezt igen meggyőzően tanúsítja a márc. 29.-ére kitűzött német Reichstag „választás”, amely a szuverén német nép, a „Versaillesi béklyóiból felszabadított” német nép felkorgatott nemzeti mámorában fog végbe menni. Ezért kell a választás,

ezért oly sietős, amíg a tömeghangulat parazsa el nem hamvad s füstje el nem száll. S utána jönnek egy-kettőre április 3.-án és 4.-én, az üzemi-bizalmi tanácsok megválasztása, ahol eddig a fasiszta rendszert kudarc-kudarccal után érte.

Ezek lényegében a motívumok, amelyek a német lépést kül- és bel-politikailag indokolták. **Mit** várt Németország ettől a lépéstől? Várhatta, hogy a szerződéses hatalmak ezt a pofont is zsebrevágják és gentleman-like leülnek vele a tárgyaló asztalhoz? Mert Hitler a rajnai megszállást megtoldotta egy lépéssel és 25 éves békeszerződést ajánlott fel a locarnói szerződő feleknek s hajlandóságát fejezte ki megneemtámadási paktumok megkötésére Keleten határos szomszédaival is. Tagadhatatlan, első pillanatban volt ebben valami lélektanilag megtévesztő, kivált azok számára, akik a szófetisekben hisznek és a befejezett tények előtt elvágódnak. Nyilván erre a lélektani mozzanatra épített Hitler is, amikor „békeajánlatát” megtette. A locarnói szerződést egyoldalúan hatálytalanító eljárását kompenzálandó a 25 éves béke családokkal próbálja megszöszögölni a békevágyó közvéleményt. De hogyan képzei el Hitler Németországa a békét? Kétoldalú megneemtámadási paktumok formájában. És ez itt a lényeges. Mondjuk, Németország ilyen szerződést köt Ausztriával, Csehszlovákiával vagy Belgiummal. Tényleg biztosíték ez a kérdéses államok részére? Nem, mert a hatalmasabb partner, Németország visszaélhet helyzetével s kollektív békebiztosítékok híján főként nagyobb erete tudatában kismizmizheti a kisebb nemzeteket. Németország rendszeres szerződéses politikája a kis államoknak békebiztonság helyett kiszolgáltatottságot jelent. Számukra, de valamennyi állam számára egyedül a kollektív békerendszer adhatja meg a béke oltalmát. Éppen ezért Hitler „békeajánlata” s következetes elhárítása a béke kollektív rendszerű megszervezésével szemben leleplezően rávilágít a hitleri békepolitika rejtett szándékaira. Még árulóbb a keleti szomszédaira vonatkozó békeajánlata, amely csak a közvetlenül határos államokat érinti, ellenben nem terjed ki Szovjetországra. Ez a tény, valamint a hitleri békemegnyilatkozás egyidejű antiszovjet dörgedelme ismét csak aláhúzza a hitleri külpolitika alapvető célkitűzését: a Szovjetunió elszigetelésének és a német expanzió Keleten való megvalósulásának programját. Kollektív békebiztosítékok híján — csupán a kétoldali megneemtámadási szerződések keretében — Németország szabad kezét biztosíthat magának szovjetellenes tervei keresztülvételére. Ezért érintette a fasiszta Németországot elevenen a francia-szovjet egyezmény, mely a kölcsönösség elve alapján gátat vethet a német hódító törekvéseknek. Németországnak nincsenek komoly békeszándékai. Ez a rendszer egész érdeklődésében, ideológiájában, praktikus politikai vonalvezetésében kifejezetten és egyértelműen a háborús felkészültség és háborús eltökéltség jegyében áll. Ezernyi írásos dokumentum, kezdve Hitler könyvétől a, német gyermekek mindennapi „fohászáig”, kezdve a gyermekszobák ólomkatonásdi játékkultuszától a német hadiművek roppant arányú termeléséig nyilvánvalóvá teszi a német politika igazi szándékait. A keleti paktum megkötése Németországnak tökéletes biztonságot nyújtott volna egész Európának a feszültség megoldódását és a leszerelés egyik fontos előfeltételét teremtette volna meg. Németország elutasító magatartása egyértelmű cselekedet volt Nem kollektív béke, hanem „lokalizált háború”, (Hitler) ez a német jelszó! Minden egyéb — szó és gesztus, ámitás és elaltatás. Pedig résen kell lenni. A hitleri politika riasztás-szerűen igyekszik elleplezni arcukat, de az államok mögött kárikandál az igazi ábrázat s a „diplomata” Hitler kiszalasztja száján az önleplező

szót, amidőn híres békeajánlata kapcsán megjegyzi, hogy egy német polgárra 18-szor kevesebb terület esik, mint egy oroszra... A többit nem **nehéz** hozzágondolni. A keleti paktum elhárítása, az Oroszország kizárásával megkötendő, Kelet-felé szabad kezet biztosító megneemtámadási szerződések, valamint a Harmadik Birodalom antiszovjet küldetése — ahogy ezt hirdetik — élesen megvonják a német külpolitika irányát. Egy új, veszedelmesen demagóg jelszót dobtak a világba: „a proletárműzettek” jelszavát. Mussolini gyártotta ezt a tetszetős, megtévesztő jelszót. Németországban felkapták, s a világ reakciói mindenütt ezt szajkózzák. Japán, Németország, Itália a „proletárműzettek”, — ezzel szemben áll a „Szovjetkróznus”, ahogy sajtójuk írja. Az imperialista törekvéseknek, ez volna a legújabb sütetű igazolása. A „proletárműzettek” életjoga, hogy a gazdag népeket megrabolják, vagy ahogy ezt imperialista nyelven mondják, azokat „békésen” kolonizálják... A kritikátlan, imperialista mélteltyel beoltott tömegegyed behódol, ennek a veszedelmes jelszónak, s u. n. humanista elveit vérző szívvel feláldozva enged a történelmi szükségyszerűség a proletárműzettek életjoga parancsának. Persze nincsenek proletárműzettek, hanem csak osztályok, s csupán a vélt vagy kitalált érdek-közösség eszméje teremthet azonos) törekvéseket a társadalmi osztályok számára. A proletárműzettek jelszava csak az imperialista terület-éhség leplezése. Minden a társadalmi szerkezet adottságain fordul meg s a német földnélküli parasztoknak bőségesen juthatna a keletelbai nagy latifundiumokból más: gazdasági társadalmi rendszerben, de nem fog jutni, ha sikerül is a német imperializmus bőszy vágyálmát, Ukrajna megszerzését megvalósítani. A „proletárműzettek” megszűnnek azok lenni, amennyiben társadalmi rendjük szerkezetileg megváltozik. Addig is tudatosítani kell e jelszó igazi tartalmát s rá kell mutatni azokra a veszélyekre, amelyeket a mohó imperializmus saját népeinek és más népeknek jelent. Konkréte: fel kell fedni a hitleri politika reális célkitűzéseit és eszmei kifejezéseinek rejtett értelmét. Amidőn Hitler a locarnói szerződés elvetésével egyidejűleg kimondja, hogy egy orosz polgárra 18-szor annyi terület esik, mint egy németre, akkor a kiejtett szóval a távolabbi, tette is árulón utal. A német külpolitikának a fasizmus uralomrajutása óta tényleg centrális törekvése az antiszovjetblokk •kikovácsolása. A hitleri politika szemrebbenés nélkül rántaná Európát a legborzalmasabb világháborúba, ha háborús vállalkozásában alkalmas- segitőtársakra találna. Ilyenek mindenütt akadnak. Franciaországban a fasiszta jobboldal, Angliában a konzervatívok jobb szárnya, valamint a liberálisok egy része nyíltan a Harmadik Birodalommal rokonszenvezik. Hitler ma is arra spekulál, hogy sikerülnie fog Angliát 25 éves békeszerződésekkel lekenyerezni s Kelet-felé szabad kezet biztosítani. Franciaország mai kormánya a Népfront erőinek nyomása alatt erélyesen elutasít minden kétes paktálást s nem hajlandó a szerződészegő Harmadik Birodalommal újabb szerződést is kötni, amelyet az holnap esetleg kénye-kedve szerint elszakít. Franciaország a szerződészegő megbélyegzését és gazdasági szankciók alkalmazását kívánja, ahogyan ezt a népszövetségi tanács 1933 ápr. 17.-én már elvben kimondotta a versaillesi szerződés katonai záradékainak Németország részéről történt megsértése kapcsán. Anglia kormánya viszont manővroz. És erre a francia-angol egyenetlenségre alapít nyilván Németország. A Harmadik Birodalom tapasztalhatta, hogy az általános katonai védkötelezettség proklamálása kapcsán a Népszövetség megelégedett a szerződészegő Németország -erkölcsi megbélyegzésével s Anglia kevéssel azután a versaillesi szerződés rendelkezéseinek fittyent hányva kétoldalú flottaegyezményt kötött Németország-

gal, volt szövetségeseinek háta mögött s ezzel a cselekedetével a versaillesi szerződés Németország elkövette megsértését utólag szankcionálta. Németország abban is bizhatott, hogy a népszövetségi gépezet, akár csak Olaszország esetében, elkésztetten és tökéletlenül fog működni, kivált, ha sikerül a maga számára Anglia kegyét megnyerni. Egy évvel ez előtt irtuk e helyen (Korunk 1935. május), hogy „Anglia összeműködése a béke megóvó hatalmakkal sakkban tarthatja Németországot. Minden kétértelműség kockázatot és veszélyt jelent.”

Az angol politika magatartása ma nem kevésbé nyugtalanító. A lezajlott londoni tárgyalások igazolják, hogy Anglia és Franciaország iránya elhajlik egymástól. Erre a tényre alapítja számítását Németország. Anglia ismét az önös, szűklátókörű politikát látszik követni, amely a saját zavartalan álmát kívánja biztosítani a túlteszi magát az egyetemes béke feltételeinek megszervezésén. Nem volna meglepő, ha Anglia ismét extratourokat engedne meg magának a Harmadik Birodalommal, amiként ezt már a kétoldalú flotta-egyezménnyel megtette. Franciaország erőteljesen ragaszkodik a német önkényes lépés megtorlásához s ebben nem csupán a szerződésben biztosított jogaira hivatkozik, hanem ténylegesen is a bőrt védi, mert a Strassbourgra és Metzre meredő német ágyúk tényleges veszélyt jelentenek. És miként Franciaország, akként a szövetségesei is tisztában vannak azzal, hogy a német védelmi művek kiépítése a rajnai sávban rendkívüli mértékben lecsökkenti a francia szövetség értékét. Franciaország törekvése nyilván oda fog irányulni, hogy a német szerződésesség elítélésén túl bizonyos gazdasági szankciókat is léptessen életbe s egyben fokozottabb garanciákat kapjon Angliától határai védelmére. Franciaországnak aligha fog sikerülni a szankciókat alkalmazni, még kevésbé, mint Olaszországgal szemben. Félő, hogy a Népszövetség plátói ítéleteivel egyre jobban aláássa tekintélyét és menlevelet biztosít a szerződésességük részére. Már pedig Európa és a világ békéje alapvetően azon fordul meg, hogy a békebontó törekvések áttörhetetlen erejű ellenállásba ütközzenek és az elkövetett szerződésességek hatékony megtorlásban! részesüljenek.

Mussolini és Hitler kiadták a jelszót a „proletárnépek” életjogáról. Ez nem egyéb, mint az egykori Vilmosi parola változata: „Németországnak helyre van szüksége a nap alatt”. Ami 1914-ben a vilmosi Németországnak nem sikerült, talán sikerülni fog Hitlernek, — így remélik a Harmadik Birodalom urai. A militarizmus újjászervezése, a „totális háború” (Ludendorff) gondolatának eszméi és gyakorlati keresztülvitele új zsákmányokhoz juttathatja a fasiszta Németországot, Erre az érzületre jellemző a *Deutsche Wehr* cikke, amely szószerint ezt írja: „a nemzetnek egyetlen léttartalma van s ez a háború. Az új embert teljében betölti a háború gondolata. Nem szabad s nem is tud más egyébre gondolni. Ez a gondolat egyetlen szenvedélye, gyönyörű, bűne, sportja; röviden: *igazi megszállottsága.*” A háborús! életszemlélet dicsőítésével rá kell mutatni arra, hogy a proletárnépek vélt életigényei mögött valóságban a monopoltőke éhsége húzódik meg. A tőkés rend túl produktív korszakán, élődien és regresszív formában vegetálva a földterületek újrafelosztási kísérletével marcangolja szét a világ testét. Uljanov csodálatos előrelátású művében (*Der Imperialismus als höchstes Stadium des Kapitalismus*) még a világháború előtt vaserejű logikával rajzolta meg a monopolkapitalizmus természetrajzát, amely élődí karakterében rögzödve, a gyarmati hódítás lehetőségeit kimerítve, csupán a világ újra felosztásának kísérletével próbálja korrigálni helyzetét. És mert az egyes tőkés országok egyenlőtlenül fejlődnek, — amivel együtt jár az erővi-

szonyok megváltozása is, — előbb-utóbb jelentkezik a világ újrafelosztásának megkísérlése az előretörő imperializmusok részéről. Így volt ez már 1914-ben Németország részéről s erre törekszik Hitler is. A Korunk előző számában felvázoltuk a német politika dialektikus fejlődésének menetét s kifejtettük, hogy Németország szerkezeti adottságainál fogva a belső és külső katasztrófa szirtjei között laviroz. A szociológiai előrelátás még nem tart a jövődőlésnél, de a fejlődési tendenciák felismerése már lehetséges. Annyi bizonyos, hogy Hitler uralomrajutása óta a háborús vállalkozások erői Németországban új erőre kaptak és világszerte érezhetővé tették a békebontó törekvések földalatti és földfeletti munkáját. Vagy sikerül a béke megóvó erők falanxját kikovácsolni vagy Európa menthetetlenül! bele zuhan egy újabb világháborúba, amelynek mindent megsemmisítő pusztulásait még az a derengő remény se kompenzálhatja, hogy a háború meghozza a társadalom változtató erők győzelmét. Prevenció, megelőzés a háború rémével szemben, ez az egyetlen út. Ami most történik döntően befolyásolja a következő évek, sőt évtizedek történéseit. Vagy sikerül kollektív békeegyezségbe szervezni a széthúzó hatalmi erőket vagy Európa és a világ az imperialista expanszió anarchiájába hullik.

Neufeld Béla

A VILÁGGAZDASÁG MAI HELYZETE

A válság világgazdasági lefolyása nem egyenesvonalú, hanem hullámvonalszerű tendenciát mutat, bár a javulás hullámhegyei a depresszióhoz képest felfelé mutatnak, még akkor is, ha a hullámvonal tengelye lefelé irányuló. Jelenleg úgy látszik, ilyen hullámhegyben vagyunk és a közgazdasági lapok nem győznek arról beszélni, hogy túl vagyunk a mélyponton. Csakugyan: a mélypont 1932-ben volt, azóta többrendbeli javulás következett be, amelyet itt — a rendelkezésre álló helyhez képest — főbb vonásaiban érintünk.

Ami a legfeltűnőbb a mai helyzetben, az a nyersanyag árak emelkedése. Bár ez az emelkedés nem egységes, egyes nyersanyagoknál nagy mértékű. Így pl. egy éven belül az ólom emelkedése 22%, a cink ára 6%, nyersolaj 26%, juta 16%, selyem 50%, bőr 47%, míg ellenben árzuhanást, vagy változatlan árakat mutatnak: a gyapot, cin, ezüst, stb. A világ rézfogyasztása a gazdasági válság mélypontja óta megduplázódott. Az angol vasipar termelése nagyobb, mint valaha és a holland ültetvényesek újra osztalékot kapnak hollandindiai ültetvényeik révén. De már az emelkedő áruanyagok felsorolása is mutatja, hogy ez az áremelkedés elsősorban politikai, pontosabban szólva katonai: a fegyverkezési verseny okozta kereslet emeli az árakat. Tartós javulást vagy egyenesen a válság elmúlását pedig háborús készülődésektől várni nem lehet.

Ha ez az áremelkedés a nyersanyagtermelő országokban jelenleg virágzó konjunkturát okoz is (Délamerika, Ausztrália, Holland- és Angol-India) úgy a tőkésrend ellenmondásai gondoskodnak máris ellenkező tendenciákról, amelyek idővel lerontják a javulás hatását. Így pl. köztudomású, hogy Japán milyen olcsón termel. Japán ma a világ textilkivitelének felét látja el. Szükséges tehát, hogy a többi textiltermelő ország áraiban igazodjék a japán dumpingárhoz. Hogy ez mit jelent, világosan mutatja az angol gyapotipar 1935-ös mérlege, amelyből kiderül, hogy átlagban véve az angol gyapotfeldolgozó ipar 1935-ben csupán 1.64 százalék osztalékot fizetett részvényeseinek. Ezt a számot kell szem előtt tartaniok mindazoknak, akik az autarkian alapuló új angol iparágak óriási osztalékait hozzák fel a javulás igazolására. (Angol áruházak, autógyárak 90-100% osztalékot fizettek, angol bankok 14-18%-ot.)

Egyébként: a nyersanyagárak minden emelkedése ellenére ezek még jóval az 1929-es — válság előtti — árak alatt maradnak, még pedig — átlagban számítva — 50%-kal. Körülbelül ugyanannyival maradnak a munkabérek is, az 1929-i munkabérek alatt. A tömegek vásárlóereje pedig — ami döntő jelentőségű a válság állítólagos leküzdésében, illetve elmulasztásában — nem emelkedett, mert hiszen az en gros árak a világ nagyrésztében (az egyes aranyvalutájú országok kivételével) emelkedtek. Így pl. Angliában az en gros árak az 1929-es nivót 20%-kal haladják meg. Evvel szemben a szénbányamunkások béremelése Angliában átlagos 38/5 sh. munkabérnél, 1 sh. vagy annál kevesebb, tehát kevesebb 3%-nál. Az Egyesült Államokban pedig egy év alatt az életfentartási költségek emelkedése 5%, míg csupán az élelmiszerek áremelkedése 12%. A „Verelendung”, a tömegek nyomorának növekedése, az életszínvonal süllyedése tehát fokozódik, egyes termelési ágak profitnövekedése ellenére is, csökken tehát a vásárlóképeség és ezzel illuzórikussá válik a válság leküzdése.

Ugyanígy ellenmondások mutatkoznak egyéb vonatkozásokban. Tény pl., hogy a termelési index a válság mélypontjai óta jelentősen emelkedett. Az 1929-es termelési indexet 100-nak véve, a termelési index alakulása a következő:

	USA	Canada	Anglia	Németország	Japán
1932	48	52	78	51	85
1935	85	86	103	102	141

Ezzel szemben állnak az árnyoldalak. Az U. S. A.-ban 10-12 millió munkanélküli van és kísért az infláció és a tömegnyomor veszedelem. Anglia állítólagos jólétének kulcsa az autarkia és az építkezési spekuláció, amely — bizonyos határon felül — már nem egészséges gazdasági befektetés, hanem a tőke kivonása a termelésből és befektetése értékálló ingatlanba, ami a gazdasági vérkeringés megállításához vezet. Vonatkozik ez a kritika az egész világon megindult építkezési lázra, amely csakugyan láz, vagyis betegség tünete. A német helyzet sokkal jobban ismert a *Korunk* olvasói előtt, semhogy azt részletesen kellene tárgyalnunk és a „javulás” talmi értékére rámutatnunk. Csupán annyit említenünk meg, hogy amíg Németországban a termelési javak (gyári berendezések, gépek, utak, fegyverkezés) indexe a Hitler alatt több, mint kétszeresére szökkent, addig a fogyasztási értékek termelése alig áll az 1932-es a3-nívó fölött. Mászóval: minden konjunkturaszólammal szemben áll a tény, hogy a tömegek fogyasztása 4 millió azelőtti munkanélkülinek a termelésbe való bekapcsolódása ellenére is — annyi, mint azelőtt. 1935 folyamán a fogyasztás 5% csökkenést mutatott, tehát a tömegnyomor nőtt. A termelésbe ujonnan beállítottak átlagos munkabére évente RM. 1250, amiben azonban benne van a hivatalnokok, tisztviselők munkabére is, tehát a német munkás ennél kevesebbet keres, vagyis havi 100 RM.-nál kevesebbet.

Ahol azonban a világon javulás — látszat javulás — mutatkozik, ott ez főleg az autarkianak köszönhető. Az a paradox helyzet állt elő az utóbbi évek folyamán, hogy a mezőgazdasági országok áttértek az iparosításra, míg az ipari országok igyekeztek termelésüket reagrarizálni. Példa az előbbire a vámhatárok mögé zárkózott balkáni országok textiliparának hatalmas megnövekedése, míg az utóbbira Anglia és Németország mezőgazdaságának mesterséges felvirágoztatása. Az utóbbi irányzat részben katonai jellegű, amennyiben védekezést jelent egy

háborús blokádnak lehetőségével szemben. Az autarkianak két következménye van: az egyik, hogy a javakat nem ott termelik, ahol az a legelőnyösebb, hanem — politikai megfontolásoktól vezettetve — mindent **igyekeznek** mindenütt termelni, tehát drágábban, mintha az arra előnyös termelési helyről importálnának — ami drágaságot, élelnívó süllyedést, tehát a válság kiélesedését vonja maga, után. A másik elvi jelentőségű hibája az autarkianak: ha valamely ország igyekszik kicsiben a világtermelést otthon utánozni tőkés alapon, úgy megismétlődik — a mostani átmeneti autarkias konjunktura után — az illető országban kis méretekben a világgazdasági válság, a termelés és fogyasztás összhangjának hiánya következtében. A világválság autarkiaival való leküzdése tehát végeredményben a válság országokénti megismétlődését vonja maga után.

Voltaképpen ma már nincs is világgazdaság, egységes világpiaccal, mert a számos országban fennálló valutakorlátozás termelési- és árszigeteket hozott létre, amelyek közt csakis mesterséges kapcsolatok állnak fenn, a pénzrendszer teljes kikapcsolásával. A különböző clearing-rendszerek mind tünetei a beteg gazdasági szervezetnek és a tény, hogy ma már a pénz kikapcsolásával országoként árut cserélnek áruért, s ez tökéletesen mutatja a pénz bukását. De ezt igazolja a kapitalizmus fellegvárának, Angliának „capital embargo”-ja is, vagyis a tőkekiviteli tilalom (a londoni pénzpiacon évek óta szünetelő pénzkikölcsönzés külföldre), amelyet csupán a nemrég kivitelre került Franciaországnak adott kölcsön tört át. Magánkölcsönt azonban külföldre nem folyósít a londoni pénzpiac. Amíg a tőkés termelési rend virágkorában ezt a rendszert egyesek „értékpapirkapitalizmusnak” hívták, az értékpapirtőzsdék korlátlan uralmát jelezve evvel a szóval, addig ma a tőzsdék csak látszatéletet élnek. Valamikor a tőzsde a pénz piaca volt, az a hely, ahol a pénz kereslete és kínálata megtalálta egymást, ahol új vállalatok megtalálták a haszon reményében befektetésre hajlandó pénztőkét. Ma azonban a fasiszta országokban nincs többé részvénykibocsátás a szó régi értelmében, az állam vette át az új ipari vállalatok finanszírozásának feladatát. Szpekuláció sincs, a szó régi értelmében és nincsenek olyan nevek ma, mint *Hatry*, *Kreuger*, *Löwenstein*, akik a 20-as évek végén, a látszatvirágzás idején nőttek és buktak meg. Az állam állt a magánosok helyére, sok esetben még Angliában is, ahol állami kölcsönkibocsátások vagy állami jótállással támogatott vasutépítések kötvényei élénkitik a tőzsde forgalmát. Amint nincsen világgazdaság, úgy nincsen már kapitalizmus sem, a szó régi, magántulajdoni értelmében. Az állam finanszíroz, az állam támogatja a kivitelt, szánja a „csődbe jutott nagyvállalatokat, államköltségen csökkentik a mezőgazdaságra nehezedő terheket (Dánia, Románia, stb.) másszóval: ahol és ami javulás van az állam beavatkozása révén, az csupán átmeneti és az adófizetők terhére megy, végeredményben tehát nem megoldás, hanem a terheknek a leggyöngébb vállra való áthárítása. Áll ez nemcsak a kiviteli jutalmakra, hanem éppenugy pl. a valutaprémiumokra is.

Vannak, akik a javulás jeleit vélik felfedezni olyan körülményekben, mint például az U. S. A. külkereskedelmi zárkózottságának enyhítése. Tény, hogy Rooseveltt enyhítette az 1930-as vámtörvény drasztikus rendelkezéseit, amelyek óriási vámokkal tették lehetetlenné a behozatalt, tény, hogy Rooseveltt Canadával, valamint néhány kisebb európai állammal liberálisabb szellemű kereskedelmi szerződést kötött az elmúlt hónapok folyamán. De a nemzetközi kereskedelem még mindig jóval alatta van az 1929-es nivónak és ezek a szerződések sokkal kisebb

jelentőségűek, semhogy jóvátehetnék — még teljes érvényesülésük esetén is — a külkereskedelem katasztrófális zuhanását. Hogy mennyire jogosulatlan ilyen körülményekben a válság elmúlásának jelét látni, azt meggyőzően bizonyítja az angol-dán kereskedelmi helyzet. 1936 júniusában kerül az 1933-ban kötött angol-dán kereskedelmi szerződés megújításra, amely kezdetben kielégítőnek bizonyult, azonban az utóbbi év folyamán az agrár Dánia mind kevesebb ipari terméket vásárolt Angliától, mert saját maga berendezkedett ipari termelésre, számítva arra az esetre, hogy egy nap Angliában a mai konjunktura csökken és nem fedezheti onnan szükségletét. Másszóval: nem lehet egyidejűleg kereskedelmet folytatni és önellátásra berendezkedni.

Pedig a mai külpolitikai helyzetben a háborús veszély még inkább önellátás felé hajtja — akarva, nem akarva — az egyes államokat, mint az 1931/2-ben életbeléptetett valutakorlátozás. Ugy a valutakorlátozásoknak, mint az autarkianak észszerűtlen voltát sokan látják kapitalista körökben, így pl. Mr. Beaumont-Pease, a Lloyds Bank Ltd. elnöke így panaszkodott a Lloyds Bank ezévi közgyűlésén: „— Micsoda paradox világ! Mindnyájan egyetértünk abban, milyen akadályokat kellene a javulás utjából elhárítanunk és mégis mintha valami kérlelhetetlen végzet kényszerítene bennünket, hogy az akadályokat, illetve azok számát növeljük.” Valóban a végzet kérlelhetetlen. A tünetek sora azt mutatja, hogy bármi is történik a válság megoldására vagy enyhítésére, csak a válság újabb súlyosbodását eredményezi. De hozzá kell tennünk: Beaumont-Pease nem látta meg az igazságot, csupán annak egy-ét. Az igazság egy másik vonatkozását felismerte — még 1931-ben — a Ford-féle gondolatvilághoz közelálló amerikai bankár, Filene, aki a termelés és fogyasztás diszharmóniájában látva a világválság okát, a munkabérek felemelését és a profit csökkentését sürgette. El kell ismernünk: ez a javaslat még ma is, a válság előrehaladott állapotában is, alkalmas volna arra, hogy a katasztrófát elődázza, időben kitolja — ha el nem is hárihatja. — Vajjon hajlandók volnának-e az egyre fasiszálódó világban a tőkés osztály fejei arra, hogy csökkentsék profitjukat a gazdasági összeomlás és a világháború elkerülése kedvéért?

Ádám Elek

HITLER LÉPÉSÉNEK VISSZHANGJA A ROMÁN SAJTÓBAN

NÉMETORSZÁG BÁTORSÁGA: *Németország csak csodálható azért a módért, ahogyan követeléseiért harcol. Természetesen, a csodálatnak is megvan a határa. Nem kell félnünk Németországtól, de ha Európának megvolna az a bátorsága, ami a mai Németországnak, akkor nyugodtan élhetnének együtt és az európai egyensúly biztosítva lenne.” (VREMEA, liberális.)*

A FRANCIA KÜLPOLITIKA TRAGÉDIÁJA: *„Tíz évvel ezelőtt a Ruhr-vidék megszállása katonai séta volt csupán, ma azonban a Németország elleni szankciók a háborút jelentik. Ime a francia külpolitika tragédiája, azé a külpolitikéé, amelyet a baloldal bűnös machinációi irányítanak. Ami előre látható volt, az bekövetkezett; Németország egyoldalúan ugyan, de teljes egészében megvalósította a joqeyenlőséget.” (VES-TITORII, szélsőjobboldali.)*

HITLER VÉRES KARDJA: *„Hitler a Barbarossák véres kardját emelte fel. Ha azonban az Európa feletti uralmi vágyának örületében a barbarizmus kesztyűjét dobja a világ elé, akkor ezt a kihívást elfogják fogadni mindazok, akik a népek szabadságának védelmezői.” (NEAMUL ROMANESC, Iorga professzor napilapja.)*

S Z E M L E

AZ IRODALOM „BEBKEI”-BEN

Természetesen, — mondhatja a kétkedő olvasó, — minden családnak megevan a szegénye, a legjobb családokban is akad váltóhamisító, vízfejtő, találgatóhelytulajdonos, vagy prostituált, pont a kultura lenne az, amely nélkülözne az efféle napisajtó-szerű züllött ultra tévedt csemetéket? Egy efajta, holmi harmadrangú zengerájban duhajkodó csemete mégsem dehonesztálhat egy különben előkelő családot, — kételkedik az olvasó tovább, — amelynek tagjai között oly prominens előkelőségek találhatók, mint az irodalom, a színház, a mozgószínház, könyvkiadás és a rádió. Erőszakos rosszindulat lenne holmi gengszter történetbe illő aranyifjú ominózus kis üzelmeiért az avatatlan népség piszkos szájára adni egy ilyen magasztos egyénekben bővelkedő családot. Tessék a kultura aktuális büszkségeiről is szólni, a tudományok magas színvonaláról, az irodalomról, a társadalom kérdéseit készségesen feszegető színházról, az ismeretterjesztő mozgóképszínházról és a könyvkiadásról, — mondja a jogos felháborodását nehezen eltitkolni hajlamos olvasó.

Módfellett csábitó a feladat és nincs rá mód, hogy az író kitérjen a felszólítás elől. Ő maga is szédül már e förtelmek fölött, a szemétdomb-ról, amely fölött áll, kétségbeesetten tekint szanaszét, figyelve a fák és az ijesztő alakzatú házak csendjét, a szélbe vetve minden reményét, hogy az feléje sodor egy szippantásnyi friss levegőt. Letagadhatatlan, az ég teli csillagokkal, egyetlen világosság e szerencsétlen földrész fölött, mert a villanyvilágítást már régen kikapcsolták, a viharlámpákból pedig ugyancsak kifogyott a petróleum. Igen, a rádió valóban üvölt, mit üvölt a rádió? Valóban, a színházakban darabokat játszanak, hétrpróbás csirkefogó legyen az, aki ezt tagadja, de mit játszanak a színházakban? Pereg a film, de mit karattyol a vásznon handabandázó színész? Vak legyen, aki nem látja a könyvkereskedések teli kirakatait, de miről regélnek e finom papirlapok? Elmélázva szedi rimekbe, önti cizellált és bronzveretű prózába mondanivalóit a költő és az író, de nem ostobán csilingelnek-e ezek a rimek, és nem üresen kong-e ez a bronzveretű próza? Van-e egy rim e csilingelő versikében, amely napjaink feladott kérdésre vágná rá a választ, van-e mondat, szó, betű e remekbekészült prózában, amely a felfordult világ meggyalázott szellemének rehabilitálása érdekében került ki az író tolla alól?

A valóság ugyanis akárhogy is kendőzzük a dolgokat, mégis csak az, hogy az emberiség négyötödrésze méltatlan körülmények között él, még abban az esetben is, ha ezt a fogalmat, már mint élet, tetővel fedett hajlék, tápláló és elegendő élelem és az időjárás viszontagságaitól megóvó ruha szerény igénytelenségére redukáljuk. A valóság: idegbeteg társadalom, hontalanná vált emberek, gazdasági és erkölcsi alap híján szétzüllött család, az emberiség és a termelés spontán kontaktusának abszolút hiánya s valami megfogalmazhatatlan neurotikus félelem ami beborítja mindannyiunk lelkét. Félnék a gazdagok és félnék a szegények, nyilván egyik kategória sem alaptalanul. Valóság még: a szellemet és gondolatot méltatlan sorsba kényszerítő parancsuralom, a fizikai és a szellemi mozgás abszolút hiánya, az értelem kiszolgáltatottsága és úgy a kulturát, mint a civilizációt elpusztulással fenyegető európai háború.

Félnek az okosak és félnek az ostobák, mindegyik a maga sajátos módja és egyéni technikája szerint. Ez a valóság, ezek után pedig joggal veti fel kérdését az író, hogy hol létezik napjainkban az az irodalom, amely arrogancia nélkül, a tények szomorú állapotának megfelelőleg közösséget vállalna vagy legalább is utalna erre az emberi léttől napjainkban függetleníthetetlen emberi valóságra.

Reménytelen dolog lenne tagadni: helyel-közzel megcsendül néha efajta hang, de ez a hang a fehér holló hangja. Effajta hang pl. „hogy bünt követnék el mi írók, ha megmutatnánk a háború szép oldalait... még akkor is, ha lennének egyáltalán ilyenek”, ez a felelősségteljes Barbusse hangja és mint ilyen, inkább egy részvétlen nézőtérrel elhangzott-nak tűnik, ahelyett, hogy általános elfogadottságnak örvendene. Vagy, mint Jean Guéhenno hangja, amely arra a kérdésre, hogy mit jelent Franciaország a világ szemében, következőkép' válaszol: „A világ számára Franciaország nem a mult. Franciaország Montaigne, Moliere, Voltaire, Hugó, Michelet, Jaurés. És ma nem Maurras vagy Bainville, hanem Barbusse, Gide és Romain Rolland. Ha az ellenforradalom nacionalistái győzelmet aratnának és a berlini mintához híven eszükbe jutna, hogy elégségek ellenségeik könyveit, egész Franciaországot máglyára kellene dobniok.” (Europe, 1935 XII/15.) Vagy eféle hang, mint az Aragoné, általános-e irodalmi berkeinkben? „Amikor a polgárság feladta demokratikus programját és kezdeti humanizmusát, feladott mindent, ami emberi érték volt feltörekvő korszakának költészetében. A leplezetlen háború, a kifogások nélküli, vad, istenített háború — ime az istenített modern Muzsa, egy mechanizált Orphéa, amit a creuzó-i gyár fegyverzett fel Laval miniszterelnök ur legfelsőbb hozzájárulásával. Tűnj el háború, nem nyertél polgárjogot sem könyveinkben, sem énekeinkben, sem szívekben. Tűnj el háború, mi a béke gondolatát hordjuk fejünkben... Tűnj el háború és hallgassanak el a te dicstelen dicsérőid.”

A szellemnek és a gondolatnak e résztvevő kontaktusa napjaink szerves formáival, mi más is lenne feladata az irodalomnak? Kukkant-sunk be hát e magasztos család kedves otthonába, hegyezzük fülünket jóakaratólag abban a reményben, hogy amit hallunk, épülésünkre szolgál. Bizony, a család e tagja sem hallgatag. Kiissé álmodozóbb ugyan, mint vértestvére, a napisajtó, kifejezései talán pallérozottabbak, simuléko-nyabbak és a hallgatóság fülét jobban megejti. Magatartása kevésbé dühöngő, félszemével inkább a holdra és a csillagokra sandít, virágot tart kezében és szárnyas malackákról álmodozik. Ne resteld a fáradságot, ó olvasó, gyűrd fel könyöködig makulátlan ingedet és turkáljunk közösen munkaszalomon tornyosodó napilapok, folyóiratok és irodalmi revűk Dunát torlaszoló tömegében, hátha e tündéri tavaszban játszadózó vasárnapon kedvez a szerencse nekünk és valami olyanra, ami legalább je-lölné korunkat, ráakadunk. Ily tömegű anyag között, hogy ne talál-nánk közös erővel csak egyetlen egyet is, ami méltó lenne rá, hogy emberinek és észszerűnek neveztessek, egyenesen azt jelentené, hogy üldöz bennün-ket a sors, nem kevesebbet jelentene, mint azt, hogy Fortuna istenasz-szony holmi züllött erkölcsű ocsmány valutasibernek vagy közpénzeket sikkasztó tisztviselőnek adott találkozt e fontos pillanatokban, amidőn őt a szellem meggyanusított állapotának rehabilitálása igényelné.

Kopogtassunk be tehát e nobilis család ajtaján és vegyük szemügy-re a józan ész és az olvasóközönség művészi igényeit formáló szellem sánszait. Talán fölösleges még megjegyezni is, hogy a kén, ami szemünk elé tárul, több, mint kétségbejítő. Mert a tündéri tavaszban játszadózó

vasárnapon, amelyen még a természet gondtalan optimizmusa is módfelett gyanutkeltő, talán háborgatott korunk millió rémségét, emberek és állatok emberhez és állathoz méltatlan sorsát pertraktálják a dédelgetett írók? Talán céloznak egyetlen egy szóval is gyakorlott és simulékony, álmothozó csevegésükben éhes és zörgőcsontú parasztok életének állapotára, ügynökölő diplomaták ravaszdi üzletkötéseire, koncentrációs táborokra, jobb meggyőződésük ellenére is afrikai négereket civilizáló harcosokra, észszerűtlen termelésre és kényszerített fogyasztásra, Európa népeinek embertelen állapotára, egyáltalán arra a szellemre, ami sötétben és lehullott hamú módjára üli meg a lelkeket. Bizony, becsületesen ez alig állítható. *Kék szakállnő nyolc szobalánya* címen közöl félkegyelműek igényeit kielégítő karcolatot a vidám vasárnapi lap, az olvasók ünnepének kellemesebbé való tételére. Pár oldallal hátrább, a szerkesztői üzenetek, a bírósági végzések, szerelmi levelezések és kiházasítások szomszédságában ócska bicikliket, szüette sublótokat és bukófélben lévő tejsarnokokat s vidéki szállodákat kínálgató hirdetések között regény folyik, archaikus regény, *Fekete sátor* címen, reménytelenül elveszett millióbe transzponálva, olyan nyelven megírt dialógusokkal, amelyen soha senki sem beszélt. Mint, ahogy mondani szokták, e regényben a „mult messzi ködébe” mereng el az író, lelkiismerete hallgat, ha egyáltalán rendelkezett valaha is ilyesmivel, még mielőtt eladta volna az ócskásoknak. De figyelj csak olvasó, költeményt is közöl a lap, költeményt a házi szerzőnő hiyatott tollából, *Bukott angyalok* címen. Miről írhat napjainkban verset a költőnő, ha az isten már jókedvében költőnek teremtette? „A végtelent akartam...” írja. „Repülni akartam fel a magas égig” folytatja, „De rájöttem, hogy egyedül csak kuszni tud a vágyam.” És mivel hogy „az ős átok őrt áll, tört szárnyakkal zuhanok az éjbe.” Szó sem férhet hozzá, olvasó, csak ezért nyitottad ki reggel a szemed, csak ezért keltél ki széttúrt ágyadból éjszakai leverő álmaid után, hogy mindezekről értesülj. De hegyezd csak tovább a füled, ha szellemi táplálékra éhez, agyafurt detektívtörténetet is talál *Társalkodónő* címen egy másik lap eléd. Minthogyha valakire rászakad az áldás, nyakig uszol és kedvedre turkálhatsz „élvezetes” és „szórakoztató” írásművekben, novellákban, versekben és regényekben. Ismét regényt akarsz? Itt van a *Láthatatlan asszony*, kimondottan agyalágyultak részére készült, még hozzá olyan agyalágyultak részére, akik sunyi vágyakozással tekintenek a magas arisztokrácia felé. Régi kedves ismerőseink mozognak itt a rotációs papírlapokon, falrafestett diszletek között, személyszerint a „vörös báróné”, a kedves és tiszta Birike és a férfias Borath. Ugy-e érdekfeszítő a regény, emberi magatartásra emlékezel és hogy meg ne fojtson a lassú reménytelenséggel rádhulló korom, hogy meg ne süketüli a minden írónak csak szegényére való és őt örökre diszkreditáló szöveg átkos lefetyelésében, kinyitod az ablakot. Kinn már madarak csiripelnek, több józansággal, mint a költők és írók, fajtájukat kevésbé dehonesztálván. De valóban madár csiripel avagy költőnő csipog csak madarakhoz is méltatlan ésszerűtlenséggel, ezuttal a gyermekrovatban. Fordíts egy lapot, ó olvasó, vondd vissza sürgősen a madarakat illető gyanúsításaidat és kapj szivedhez, nehogy menten végigvágódj szélütés következtében. Nem halt még ki a Pósák családja, derék Pósa bácsink bár elhalálozott, él még Pósa néni, aki *Tudjátok-e mi az ujság?* címen informálja világunk állapotairól a kíváncsiskodó ifjuságot. „Tudjátok-e kis emberek Mi az ujság nemsokára? Utban van már hazafelé A jó Isten madárkája” stb., amit ha elolvasol vagy elolvastatsz vízfejű gyerekeiddel, felde-

rülhet méltán az arcod, hisz egyéb ujság nem lévén, ezen a kiegyensúlyozott világon nincs is különösebb nyugtalanságra okod.

Turkálj csak, ~~turkálj~~ csak tovább, ó olvasó, tündéri tájleírások között idillikus ~~dialógusok~~ dialógusokra bukkansz. „Szóval csunya vagyok”, „Dehogy, Szén vagy. Nagyon szép. Az egyéniség varázsa azonban hiányzik rólad. Az a belső kisugárzás...” — ~~elépp~~ éppen társalognak napjaink irodalmában a novellahősök, miközben a „nap kicsi aranyvirágokat szór rájuk és mint-ha a (lány) sapkája alól kiomló aranyhaja is megbarnulna az alkonyat fényében.” Vagy: „Mégegyszer óhajtom megköszönni, hogy olyan erős szíveddel védted meg királyod életét” — mondotta a király. Bessenyoí László fülig vörösödik és csaknem szégyenkezve mondja: „Kötelességem volt. királyom.” A király kedves ravasz-sággal úgy intézte, hogy minél hamarabb közel jusson ahhoz, akire egész szíveddel gondolt és amikor beszél, annyi melegség van hangjában, hogy az udvar, mint hangyaboly a bedobott kavicsra — „följajong”. „A bálnány pedig meghajol és szép ajkán földöntuli boldog mosoly játszik.” Ha eddig eljutottál, már nem tudod megkülönböztetni az attasét az etazsértól, ember legyen a talpán, akinek nem zug a feje és férfiasan illemes mederben képes tartani utálatát. Eféle fogalmazványokat, ha nyomtatásban lát az ember, természetesen veszi az aféle hiradásokat, hogy a járókelőkön meglepetésszerűen kitör az elmebaj, hogy házmesterek öngyilkosságot követnek el, hogy nem emelkedik a születési arányszám, hogy gabonával fűtik a tehervonatokat vagy hogy decemberben virágzik az orgona. Züllött világ, mi alapon lenne egy kétségbeesetten korlátolt közösség irodalma más, mint a környező állapotok!? Csodálkozhat-sz-e tátott szájjal azon, ha édes testvéred váltót hamisít esetleg nevedre, ha abban a világban, amelyben élned adatott, ilyen költeményekkel szórakoztatják vagy alakítják a népet: „Óh vad iram és vad sikoly! A sors egy embert eltipor. S létét, mely kinnal volt teli, A kegyes hullám elnyeli.” Nem szánod-e inkább mint sem, hogy hibáztatnád a közpénzeket sikkasztó megtévelyedett polgármestert, amikor ilyen bölcseségekkel tömik az irodalom prominensei a fejed: „Ahová a pénz egyszer beteszi lábát onnan kiröppen a jókedv, a játékörm. a szerelem muzsikos pacsirtája.” Minden részvéted ezek után a bubánatos vezérigazgatóé, aki tört szíveddel suhan el melletted lucskos időben gyászborult autóján vagy azoké a szerencsétlenké, akik földig lógó orral, keserves sóhajtások között tangóznak bárokban szemet könnybelábasztó muzsikára. Akinek csak egy csepp esze is van, jól tudja, hogy mindez csak szemfényvesztés, az igazi boldogító állapot a rongyos ruha, másképp nem is érzi jól magát az ember csak éhesen és az igazi megelégedettség távolról sem a fűtött lakásban, hanem a Tetűtelep rozszant viskóiban vagy a Népszálló albrétbe adott ágyaiban található.

Folytassam-e seregszemlémet tovább, kibontakozik-e előtted már a vitustáncos kapkodás nyomán az ugynevezett irodalom földöntuli alakzata? Már fel sem teszed a kérdést, hogy az írónak ment-e el az esze vagy képességtelen ravaszdiságában téged néz megátalkodottnak, itt már nem számítanak az eféle finom nüánszok, ez a világ hamis, ez a világ megátalkodott és ez a világ ellensége az értelmes belátásnak. Mint vakondtúrások a megbolygatott mezőn, úgy emelkednek ki az emberi állapotunkat szemérmetlenül meghazudtoló és már-már polgárjogot nyert förmedvények a vigasztalan környezetből. Olvashatsz már ezek után szerény banktisztviselőkről, szorgalmas varrólányokról, szerelmes kínaiakról, a halál vámszedőiről, Tisza kutyáról és Luci kutyáról, ami kevés világos-

ság még esetleg derengett feletted a csillagtalan égből, azt is betömik ezek a kétségbeejtő bornirtságok. Olvashatod a Néplapban Szederkényi Anna dilettáns zagyvaságait, ugyanazon lap „irodalmi” mellékletében a csásos nevű Segesdi László folytatásos ponyvára is méltatlan firkálmányát vagy Kápolnai Anna dr. tündéri versét, állapotod már nem rosszabbodhatik. Akárcsak egy félkegyelmű, akire hal rájön a bolondóra azzal gyógyítanak, hogy fejbevágják bunkóvégű doronggal, úgy érzed magad. Mit érzel eféle költemény olvasásakor? „A férfi szerény bankhivatalnok, A nő szorgalmas varrólány, Az esküvőjüket most már megtartatják, Egészen biztosan Husvét után. Már tervezgetnek. Lesz csinos lakásuk, Benne tiszta minden. **Boldog** kis család. Vigan, ezüstösen cseng közben a hangjuk, Elfelejtik az élet viharát.” Képes vagy-e felfogni józan ésszel azt a kompakt butaságot és gonoszkodó céltudatoságot, ami, ha világunkban körültekintesz, láthatóan sikerrel bombázza a tiszta értelem és a magas szellemiség atomszemcséit, képes vagy-e felfogni a destrukció és a züllesztés ama lehetőségeit, ami ilyen irányú és ilyen értelmű, értékű zagyvaságok nyomán a züllesztők és bomlasztók előtt fel tárul. Szedd össze az eszed és ha érdekedben áll, gondolkodj ezen, ó olvasó.

Szó sincs róla, hogy ezzel az irodalmi szellemmel szemben ne létezne egy magasabb irodalmi szellem, de ez a szellem nem általános, ez a szellem Thomas Mann, Babits, Gorkij, Gide, Romain Rolland, Aragon, szóval az utálkozók szelleme és azoké, akik nemhogy okot szolgáltatnának a nagytakarításra, de saját területükön ők maguk is állandóan esz közlik azt. Szó se róla, van egy szellem, ami ha nehéz hantok alatt, ha megbujva is e gyűlölködő és eszétvesztett világ hatalmasai elől, de él és létezik. Szó se róla, van egy szellem, de ez az értelemé, van egy szellem, amely nem jár bohókás táncokat züllött lokálokban, nem vágyakozik léghelrítő ütegek és bombavető repülőgépek után, van egy szellem, amely nem védi a bectelent és nem hisz az emberiség jelen méltatlan állapotának állandóságában. De ez a szellem magasán uszik a holt vizek fölött, a vizek mélyiben, a föld repedezett kérgén és a megszenesedett fák csonkjain örült majomcsorda üvölt, elnyújtott és rémes hangon, olyan hangon, ami napjainkban betölti a világot és szabadon keringhet házmeszterlakások, paraszti viskók, rózsadombi villák és bérbeadott családi otthonok fölött.

Remenyik Zsigmond

CLAUDE GOMPEL: U. R. R. S. PAYS DE LA JEUNESSE
(Les Editions Rieder, Paris)

A szerzőt a franciaországi Köztársasági Ifjak Szövetsége küldte ki Oroszországba, hogy az épülő ország helyzetéről pontos értesülést szerezzen. Claude Gompel könyve nem felületesség, hanem pontos, szándékosan száraz, szűkszavú beszámoló. C. G. egy hónapot töltött Oroszországban és 7 városban fordult meg. Könyve így korántsem ad teljes képet, de vázlatai hihető hűségeselek. C. G. szeme, nyelve egyaránt éles, ez azonban sem könyvének, sem a tárgyilagos vizsgálódás ügyének nem árt. A következő részlet egy igen kevésbé ismeri Kérdésről, az új ügyvédi gyakorlatról számol be. (K. S.)

Egyetlen napig időzünk Tifliszben s én az egész napot tifliszi kártársaimmal töltöm. Már Moszkvában szerettem volna találkozni valakivel, aki a jogi kérdésekben tájékoztatna, de időm rövideje megakadályozott ebben. Így hát egyéb látogatást feláldozva, közvetlen Tifliszbe való megérkezésem után felkerestem az ügyvédi kamara elnökét, aki beveze-

tett az Igazságügyi Palotában levő irodájába. Az iroda csakhamar megtelt ügyvédekkel, akik belevegültek beszélgetésünkbe. Az egész „kollektíva”, azaz a kamara tanácsa idegyült körénk s a jelenlevő számos fiatal Ügyvéd közt nagy örömmel fedeztem fel egy kartársat, aki nemrég végezte el a Sorbonne jogi k3rát, s aki aztán tolmácsolta beszélgetésünket. Egész boldog volt, hogy találkozik Tifliszben egy emberrel, akivel emlékeket cserélhet a Quartier Latin-ról és elbeszélgethet a párizsi jogi karról és tanáiról... Ezek az ügyvédek igen jól értesültek Franciaországról, és egyik társukat úgy is mutatták be nekem, mint a „tifliszi Moro Giafferi”-t, amire az illető igen büszkének látszott. Valamennyien névszerint ismerik a franciaországi nagy ügyvédek és élénken érdeklődnek az ügyvédek helyzete és jogi gépezetünk működése iránt — amit nagyjából ismernek.

Ki tudja hány napra lett volna szükség, hogy választ kapjak mindarra a kérdésre, amit szerettem volna feltenni: amikor minden kérdésemre, a legegyszerűbbre is valóságos előadással válaszoltak. És még azt mondják nálunk, hogy az ügyvédek fecsegők...

Vajjon csak annak tulajdonítsam-e mindezt, hogy Georgiában vagyok avagy annak, hogy az ügyvédi mesterség hagyományai itt sem avultak el? Mindenesetre a tifliszi ügyvédek tűntek fel nekem a legkevésbé forradalmároknak, valamennyi fajta intellektuel közül, akikkel itt I találkoztam. Tagadhatatlan, mind a csodálat hangján beszél az új rendszerről és hangosan nyilvánítja ki a szocializmus jövőjébe vetett hitét, de a hangsúlyuk nem ugyanaz, amit az országba érkeztem óta megszoktam. S a közös ebéd idején elhangzott beszédek még megerősítik ezt a benyomásomat. „Uram”-nak szólítanak: hosszú ideje ez az első alkalom, hogy nem vagyok „elvtárs”; s a tetejébe még a Marseillaisét is eléneklik nekem. Ó, hogy szeretik a tosztokat ezek a kedves kartársak; mindegyik szólásra emelkedik és vagy huszan ülünk az asztalnál. Jómagam kénytelen vagyok kétszer is beszélni, mert első tosztomra annyi beszéddel válaszoltak, hogy lehetetlen őket válasz nélkül hagyni. Nem is tudom meddig huzódott volna el az ebéd, ha este 7 órakor, amikor még el sem fogyasztottuk a csemegét, nem jöttek volna utánam, hogy menjek már a köztársaság elnökéhez, mert lekésem a kihallgatást. E végtelen ebéd alatt még hallottam a kamara elnökét és kartársait lelkesülten georgiai dalokat énekelni, ami bizonyára megdöbbeníti a párizsi ügyvédek.

Ha a politikai perekől eltekintünk, a legtöbb pörösködés oka elűnt egyszerre a földtulajdon megszüntetésével és a magánkereskedelem szinte teljes kiküszöbölésével.

A legtöbb per rendszerint bűnügyi- vagy munka-konfliktus, vagy pedig családi ügyekből származó vita (válás, gyermektartás) és nem ritkán ingóságokra vonatkozó konfliktus: többnyire egyszerű és jelentéktelen ügyek. Futólag megjegyezzük, hogy 1935 szeptemberéig a válásból nem származhatott peres ügy: az egyik házafél nyilatkozata elegendő volt a válás kimondásához. Ma megváltozott a helyzet: mindakét házafél beleegyezése szükséges, ha pedig nézeteltérés van köztük, akkor ügyükben a törvényszék dönt.

A Szovjet nem ismeri sem a bírák elmozdithatatlanságát, sem a hatalmak elválasztását: a bíró a központi hatalomtól függ és pl. egy ítélete miatt elmozditható.

A peres ügyek (akár polgári, akár bűnügyek) a kerületi Néptörvényszék elé kerülnek, amelyben az ügyészen kívül egy elnök (hivatásos bíró) és két ülnök foglal helyet, akiket a munkások és a földművesek választanak.

Az igazságszolgáltatás ingyenes, csak a bíróság kiadásait fizeti polgári perben a pervesztes.

Pénzkövetelés esetén a felperes köteles a követelt összeg 2 százalékának megfelelő összeget letétbe helyezni.

Az eljárás rendkívül gyors, mert a keresetek még a benyújtás hetén sorra kerülnek. A peres felek rövid két hét alatt a legfelsőbb Bírósághoz fordulhatnak. Minden köztársaságban egy-egy ilyen Bíróság működik (az egész Szovjetben 7), amelynek mind a 26 tagja hivatásos bíró, élükön egy elnökkel és két alelnökkel: egyik a polgári, másik a bűnügyekkel megbízva,

Moszkvában székel a Szovjetszövetség Legfelsőbb Bírósága és ügyel a szövetség területén alkalmazott jogrendszer egységére. Az ügyvédi kamarák élén egy u. n. kollektiva áll, amely tagjai közül választ elnököt. E kollektiva ugyanazt a szerepet tölti be, mint Franciaországban a kamarai tanács (Conseil de l'ordre). Ügyvéd lehet mindenki, aki jogi diplomával rendelkezik (ehhez négy évig tartó jogi tanulmány szükséges) vagy öt évi jogi gyakorlata van (pl. mint bírónak.) Valamennyi ügyvéd szakszervezeti és társadalombiztosítói tag. A tifliszi ügyvédek 50%-a fiatalember, köztük számos nő.

Az ügyfelek mindig szabadon választhattak ügyvédet maguknak. A díjazás tekintetében egymásután több rendszert kipróbáltak: legelőször a tetszésszerű díjazást, azután 1931-ben új rendszerrel kísérleteztek: a honoráriumok közös pénztárba folytak be és teljes összegüket felosztották a kamara tagjai közt, akik 7 kategóriába sorakoztak (a képesség, a működési évek száma szerint). 1934-ben új rendszert vezettek be: a díjazás összegét a kollektiva szabja meg, de e díjak összegének csak 70%-át kapja kézhez az ügyvéd, 30%-a a közösségi alapra folyik be, amelyből a fiatal ügyvédeket segítézik.

A 800.000 lakosú Tifliszben egy ügyvéd keresete havi 600-1200 rubel közt ingadozik, egy bíró keresete pedig 350-500 rubel közt

JEAN GIONO: A PÉNZ TÁRSADALMA

*Jean Giono szokatlan jelenség az elintellektualizált francia irodalomban. Mint az őstermészet hírnöke bukkant fel, az erdők és mezők itatásával és költészetével terhesen. Az ő szavával élve: a „páni” életérzés, a természettel való elvegyülés öröme hirdeti. Ez nem jelenti azt, hogy érzéketlen a társadalom gyötrelmei iránt. Sőt. Az alábbi írás, amit a *Vraies richesses* (Igazi kincsek) c. könyve nemrég közzétett bevezetőjéből vesszünk (Europe, 1936. febr.) napjaink mély megértését bizonyítja. (K. S.)*

Az emberi társadalom eddigi formái, a testi nyomoruság honává tették a földet. Kinek van a modern társadalomban elég szabadsága ahhoz, hogy megismerje a világot? Emberek léteznek, akik nem tudják mi egy fa, egy falevél, egy fűszál, a tavaszi szél, egy vágató ló, egy ballagó ökör, a fölragyogó ég. A legszabadabbak is lenéznek az igazi tudást és életüket metafizikai vizsgálódásokkal töltik. Dicsfények ragyognak fel körülöttük, mint a szivárvány és ők bezárkóznak, elvonulnak egy olyan világba, amely hitük szerint az ő igazi otthonuk...

...Az emberek új világot teremtettek: a testi nyomoruság és örömtelenség világát. Pusztasággá tették a földet. Nem kell nekik se gyümölcs, se gabona, se szabadság, se öröm. Csak az kell nekik, amit ők maguk találnak fel és ők maguk gyártanak. Papirdarabkákat csereberélnek, amit pénznek neveznek. Csupán azért, hogy minél több ilyen papirdarabkára tehessenek szert, hirtelen elhatározással 160.000 remek fejős-

tehenet taglóznak le és ásnak a földbe. Lecibálják tőkéjéről a szőlőt, mert ha nem cibálják, tulságosan olcsó lesz a bor, vagyis nem jövedelmez majd elég papirdarabkát. Ha választani kell a papirdarabkák és a bor között, a papirdarabkákat választják.

Elégetik a kávé, elégetik a lent, elégetik a kendert, elégetik a gyapotot. A hatalmas gyapotmáglya köré odasereglenek az illinoisi munkanélküliek és így szólnak: „Engedjétek, hogy megtöltsük a derekaljainkat. A pusztta földön alszunk és nincs mit együnk. Legalább legyen min aludjunk.” Azt válaszolják nekik: „Nem adhatunk, túl sok a gyapot.” Mire a munkanélküliek: „Hogy' lehet túl sok, amikor nekünk hiányzik a gyapot. Ez a gyapot, isten bizony, egy kis örömet szerezne nekünk. Elég, ha örömet mondunk, de még hozzá enyhíti is a nyomorúságunkat; legalább puhán aludhatunk olyankor, ha éhesen fekszünk le.” Azt válaszolják nekik: „Ugyan, ugyan, mit értitek ti ezt. Nem rólatok van itt szó. Azért túl sok a gyapot, mert ha ez továbbra is itt hever, a gyapot ára leszalad és akkor nekünk, a gyapot-termelőknek valamivel kevesebb papirdarabkánk lesz. Ez a lényeg. Ez a dolog veleje és mi nem leszünk nyugodtak, míg ez a gyapot hamuvá nem hamvad. Takarodjatok!” Ha a termés bőséges, akkor siránkoznak: túl sok a szilva, túl sok a körte, túl sok a bor, túl sok a buza, túl sok a burgonya, túl sok a cékla, a káposzta, az árticsóka, a paraj, a bab, a lencse, a futóbab. Ha a föld az ősi dicsőségét folytatva, bőségesé érleli az állatok magját: túl sok a tehén, túl sok a bika, túl sok a disznó, túl sok a juh, túl sok a ló, túl sok a kecske. Remek állatok csordája vonul át a virággal borított mezőn; a hullámozó fűvek gyöngéden simogatják az állatok hasát. Az ember reszket. Határtalan rémület rázza meg a társadalmat: mi lesz a papírjainkkal, a papirdarabkáinkkal!? Kormányok, miniszterek, képviselők, császárok, törvények, törvények, emberi törvények, — segítség! Megöl a bőség, gyorsan, gyorsan, gyujtsuk fel a mezőket; fejszére! irtsuk ki a gyümölcsösöket, szúrjuk le késsel, taglózunk le éjnek idején a teheneket, a disznókat, a juhocat, vágjuk le sarlóval a nyájak karcsu patáit és ha így nem megy elég gyorsan: ágyukat, ágyukat, ágyukat!

Térjen vissza a szükség! Váljon pusztasággá a föld, hogy jó áron adhassam el ezt a magányos kis juhót, ezt az alig falásnyi kis szilvát. Éheztek? Annál jobb, legalább több papirdarabkát adtok nekem. Ti drága papirdarabkák. Ó, ha megcsappantathatnám a, folyók vizét! Ha elérhetném, hogy jó ára legyen a víznek is! Víz árulnék nektek. Mennyi pénz vész el ebben a folyóban, amelyből mindenki szabadon meríthet!

A ma élő gyermekek kétharmada elégtelenül táplált. A menhelyeken szülő anyák 30%-ának a 8. napon elapad a teje. Az ujszülöttek 60%-a már anyja méhében megismerte a nyomorúságot. A földön élő emberek 40%-a sohasem evett még gyümölcsöt a fáról. Száz ember közül évente 32 hal meg éhen, 40 pedig sohasem lakik jól. A földkerekség valamennyi szabad állata csillapíthatja éhségét. A pénz társadalmában az emberek 28%-a lakik csak jól. A munkások 70%-a sohasem pihente ki magát, nem ért rá megnézni egy virágzó fát, nem ismerte meg a tavaszt a hegyekben. Gyári tárgyakat készítenek. E tárgyak 40%-ának semmi jelentősége az emberi életben. A hasznavehető tárgyak 53%-a a lerakatokban marad, nem talál vevőre, az ócskavas sorsára jut, újból nyersanyaggá válik, a munkás keze alá kerül, aki használható *tárggyá* teszi, hogy aztán ismét megsemmisítsék. A munkás teljességgel a testi nyomorúság és örömtelenség világában senyved. Száz munkás közül, aki kórházba kerül 43-nak a szervezete felismerhetetlen. A tüdő olyasmivé lett, aminek eddig nem volt neve, valami anatómiai szörnyé. Viszont az orvosok annyira ilyen

szőrnyel találkoztak, hogy el kellett nevezniök. Ez az u. n. üzemi tudó. Ennek a 43-nak — nem is tudom hogyan nevezzem őket; mondjuk: embernek, — tehát ennek a 43 embernek egyetlen porcikája sem ép már: sem a szive, sem a vére, sem a látása, sem a szaglása, sem az izelése. Ezek a testi nyomoruság és szerencsétlenség új világainak új lakói. A vadállatok csodálatra méltók. A róka annyiszor ugrik a magasba 2 métert, ahányszor csak jól esik. A vadkacsák tüdeje roppant öröm és kincs a maguk számára A pénz társadalma megsemmisíti a termést, megsemmisíti az állatokat, megsemmisíti az embereket, megsemmisíti az örömet, megsemmisíti a békét, megsemmisíti az igazi kincseket.

Jogotok van a terméshez, jogotok van az igazi világhoz, az igazi földi kincsekhez, azonnal, most ebben az életben. Rázzátok le magatokról az arany örületét.

PAOLO ZAPPA: IL SERGENTE KLEMS. (Corbaccio, Milano, 1935.)

Paolo Zappa, az idegen légió és a gyarmati környezet kissé felszines, de ügyeskezdű olasz riportere, legújabb könyvében, a „Klems őrmester”-ben a riff-kabil háború e legendás alakját állítja előtérbe. A laza szerkesztés és a stilus riport-izű felszínessége ellenére is érdekesen világít be a szabadságért harcoló primitív és fanatikus marokkói törzs lelki világába, s a mai olvasót önkéntelenül is igen aktuális analógiákra emlékezteti. (M. B.)

A megérkezést követő reggelen Abd el K'rim személyesen fogadja Uchanaue-i főhadiszállásán.

A riff lázadó főhadiszállása? Ó hagyjátok nyugodni a fantáziátokat! Főlöszleges pompás palotát képzelni magatok elé, mely egymaga egész város is lehetne és ahol a főnök a legnagyobb kényelemben él, nők, eunuchok és rabszolgák százaitól környékezve.

Csak egy közönséges falusi riff házról van szó: pár keskeny és hosszukás helység, kis udvarral, ahol szamarak, öszvérek és kecskék fetrengenek a por, állati ürülék és piszok közepette. Csak egy vörös zászló a félholddal és a kék kereszttel, a fegyveres őr és a katonák állandó jövése-menése különbözteti meg ezt a házat a többitől.

— Légy áldott közöttünk, barát!

Abd el K'rim keleties pózban ül egy üres szoba mélyén, sötét burusszal a vállán és nagy zöld turbánnal a fején. Lábain himzett bórpa-pucs.

A *Dula Gemauria Riffa* (riff direktórium) négy tagja veszi körül a vezért.

Még nincs negyvenéves. Ritka és rövid szakái keretezi barna, kerekded arcát. Kiálló pofacsontja és markáns orra van, míg a homloka alatt hegyes tűkként mozognak átható nézésű szemei.

— Meséld el, mi szél hozott ide..

Abd el K'rim tökéletes franciasággal beszél.

— Németországból jövök... — kezdi Klems.

— Németország! — Ez a szó élénk érdeklődést vált ki a direktórium tagjaiból.

Valóban, a világháború alatt Németország Törökország szövetségese volt és az Mám védője. 15-ben, 16-ban, 17-ben és 18-ban német tisztek szálltak ki a tengeralattjáróból, Riff és a Rio dell'Oro mentén.

Franciaország ellen szervezték a marokkói lázadó vezéreket és modern hadinevelésben részesítették őket.

*

Abd el K'rimnek épp katonai kiképzőkre volt szüksége, hogy az Aminál-nál zsákmányolt 120 ágyut és 350 gépfegyvert működésbe hozhassa.

— Résztvettél az európai háborúban? — kérdezte nagy érdeklődéssel az emir.

— Igen!

— Volt alkalmad a modern fegyvereket használni?

— Igen, a gépfegyvert és az ágyut.

— Működésbe tudnád őket hozni itt is?

— Minek az ágyúhoz nyulni — kiált fel ekkor az egyik tanácsadó. — Nem eleget próbálkoztunk már mi velük! ? És milyen eredménnyel?

Klems a kérdező felé fordul. Egy hetven év körüli öreg berber, Abd el Salam volt a közbeszóló.

— Az első lövésnél — folytatja ez — az ágyú felrobbant és tönkretette embereinket.

— Bizonyosan, — válaszolja Klems, — a szerencsétlenek nem értettek az ágyúhoz.

— Nem! Allah nem engedi, hogy a hitetlenek ágyúit használjuk. Ezért robbant fel!

— Mese! A németnek igaza van! — szakítja félbe Abd el K'rim.

És az alkalom nem késik Pár nap óta az ellenség új hadieszközzel operai: a tankokkal. E földön kúszó, kígyóhoz hasonló gépek megijeszítik a riffeket, akiknek lelkük mélyén még ott él a babona.

Hogy lehetne a tankokkal szembeszállni? A fővezérnek Si M'hammednek egy eszméje támad: Összeszedett vagy száz *mujaheddin*-t (a hit őrzői) és titkos parancsot adott ki nekik. Az adott pillanatban biztos halálba küldi őket.

Ezalatt Klems átvizsgálta az ágyukat: az egészből alig van husz használható állapotban.

A harc előestéjén a száz *mujaheddine* vállukon a puskával és a sötét burnusszal sietnek Dar Druis felé, Si M'hammed titkos utasításait követve.

Várni fognak egész éjjel.

Hajnalba csak a tankok indulnak el az ellenséges vonalakból. A sziklákon heverve csöndben és mozdulatlanul várakoznak a riff önkéntesek... mint a halottak. Nem mozdulnak és nem kiáltanak akkor sem, amikor a három nehéz harcikocsi egymásután tipor élő testükre: egy-kettő-három-tíz.

De egyszer csak egy kiáltás harsogja át a levegőt és a még megmaradt önkéntesek az acélszörnyetegekre vetik magukat, hogy puskájukkal rést üssenek rajtuk. Hiábavaló heroizmus! A lángszórók tűznyelvei valamennyit elnyelik.

Borzalmas élő fáklvaként az önkéntesek most a sikság felé futnak, míg a tankok folytatják mindent eltipró utjukat.

Dramai és félelmetes pillanatok!

A riff háttédek saraiban a pánik *kerd* urrá lenni, az emberek ki-meresztett szemekkel figyelnek. vajjon ellen tudnak-e állni vagy hanyatthomlok menekülni fognak?

Valami váratlan csoda azonban földhöz szögezi őket. Ime: egy ágyúlövés dördül el és ugyanabban a pillanatbn füst-, por- és kő-oszlop emelkedik vagy 30 méter magasságba a tankok háta mögött. És aztán még két lövés jobbról és balról.

A tankok az első meglepetésben megállnak és kis körszerű mozdulatokat hajtanak végre, mintha kérdőjeleket akarnának leírni. És aztán egymás mellett helyezkednek el.

Mily elhibázott lépés!

Egy ágyugolyó hatalmas zajjal furja magát a gépekbe és darabokra tépi azokat. Még egy perc és a riff ellentámadási, vad és rekedt kiáltások kórusában, megindul...

GÖBBELS EROBERT DIE WELT

(Editions du Phénix, Paris)

Göbbels a világhódító: még viccnek is rossz. Jack Iwo, a Phoenix Könyvtár egyik kötetében bizonyítja, hogy ez a vicc a legkomolyabb valóság. Hogy Göbbels a propaganda ördögi mestere, azt rég tudtuk, hogy nélküle Hitler elképzelhetetlen, az sem ujság, de konyhájába betekintést igazában csak most nyertünk. Pedig arzenáljának csak egyik csücskét láttuk: a rádiópropagandát, mégis a nemzetiszocializmus hatásának a megértéséhez egy lényeges lépéssel kerültünk közelebb. Pontos tervszerűség dolgozik itt. Az ösztönpropaganda látszólagos spontaneitását; a stratégiai mestermű precizitása vetíti. Göbbels rádióhullámai a pergőtűz szerepét játsszák. Rohamra, valósitásra csak a kiérlelés állapotában kerül sor. Amikor már meg van a kellő hangulat, akkor a hitleri törvény és intézkedés, a világszenzációs bejelentés vagy puccs már csak a logikus pontot teszi. Zsidótörvények, Saarmegszállás, osztrák propaganda, Rajna-zóna, orosz kereszteshadjárat, Henlein: mindezt a rádió pergőtűze érlelte valósággá. Hogy az eszközök: demagógia és hazugság (amit a részletesen idézett hangjátékok példáznak)? A fő, hogy célba találnak. Délamerika részére külön „adások” vannak. Amit a fasizmus, európai tömege is kívét már magából, az még mindig hathat ott, ahol azt kontrollálni nem lehet. És az ellenpropaganda? A rádióprogramok érthetően beszélnek róla. Göbbels rádiógyőzelme teljes. Jack Iwo a dokumentáló, tele keserűséggel bucsuzik könyve végén: „A Göbbels propaganda attackjai elleneben, a Harmadik Birodalom pergőtűzében a kultura tízezres kilowattjai elnémultan hallgatnak.” (F.)

Sikert, eredményt leginkább oly' emberek érnek el, kiket cselekvésre valami hajtóerő ösztönöz: gyűlölet, szeretet vagy becsvágy. A közömbösök sohse érnek el semmit. Legfeljebb arra jók, hogy a fékező szerepét játsszák. Pedig még a legközömbösebben is, ködösen bár, de mégis élnek ezek a hajtóerők. Göbbels ezeket a fejletlen ösztönöket kipiszkálta a közönyösök nagy, de elhanyagolt tömegeiből és tudatosan ápolja. A kiáltás: „Deutschland erwache” nem Németországnak szólt, de a közönyösök elkorcsosult ösztöneinek: a gyűlöletnek, szeretetnek és becsvágyak.

Gyűlölet: a szellemi kiskorúak gyűlölete a szellem felnőttejéi iránt.

Szeretet egy glorifikált vezér-egyéniség iránt és becsvágy: vezetői pozícióba kerülni, akármilyen kicsibe, jelentéktelenbe, de odakerülni!

Göbbels a 20. század módszereivel prédikál gyűlöletet, szeretet és becsvágyat és prédikációja a rendelkezésére álló hatalmi eszközök révén milliószorosan felnagyítva eljut a föld legelrejtettebb zugába is.

Mialatt az összes többi pártok mindenféle alkalmas vagy alkalmatlan eszközzel mindig csak a velük szemben álló ellenféllel hadakoztak, addig

a nemzeti szocializmus, különösen pedig Göbbels a közönyösök felébbresztésére fordították a főfigyelmet. A közönyösöknek ezzel az elfelejtett hádával a nemzetiszocializmus ellenfelei nem számoltak. Ezért volt számításuk mindig hamis és Göbbelsé mindig igaz. Ennek a helyes számításnak volt az eredménye először Berlin, majd Németország, végül pedig az egész világ meghódítása, ha ez a világ nem eszmél: az általa elhanyagolt közömbösök tömegére.

Göbbels ma még nem hódította meg a világot, de célja változatlanul ez a világhódítás. Tudom, hogy a világ összes politikusi és az egész Németországon kívüli emberiség megmosolyogják ezt az állításomat és kézlegyintéssel intézik el. De éppen ez a mód, hogy így reagálnak: ez van pontosan belekalkulálva Göbbels számításaiba. Receptje végtelenül egyszerű, annyira szimpla, hogy a rutinizált politikusok, a tudósok és szellememberek nevelésesnek, lényegtelennek és így veszélytelennek fogják fel. Ők, akik komplikált gondolkodáshoz és metódusokhoz vannak szokva, megvetően mosolyogják le a göbbelsi propaganda lomposágát, annak ellentmondásait és logikátlanságát. De elfelejtik, hogy Göbbels nem a régi fegyverekkel küzd, hogy egészen új utakon járva, még álmában sem gondol arra, hogy ellenfelei fegyvereit használja.

Ő a gázbombát választja, amikor ellene vitőrrel jönnek. Még a megszokott küzdőket is kerüli. Új terrénomat szerzett magának és ellenfeleit erre az általa kijelölt harcmezőre kényszeríti. Emellett oly' fegyvereket használ, melyekről tudja, hogy ellenfelei megvetik... Mit ér a legjobb ágyú és tank, ha a kiszolgáló legénység számításán kívül hagyja, hogy az ellenség gázzal dolgozik. A Göbbels-propaganda az egész világot ilyen mérges gázzal rohamozza. És a többi népek a mai napig sem tettek semmi óvintézkedést a Göbbels-féle mérges gázok ellenében. A gáz minden akadály nélkül száll be országukba és mégcsak nem is gondolnak arra, hogy védekezni kellene ellene, arról nem is beszélve, hogy ők is alkalmazták.

Göbbels mesteri módon ismerte fel a német kispolgár mentalitását és propagandáját pontosan ehhez a mértékhez szabja. Eszéágában sincs, hogy ellenfeleit meggyőzze. Hogy tanításainak nincs tartalma: azt ő jobban tudja, mint ellenfelei. Ez a tanítás csak állítani tud, de sohse bizonyítani... Huxley a tavalyi párisi irókongresszuson kijelentette: „Minden tulhajtott propaganda végül is önzsirjába fullad egyszerűen azért, mert ez a propaganda azoknál, akiket meg akar fogni, a végén mégis csak unalmat és elkeseredést szül.” Ez a mondat klasszikus példája annak, hogy a szellemelit a Göbbels-propagandát teljesen félreérti. Ez az elit utálattal fordul el Göbbels módszereitől. Csupán azt a csekélységet felejt el, hogy a Göbbels propaganda nem őket akarja megdolgozni, de a gondolkodásra lusta vagy a csak felületesen gondolkodók mindenki által elhanyagolt tömegeit.

MAI OROSZ DEKAMERON

(Szerkesztette: Illyés Gyula. Fordította: Gellért Hugó. Nyugat kiadás.)

Alig ismert világ bontakozik ki az új orosz írók beszámolóí nyomán, s a világ, ami kibontakozik, mégis inkább emberi, minisem politikai. Pontosabban: inkább a természettel és az ember ősi ösztöneivel tart fenn kapcsolatot, mintsem gazdasági és politikai állapotával. Alig hihető, hogy ezt a kötetben tartalmazott írásművek speciális karaktere eredményezné, inkább hihető, hogy akik e közleményeket írják, művészek voltak. Az új orosz irodalom már tuljutott romantikusan kritikusz állapotán.

kapcsolatai a mult irodalmával sokkal mélyebbek, semmint hogy az ne tűnne szem elé. Nem is lehet ez másként és amennyiben mégis másként lenne, annak csak az irodalom érezné a kárát. Mily közel áll ez az irodalom Tolsztoj, Gogolj, Turgenyev, Goncsarov és Csehov világához és ugyanakkor Kuprin, Arcübasev világától mily' távol esik. Aforizmának még az a megállapítás sem tűnhetik, hogy még Gorkij világától is távolesik, annak ellenére, hogy Gorkij maga is szerepel a munkatársak között. Ezen írásművek nyomán a változott orosz társadalom alig rekonstruálható, ennél többre nyílik a megismerés után alkalom, rekonstruálható és figyelemmel kísérhető a megváltozott állapotok után átformálódott ember. A következőkben Illyés Gyula bevezetőjének egy kiragadott részletével ismerkedik meg az olvasó. (R. Zs.)

Az irodalmon kívüli hatalmak megalázhatják, vagy megnyerhetik az írókat, az irodalmat nem, legfeljebb elpusztíthatják. Az orosz írók, akik, hogy úgy mondjam, emberi részükkel az új rendszer hivei voltak s lelkesen próbálták írói mivoltukkal is szolgálni azt, csak bajt okoztak maguknak is, az irodalomnak is és a rendszernek is. Az irodalom „szolgálni” nem tud. Abban a pillanatban, mikor nem a saját társadalmi szerződése szerint működik, megszűnik irodalom lenni. Ne féljünk a közhelelyektől. A társadalomtól kapott alkotmánya értelmében csak az igazságot szolgálhatja.

Bármily érdekes volna, nem követelhetjük itt nyomon mindazt a kísérletet, melynek során a társadalom gyors átalakulásának példájára; a forradalmár írók az irodalmat is át akarták alakítani. Csak nagy vonásokban jelezhetjük. E kísérletek jórészt a költészet vegykonyháján folytak, pompás és szinte esztendőnként új és új elméleteket eredményeztek, használható értékeket azonban lényegesen kevesebbet. A prózairók, akiknek alkotása már a műfaj hagyományából és természetéből kifolyólag közelebb áll a hétköznapi valósághoz, kevesebb kedvet mutattak a kísérletezéshez. Elmélet készült bőven az ő feladatukra is, de ezek közül az elméletek közül is csak azok maradtak fenn, amelyek nem a művek előtt s mintegy utmutatóul, hanem már a kész művek után, az azokból levonható tanulság alapján készültek. Az „irány irodalom” és a „tisza irodalom” vitáját nem az írók, maga az irodalom döntötte el. Nem elméleti érvekkel, hanem alkotásokkal.

Az élet minden területét erőszakos kézzel megbolygató rendszer, a „kiváltságos keveseknek készült polgári kulturát” a „tömegkulturával” akarta helyettesíteni. A vita, melybe az orosz kommunista párt is nem egyszer beleszólt, azt az évezredes ál-dilemmát kerülgette, hogy vajjon a népet emeljük-e fel a kultura magaslatára vagy a kulturával szálljunk-e le a néphez. A marxizmus szerint la szellem a mindenkori gazdasági helyzet függvénye. Minden társadalmi rendszernek megvan a maga kulturája: „felülépitménye”, melyet az uralkodó osztály tart fenn. Oroszországban a proletariátus az uralkodó osztály, — külön kulturát kell hát neki is építenie. Ez volt a fogas kérdés.

A proletárirók szószerint vették az elméletet s a „felülépitmény”, a betűt lábánál fogva akarták lehuzni a földre, azonnal. E célból szervezetbe tömörültek. 1920-ban megalakult a „Proletkult”, mely az irodalom terén ugyanazzal a módszerrel kívánt küzdeni a mult, a reakció ellen, mint a párt a közéletben. Bukharin, Voronszkij, Lunacsarszkij, Trockij hiába emelték fel szavukat. A proletár irányzat balszárnyán a futurista Majakovszkij „irodalmi parancsuralomról” beszélt. A művészi alkotás

egyetlen értékmérőjéül a benne kifejeződő „társadalmi és politikai hasznót” hirdette. Ezt mindenki elfogadná. A futurista műveket annál kevesebben. A futuristák erre kezdtek leszállni a maguk kulturájával a néphez. Addig szálltak, míg az orosz irodalom legrégebbi hagyományaihoz érkeztek. A legrégebbiekhez és a legkezdetlegesebbekhez. De szerveződtek ugyanekkor azok is, akik tudták, hogy „az irodalmat nem lehet lovasrohammal elfoglalni, mint Perekopot.” Gorkij biztatására az „utitársak” a akik az irodalomnak már a forradalom előtt forradalmárai, de most folytatói és védelmezői voltak, szintén csoportosultak és megindították a versenyt.

1925-ben a párt, mely kezdetben természetesen nagy többségben a proletárirókat támogatta, határozatot hozott: „A proletáriróknak még nem sikerült egyeduralomra jutniok: a pártnak kötelessége segédkezet nyújtani, hogy ezek az írók jogot nyerjenek az egyeduralomra. De küzdenie kell azok ellen, akik semmibe veszik a mult kulturális örökségét és a betű szakembereit. Küzdenie kell az üvegházban fölnevelt proletáriróadalom ellen is.” Az irodalom levegőhöz jutott. A politikusok belátták a „különböző irányzatok és csoportok szabad versenyének szükségességét a művészetek területén.”

Az írók ontották a regényeket, melyek Európában is méltó feltűnést keltettek. Nyilván elsősorban tárgyuknál. A forradalmi évek anynyi rendkívüli eseményt szolgáltattak, hogy az írók szinte fuldokoltak. Lázasan jegyezték, a pusztá feljegyzés is megdöbbentő alkotásnak hatott. Akarva, nem akarva, naturalistáknak kellett lenniök. Aki tűzvészről vagy csatából érkezik, attól nem a hold vagy a lélek bujkálásáról vár szót az ember. A proletárirók, akik közül mind több vált jó íróvá, a naturalizmusnak is irányt akartak szabni. A zolai mondatok között megjelentek a sastekintetű párttitkárok, a felszabadult asszonyok, akik hihetetlen dolgokat szavaltak a kötelességről és a szerelemről és akiknek ágyában csak a mauzer volt éjről-éjre ugyanaz.

Hamar kifogyott belőlük, ami rossz volt bennük: a gőz. Gorkij és Zamjatin vezetésével még 1921-ben alakult Pétervárott egy kis irodalmi csoport, amelynek tagjai Hoffmann egyik mesehőse után a remete „Szerápcion testvérei”-nek nevezték magukat. A legkülönbözőbb politikai irányzatokhoz tartoztak, nagyrészüik pártonkívüli volt, ami szintén nem a legkényelmesebb pártállás. Egyben egyeztek meg: az irodalom függetlenségének tiszteletében. Elsősorban a mesét és szatirát ápolták. Míg a többiek a politikai kérdéseket feszegetve törtek az irodalom felé, ők a művészet örök törvényeit kutatták s azokon át akarták megközelíteni a „helyzetet”, azaz a politikát. 1922-ben megjelent kiáltványukban ezt mondják: „Azért nevezzük magunkat Szerápcion-testvéreknek, mert idegenkedünk a kényszertől s az unalomtól, mert nem akarjuk, hogy mindenki egy kaptafia. szerint írjon... Egyetlen dolgot kívánunk, hogy a művészi alkotás szerves és e világból való legyen... Ne a természetet másolja, hanem a természet mintájára a saját életét élje.” Vetésük észrevétlenül nőtt meg. A legjobb orosz írók az ő felfogásukat követték, hozzájuk szegődtek az „utitársak” is. Egy akadálllyal kellett még megküzdenniök.

Mikor 1928-ban a kormány kiadta az első öt éves tervet és az új rend minden szervezetét „rohammunkára” hívta, a régi proletárirók ismét szószerre léptek és a „művészeteknek is az öt éves tervbe való beállítását” követelték. Mint nemrég a társadalmi hasznosság, olyan értékmérő lett most, hogy a mű mennyiben segíti elő a pjtiletktát. Ez mindekelőtt azt jelentette, ahogy az irányzat: teoretikus. *Averbakh* írta, hogy

„az irodalom lépést tartson az iparosodással, gyorsabb ütemet kell tehát felvennie, hogy az általános haladásban része legyen.” A csoport ezuttal uralomra jutott. Az írók ipartelepekre, kolhozokba mentek, utirajzokat és helyzetképeket írtak. A költők „szocialista versenyt,” rendeztek, hogy ki tudja megénekelni méltóbban a kaukázusi új olajkutakat. Az olajkutak ettől nem adtak több olajat.

A nagy nekikészülődés egyelőre csak az irányítókat, azaz a bürokratákat szaporította. A jó írók jó jelentést írtak, a rosszak rosszat, de aránytalanul többet és ennek alapján keményen megleckéztették a kevésbé szorgalmasokat.

Az irodalom ismét szétvált, azaz csak kivált a nemirodalomból. Ezuttal azonban már a proletárirók igazi írói is az utitársakhoz csatlakoztak.

1932-ben a Párt Központi Bizottsága ismét határozatot hozott, fontosabbat még, mint 1925-ben. A határozat feloszlatta a proletárirók szövetségét, a Rapp-ot, Averbakhot, a vezetőt más területre rendelte és felszólította az összes írókat, hogy származásra és politikai magatartásra való tekintet nélkül valamennyien egy szervezetet alkossanak, melyben a kommunistáknak csak külön frakciójuk lehet. A Központi Bizottság kijelentette még, hogy merőben felesleges az írótól politikai lojalitásuk bizonyosságát kérni, mert megállapítható, hogy az írók zöme rokonszenvvel viseltetik a szocializmus felépítése iránt. Ennek a határozatnak jegyében ült össze 1934-ben a Szovjet Írók Szövetsége és vette tudomásul azt a tételt, hogy „a kormány és a párt minden jogot megad az írónak, egyet kivéve, azt, hogy rosszul írjanak.”

SZIMONIDESZ LAJOS: NAPJAINK VALLÁSI FORRADALMAI

(Viktória kiadás. Budapest.)

E közérdeklődésre méltán számítható füzet a kérdés teológiai taglalásán kívül szellemtörténeti, gazdasági és kulturvonatkozású pontokat is érint, hozzásegítve ezáltal az olvasót, hogy tárgyról dialektikus képet nyerjen. A szerző mindvégig szenvedélymentesen kezeli anyagát, bár távolról sem a szellem páthosza híján. Szimonidesz világosan látja az új társadalmi formákkal együttjáró vallási reformációk szükségét, legfeljebb ami iránti kételyét leszögezi, csak e vallási és kulturális reformok „forradalmas” volta. Az abszurdítások határain mozognak e szellemi forradalmak, akár a fasizmus megerősítésére szolgálnak, akár pedig mitikus babonákat terjesztenek a vér és a fajiság nevében. Az istenek nehezen vetik magukat politikai parancsuralom alá és a hívők isteneiket óvatos gyanakvásukban követni mindig készségesek. Égi istenek és földi Vezérek harcát jelentik tehát napjaink vallási forradalmi, és sohasem, bizonyult helytállóbbnak az a megállapítás, hogy „az emberek saját kép-másukra teremtik isteneiket”, mint éppen napjainkban. A következőkben egy, inkább általános, mint speciális részt közlünk Szimonidesz dolgozatából. (R. Zs.)

A német egyházi forradalom sokkal kevésbé bizonyult veszedelmesnek, mint aminőnek eredetileg indult. Törekvéseinek sikertelensége s az ellene támadt hatalmas hitvalló mozgalom ezt az egyháztörténeti epizódot egyenlőre katasztrófába fullasztotta s inkább megdöbbentőleg és kijózanítólag hatott. Ezt a kísérletet aligha merjük hamarosan másutt utánozni.

A forradalom vallástörténeti céljairól és törekvéseiről azonban sem

egyelőre, sem előreláthatólag sokáig nem mondhatunk hasonlót. Az új német pogányság sajnos, sehol sem szenvedett olyan megdöbbentő és megsemmisítő vereséget, mint a birodalmi egyház s az evangélikus egyház teljes kiforgatására irányuló kísérlet. Az új pogányok nincsenek bele keverve az egyház katasztrófájába. Ők nem is vesztenek és nem is buknak vele. Sőt, ha az egyház meggyengül és széttörik, ha az egyház **hívei** a nagy szakadásban, a sok elcsapott és újra alkalmazott, a sok ugyanazon helyre jogot tartó és egymással rivalizáló püspök és más vezető között nem tudják, hogy melyikhez tartásuk magukat és melyik után igazodjanak, akkor ebből a tanácstalanságból az új pogányok csak hasznot húznak.

Az események csakugyan azt mutatják, hogy a pogányság Németországban is, Németországban kívül is erősödik. Mert a nemzeti szocialista „egyházjavítás” gondolata Németországban bár megtorpant, a „nemzeti vallás” gondolata mindenfelé terjed és egyre nagyobb hullámokat vet.

A legmesszebbmenő változás mutatkozik a vallásreformálás terén Törökországban, ahol Kemal Atatürk, az államfő a régi iszlámot teljesen átforgatta. Németországhoz legközelebb álló nemzeti vallásos mozgalom bontakozik ki Luxemburgban, ahol a született luxemburgiak akarnak kiadni a magukét. De nemzeti egyház alakult Lengyelországban szintén, mindjárt kettő, vagy három is. Az egyik *Fr. Hodur* vezetése alatt, még pedig 44 anya és 11 leányegyházzal, az anyaegyházakban 63 ezer 251, a leányegyházakban 9.600 hívővel. A másiknak *Siew* a neve, a harmadiké *Wici*. Ezek azt tartják, hogy a korhadt lengyel társadalmat csak az ősszláv hagyományok feltámasztása segítségével lehet meggyógyítani és új életre ébreszteni. Litvániában szintén az ifjabb nemzedékben van sok híve annak a gondolatnak, hogy nemzeti egyházat kell alapítani.

A fasizmusról, — amely ebben a pillanatban jó békekészséggel él a pápasággal és aligha gondol arra, hogy vallási kalandokba: bocsátkozzék — szintén kinőhetnek ezek a törekvések. Itáliában a vallástalanság, illetve a katolikus vallással való elégedetlenség mindig nagy volt s Mussolininek a pápával kötött konkordátuma sem sokat változtat rajta. 1931-ből tudjuk, hogy Róma egyik alakuló negyedében 20.000 lakos közt csak hatszáz olyat találtak, aki meg lett volna keresztelve. Ezt az állapotot a pápa is olyan szégyenletesnek találta, hogy programot készített az ujonnan keletkező negyedek vallási gondozására. Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az ilyen megkeresztetlen tömegeknek is lehet, vagy van vallásuk. Hol és mikor és milyen formában tör elő a homályból, azt előre senki sem tudja mondani.

Ezen a téren olyanfajta hitvallások és káték, aminőt még 1925-ben P. del *France* irt a fasiszta fiatalok számára, nagy hatásokat érhetnek el. P. del France könyvében így oktatja a kis fasisztákat:

„Kérdés: Hány részből áll a hitvallás? Felelet: Tizenkettőből. Nevezetesen így hangzik: Hiszek az örök Rómában, hazám édes anyjában, Itáliában, az ő elsőszülöttében, mely isten végzéséből az ő tiszte lelkéből született, de szenvedett a barbárok alatt és sirba szállt, de ismét feltámadt, a 19. században felment a menybe, 1918-ban és 1922-ben (a fasiszta forradalmak évében!) odaült Róma anyja: jobbára és onnét itéli az **élőket és a holtakat**. Hiszek Mussolini szent lelkében, a fasizmus szent atyjában, a mártírok közösségében, az itáliaiak megváltásában és a császári birodalom feltámadásában. Amen!”

Keresztény fül számára az ilyen hitvallás nevetség és blasszfémia, de

ki tudja milyen hatásokat válthat ki a nép lelke mélyén? Legtovább ezen a vonalon nyilván a spanyol népek mennek. Spanyolországban is, Amerikában is. A spanyol vallási forradalmak durvasága és kimélettensége akár Spanyolországban, akár Mexikóban minden mértéket felülmul. Spanyolországban országszerte templomok hamvadtak el, Mexikóban az állam csak nemrég foglalta le az egyházak minden vagyonát s elrendelte, hogy a régi azték vallás korszerű elemeit ujítsák fel s azokból készítsenek új vallást. A kultuszminiszter parancsára például már a napünnepeket (Jezcatlipoca) az ősrégít utánzó azték formában ülték meg — csak az emberáldozatokat hagyták el s már bevezették a régi azték nap-tárt is. Eszerint újév a szelek napja, Epiphánis a mexikói királyok és a haza védelmi ünnepe. Áldozó csütörtök az ősi ruha ünnepe. Legközelebb karácsonyt is összeköttetésbe hozzák valamilyen azték dologgal.

HITLER LÉPÉSÉNEK VISSZHANGJA A KOMÁN SAJTÓBAN

A SZERZŐDÉSEK SZENTSÉGE: „Milyen erkölcsi alapot, milyen biztonságot jelenthet ezekután — mondják joggal Franciaországban, Belgiumban és Angliában — bármelyik szerződés, ha az csak így egyoldalúan, az egyik szerződő fél tetszése szerint bármikor felrugható?! Románia nem lehet indifferens semmilyen szerződésszegéssel szemben, legkevésbé pedig az olyan lépéssel szemben, amely a világ békéjét veszélyezteti! Politikánk alapja a szerződések szentsége, annak erkölcsi ereje. Vállaljuk mindazokat a következményeket, amelyek ezzel kapcsolatban reánk háramlanak.” (UNIVERSUL, konzervatív nemzeti)

A BÉKE FELTÉTELE: „A béke nem Genfben, hanem Berlinben és Rómában székel. Aki őszintén akarja a békét, az Róma és Berlin útján kell haladjon. A Népszövetség tehetetlen és, szükségtelen is. Nem Franciaországnak és vazallusainak a bolsevistákkal kötött szövetsége, hanem csak a Németország-Franciaország-Olaszország és Anglia közti teljes megegyezés akadályozhatja meg a háborút, amely ellenkező esetben az ajtót döngeti!” (ROMANIA CRESTINA, szélsőjobboldali.)

OK: A SZOVJET-FRANCIA PAKTUM: „A német gesztus brutálisan határozott ugyan, a hitleri beszéd azonban békülékeny. Ha a lo-carnói szerződésnek eredeti békebiztosító célzata is volt, ma mégis a francia-orosz szövetség és az azt kiegészítő csehszlovák-szovjet szövetség, — amely utóbbi célja Csehszlovákia bázisként való biztosítása a szovjet légiflotta számára — határozottan Németország-ellenes hangsúlyt adott annak, megkísérelve Németországi bekerítését és preventív izolálását.” (CURENTUL, pártonkívüli, jobboldali.)

IMPÉRIALIZMUS: „A hitlerizmus ismét bebizonyította, hogy imperialista célok szolgálatában áll. Rövidesen eldőlt, hogy a nyugati hatalmak egységesek-e abban, hogy az utolsó pillanatban megakadályozzák az új világhatalom kialakulását.” (CREDINTA, pártonkívüli.)

DRANG NACH OSTEN: „A náci külpolitika ismét a hirhedt „Drang nach Osten” jegyében áll. Románia hű tagja marad annak a szövetségi rendszernek, amelyhez jelenleg tartozik és amelyhez való tartozását úgy földrajzi helyzete, mint valamennyi létérdeke is, parancsolólag szabja meg!” (ADEVERUL, pártonkívüli.)

IMPÉRIALISTA HÁBORÚ: „Ne felejtsetek el, hogy az imperialista Németország ma is, mint 1914-ben mindent elkövet, hogy a háborút megindíthassa! A jelszó: „Drang nach Osten!” A kampószerűes lobogókön a halál fogai viczorognak” (CUVANTUL LIBER, demokrata.)

B I R Á L A T O K

ZSOLT BÉLA ELBESZÉLÉSEI

Zsolt Béla *nemrégiben* a nyilvánosság számára elmondta nézeteit a maga irodalmi munkásságáról. Ez a nyilatkozat nagyjából olyképpen összegezzhető, hogy az író tudatában van nem csupán az esztétikai, de a társadalomszemléleti feltételeknek is, amelyeket irodalmi műveivel szemben a haladó kritikusok általában igényelnek. E kritikai felfogás szerint őt csupán a polgárság írójának tartják, ama merev megállapítás alapján, hogy írásai szereplő alakjai többnyire polgárok, sőt kispolgárok. Zsolt Béla szellemesen háritja el magától a beskatulyázásnak ezt a kétesértékű osztályozását. Vajjon, — kérdezik — Aesopust, azért, mert állatokról irt, az állatok írójának kell tartani? Ő maga ugyan kispolgári-e!? Írói szemléletét a kispolgárság önérdekűsége határolja-e körül úgy, hogy ezáltal kispolgári író számba mehet? Zsolt Béla megtagadja a kispolgársághoz való ilyenértelmű hozzátartozást. Azt vallja, hogy nem lehet összetéveszteni az író szándékait alakjainak szándékaival. Itt arról van szó, hogy feltár előttünk egy társadalmi osztályt, hibáival, kicsinyességeivel, ingatag társadalmi hovatartozandóságával, mert meg akarja mutatni, hogy akik ebbe az osztályba tartoznak ilyenek, vajjon jó ez így, csakugyan? Lehet így élni tovább? Nem értek-e meg arra, hogy helyüket átadják az utánuk jövőknek?

Sokatmondó ez az írói vallomás. Távlátokat nyit meg és elgondolkoztat. És Zsolt Béla írásait azzal a szándékkal vesszük kézbe, hogy úgy fogjuk olvasni azokat, ahogy olvasásukra maga az író tanít. Ugy érezzük, mintha egy okos és bölcs előszót olvastunk volna, amely G. B. Shawra emlékeztető előrelátással eleve kivédi a kritikusok támadásait. Nem főlősleges dolog, ha egy író kommentálja önmagát. Igaz, egy írásmű csak egyértelmű lehet, ha jó, de vajjon egyértelműen olvasunk-e valamennyien. Ritkán akadnak féleérthetetlen dolgok, úgyszólván csak ott, ahol az ellenmondás már a napnál is világosabb. A világnézetek ütközőpontjain. Ezen belül a dolgok csaknem úgy hatnak, ahogy értelmezzük őket. Amiképpen még az anekdóta is találóan felismeri: „lényeges a hangsúly, ahogy a levelet olvassák”. Korunk szociális áramlásainak hullámvásában olyan eszmei áttolódások észlelhetők, amelyek megtévesztők jelentkezési formájukban éppen társadalomszemléleti sikon, ahol nem utolsó sorban a kisa-játítás politikuma játszik döntő szerepet. Ott tehát, ahol csak jelenséget sorakoztat fel az író, ahol a valóság nyers ténye szerepel ugyan, de ennek célzatossága nem derülhet ki, magából az írásműből, nem is annak irodalmi hiányossága miatt, hanem azért, mert olyan ponton dokumentál, ahol a társadalmi állásfoglalás irodalmilag nem szükségszerű, okosan teszi az író, ha keresi a vallomás lehetőségét és elmondja, mint Zsolt, hogy alakjait azért írta meg, hogy életformájuk tarthatatlanságát bizonyítsa. Ép' ezért szolidaritása nem az övéké, nem is azoké, akik fölöttük vannak, hanem azoké, akik alulról jönnek és egy emberibb világ kialakítására törekednek.

Zsolt Béla legutóbb megjelent novellás kötetének* olvasása kapcsán talán nem főlőslegesek ezek a megállapítások. Vagy huszonöt elbeszélés sorakozik egymásután: önálló darab mindegyik, de bizonyos, hogy vala-

* Zsolt Béla: Polgári házasság. Pantheon kiadás. Budapest.

mennyi egybe tartozik. Nem csupán az egy írótól való származás miatt, hanem mert egyazon légkörben jelenítik meg alakjaikat. Az ember szinte azt érzi, a szereplők valamennyien rokonok, annyira kiütözik rajtuk az egyféle eredet sajátos jellegzetessége. Az osztály képe ez rajtuk. A nagy és terebélyes családfáé, amitől messzi esni csak kivételképpen lehet. A társadalom osztályaiban széria termelés folyik, csak típusok között lehet válogatni. Zsolt Béla pontosan tudja ezt. A Gedőék vagy Riglerék, Kardosék vagy Wirthék valamennyien típusai egy társadalmi osztálynak és egymásra hasonlítanak, hogy az ember akaratlanul is arra gondol, csak belügyminiszteri névváltoztatás miatt nem hívják valamennyiüket egyféle-képpen. Kitűnő érzékkel ismeri fel Zsolt, milyen milióban lehet hiteltérdemlően ábrázolni a kispolgárt. Legtöbb elbeszélésében a történet színhelye: a család. Ahogy más írók a színhelyet topográfiai értelemben fogják csupán fel, Zsoltnál a színhely szerves összefüggésbe jut a szereplőkkel, a történet ugyyszólván bennük játszódik le és nem mellettük, nem a színhelyen. Zsolt történetei a családban születnek, onnan fejlődnek ki társadalmi sikra. Tehát nem gutgesinnt családi történetek ezek. A család szociológiai értelemben szerepel, mint olyan alapvető életközösség, amelyikre visszahat a társadalmi és gazdasági berendezkedés minden jelensége. A társadalmi megbetegedések, mint a munkanélküliség (*Az igazi szerelem; Ezüst cigarettatárca*) vagy az erkölcsi züllés (*Angela; Világ vége*) romboló hatását a társadalmi organizmus legérzékenyebb és legföltettebb pontján mutatja ki, mintegy bizonyítva ezzel az egész életberendezés immár menthetetlen kórosságát. Ilyképpen Zsolt problémái társadalmiak és írói szándéka határozottan programatikus, anélkül, hogy mondanivalói tendenciózusokká válnának. Témáinak irodalmi feldolgozása éppen ebben a nemből mintaszerűen kifogástalan. Alakjai életteljesek és történeteit a valóság levegője járja át.

Érdemes megnézni közelebbről azt a kispolgárt, akit Zsolt halálra ítél, helyesebben, aki önmagában hordja pusztulásának csiráit, ha életformáin nem változtat. Nézzük a családfőt, az apát, aki a patriarchatus megszentelt hagyományaival örökdi a család fölött. (*Világ vége*). Az apa hivatalnok, de leépítik. A családfentartó szerep reális alapjai megszűnnek. Meglázul a családi fegyelem, a család züllésének első jelensége ez. A családfentartás terhei áthárulnak a lányra, aki, csak egyet tehet, ha már munkaerejét nem bocsáthatja áruba, áruba bocsátja önmagát. Elő- térbe lép a kitartó barát. Az apa szóltanul vállalja az eltartott szerepét, de egyszer mégis megkérdi: „Mondd mama, miből élünk mink?” A polgári erkölcs minden hipokritasága benne van ebben az egy mondatban. Erkölcstelenségben élni a szórakozottság ürügyével, örökdi a látszat felett és elfogadni az életet a féltve őrzött erkölcs árán is. Mert mit tehet egyebet? Ha az erkölcsre nem vigyázhat, legalább megőrzi a látszatot.

És a mama? A mama rosszat sejt, de szintén igyekszik elhítenni magával, hogy semmi sem történt. A kispolgári mama nemcsak a világot akarja megtéveszteni, de önmagát is.

A lány pedig, nézzük milyen a lány, de nem fontos, hogy ez legyen éppen, aki eltartja a családját, keressünk egy másikat Zsolt Béla portrégalériájában. Itt van Angela, a nő, aki dolgozni akar. Ez a hölgy nem a „dolgozó nő” típusa. Dolgozni nem öntudatosságából és nem feltétlen materiális szükségességéből megy, egyszerűen lazítani akar a családi korlátokon, mert a családi légkör fojtogatja. Arra gondol tehát, hogy fiatal teste árán érvényesül. Az érvényesülés módját azonban úgy választja meg, hogy az mereven szemben áll a hagyományos családi módszerekkel. Ha ezt a jelenséget nézzük, nyomban érezni kell benne a lázadást a csa-

lád ellen. A családot tehát kikezdi az ellene való elégedetlenség, valami pszichózis, ami belső ellenmondásként születik meg benne.

Zsolt Béla nem azért igényes elbeszélő, hogy az ügyet ezzel lezártnak tekintse. Bizonyítani akarja azt is, hogy nem olyan egyszerű dolog az, ha egy nő a maga testére spekulál. Angelának a dolog nem sikerül. Még csak rá sem hederitene ott, ahol ajánlkozik dolgozni. Erre mi marad más hátra, minthogy, ha eladni nem tudta magát, elajándékozta az ölelést dühből, dacból, semmiért: szerelemért.

A család egész építménye így recseg-ropog, meglazítja a kor minden betegségét. Az egymásrautaltság, az egymástól való függés, az eltartottság és a függetlenség hiánya. A régi merev tradíciók nem hajlékonyak és nem simulnak az elaggó korhoz: lassanként lejárnak azok a törvényszerűségek, amelyeket egy fejlődő és reményteljes világ hozott létre a hajdani ifjúságában.

Zsolt Béla nem a szerelmi háromszög kivénhedt problémáját feszegeti. Többet akar elmondani a házasság válságának bizonygatásánál. A dolgokat a házasság végső kifejléseinek keresi, ott, ahol a család már áll a maga teljes egészében, ahol mint szociális közösség egész távoli relációkat befogad a maga kereteibe. Az író a maga kutató és felfedező útján megvilágítja a családok szereplő tagjait és mikor őt útjában követjük, meglepődötten kell arra eszmélnünk, hogy ezen az ismert és mindnyájunk által megjárt tájon az író biztos szeme mennyi új felismerést tár elénk. Zsolt Béla felfedez a család forrongó kohójában egy ősi feszítőerőt. Aki az anyós-problémára gondol, téved. Zsolt bemutatja nekünk a — nagyapát. Konok, keserű és irigy vénembert, aki ~~híderként fekszik a~~ családi együttesen. A nagyapa többször feltűnik a különböző elbeszélésekben. Gedőék (*Polgári házasság*) kávéházban töltik el életüket, csak hogy megszabaduljanak az öregtől és ott várják, hogy végre valahára meghaljon. Kardoséknál is ott a nagyapa, követelőző zsarnok, önző patriarka, akinél a családi erkölcs már csak arra való, hogy ürügye alatt ifju szerelmeket zsaroljon. (*Nagyapa*). A civilizált társadalom lefékezett ösztönélete fölött háborog a családi elégedetlenség. Az ember szinte attól tart, a kannibál módszerek veszélye fenyeget: elevenen fogják megenni az öregeket. Világos hát, hogy új megoldásokra van szükség. — Zsolt Bélának igaza van.

Ujvári

László

SZÉLJEGYZETEK EGY SZLOVÁK REGÉNYHEZ. A szlovák prózaírásnak néhány hónappal ezelőtt új művelője adott magáról életjelt *Stroje sa pohly** (Megindultak a gépek) című regényével: *Jan Ponican*. Ponican, mint költőt már ismerjük. Egyéni hangú, szociális beállítottságú, harcos versei révén — a Prágában élő Laco Novomeskyvel együtt — a haladó szlovák költők élén áll. 1934-ben megjelent *Angara* című verskötetét nagy elismeréssel és örömmel fogadta a baloldali sajtó, de kedvező fogadtatásra talált a könyv jobboldalon is, ahol — bár bizonyos fentartásokkal — szintén a szlovák líra nyereségeként könyvelték el. Ponican nem méltatlanul éri az elismerés. Lirája a valóságot és az igazság utáni vágyat oly' elemi erővel fejezi ki, mint kevés szlovák költőé eddig. Ezért nagyon helyesen állapították meg róla (ép' e verskötettel kapcsolatban), hogy ami a szlovák irodalomban a prózában Jilemnicky, az a lírában Ponican.

De nézzük csak a regényt; helyesebben: elbeszélést, mert hisz' formailag alig nevezhető másnak. Ponican ugyanis a cselekményt úgyszólván

* Bibliotheka, Pozsony, 1935.

ván csak egy vonalon, göngyölit fel, holott a felvetett téma megkívánta volna a regény széttagolását.

Michal Hron, a maga erejéből milliommossá vált vidéki fatermelő szeretné egyetlen fiát, Tido Hront az élvezetek és züllés fertőjéből kiemelni. Tudja jól, hogy fia dorbézolásának és élvhajzásának a tétlenség az oka. Elhatározza, hogy fontos feladatot biz a fiára s reméli, hogy Tido az önálló és egész embert követelő, felelős munka sodrában megváltozik. Tido Hron Hulaván, egy isten háta mögötti faluban fűrésztelepet létesít és a közeli erdőben nagy mértékben megkezdí a fakitermelést. A falú lakói, akik eddig kizárólag földműveléssel és pásztorkodással foglalkoztak, most munkát kapnak a fűrésztelepen és a vasutépítésnél. Elszakadnak a földtől, új érdekek, célok és kérdések vetődnek fel előttük. Tido Hron kezdetben valóban csak a munkának él. De a nagy nekilendülés után kedve lelohad, nyugtalan vére kalandokba hajtja. Fialat paraszt-asszonyokat és lányokat kezd elcsábítani. Ez végzetessé válik számára. Katkát, egy özvegy ember lányát, magához édesgeti a villába. Katka otthagyja a legényt, aki, őt szereti, s Tidóhoz költözik. A dolog tragikusan végződik. Tido egy éjjel részegen egy bártáncosnővel jelenik meg a villában. Katka, aki naivul hitt, végső elkeseredésében egy szakadékba veti magát. Tidot pedig egy éjjel orvul meggyilkolják. A falu leszámol megrontójával, de a fűrésztelep tovább működik. A munkások lassan öntudatra ébrednek, kollektívszerződést kötnek (még Tido Hronnal) és azután később is egyre több szociális jogot vívnak ki maguknak.

Ez a regény meséje — dióhéjban. Amint látjuk, a cselekmény eléggé szokványos. A regény pedig valahogy egész felépítésében és elgondolásában elhibázott. Az akaratnélküli, élvhajászó, rengeteg emberi gyengeséggel felruházott Tido Hron képviseli itt a kihasználót, a nincstelen, de becsületes, dolgozóval szemben. Vajjon ideológiai avagy esztétikai szempontból felemelő-e az olyan küzdelem, mely emberileg (emberileg, mert hisz' társadalmilag úgyis ellenlábasai egymásnak!) egyenlőtlen és ellentétes vágású felek között folyik le. A regényben Tido Hronnak az a legnagyobb vétké, hogy falusi asszonyokat és lányokat csábít el. De a munkások öntudatosodási folyamatát nem gátolja meg és nem is nagyon törődik azzal. A fűrésztelepi munkások küzdelme tehát végeredményben nem is küzdelem. Felmerül a kérdés: ha hatásában vizsgáljuk a dolgot, vajjon van-e értéke az ilyen körülmények között szerzett győzelemnek?

Általában Ponican sokhelyütt ellirizálja, elidealizálja a témát. Nem a szenvedő és nyomorgó vidéket adja, hanem inkább ünnepi etnográfát, színes folklórt nyújt és itt-ott a XX. századba átmentett patriarchális élet derűs nyugalomát vázolja elénk. Azt mondjuk: sokhelyütt, ami nem jelenti azt, hogy Ponican nem tesz kísérletet arra, hogy Szlovenszko igazi képét is bemutassa a maga meztelen valóságában. Ez néhol sikerül is neki. Kár, hogy néha a hangja pátoszba fullad és inkább agitációs szónoklattá válik, mint meggyőző beszéddé.

Természetesen vannak erényei is a könyvnek. Plasztikus emberábrázoló készség, pompás nyelvezet, józan elbeszélő hang és végeredményben mégiscsak a valóság megjelenítésére való törekvés az, amit Ponicanál értékként kell feljegyeznünk.

Tényként kell leszögezni, hogy a szlovák haladó regényírás egy-két év óta a társadalmi realizmus jegyében történik. Elég, ha csak Frano Králra, Peter Jilemnickyre és Ponicanra utalunk. Más a helyzet a cseheknél. Ott a lírát és prózát egyaránt a szürrealizmus uralja. Érdekes volna ennek okát tüzetesebben megvizsgálni és a társadalom- és irodalomkritika új kutatási módszerének segítségével megállapítani e két

különböző irányzat hatóereit és indokait. Mindenesetre tény az, hogy a szlovenszói társadalmi valóság összehasonlíthatatlanul siralmasabb a történelmi országokban lévénél s valószínűleg ez ösztönzi a következetesen haladó szlovák írókat, hogy az életről reális formában adjanak számot írásaikban és ne burkolózzanak a valóságfelettség kódébe a kor égető kérdései előtt.

(Losonc)

Sándor László

FODOR JÓZSEF VERSEI.* Ha valamely nép arcát költői megnyilatkozásaiból akarjuk kihámozni, a versekben az élményanyag, a sorok formálása, az indulatok lobbanása, a gondolatok szárnyalása, a vers husa és vére alatt a költő körüli társadalmi csontozatra, valóság-alkatra bukkanunk. A legfrissebb magyar irodalom — Petőfi népies **Költő** örököszeit is beleszámítva, — **immár** kialakult idomú mű, amely, — ha némely alkotó-része látszólag túl is van a polgárság szolgálatán s zászlájára ép' a népet **irta** fel, — semmikép' sem haladja meg azt az osztályt, amelyben az **írók** maguk élnek. A népiesek, hirdessék bármennyire is népi rokonszenvüket, nem társadalmi cselekvésre hívó mondatokat sorolnak versbe vagy prózába, ahogyan azt Petőfi tette. Mindössze annyi történik, hogy polgári tudatukat visszafordítják a dunántúli zsellérházba vagy a Fekete Körös mellé és onnan tekintenek ki a világba. Fodor József ennek a nemzedéknek más alkotó költője. Tudatát nem tépte le a polgári valóság szövevényéről és így napjaink összefüggéseiből azokat a vonatkozásokat énekli, amelyek az ellentmondások malomkövei közt **örldöve**, már nem számíthatnak jelentős ígértű tatarozásokra, sikeres „reformokra”. Fodor máig érkezett költészete azt a széthulló, oszló osztályt idézi, amely tragikus erejű költőjét szükségszerűen önmagába fojtja. Ezzel az osztályzuhanással Fodor homéri küzdelmet folytat. Az elmulás elfúló költője **ő**, aki az utolsó szivdobbanásokat is teljes **öntudattal** vigyázza. Ezzel azután meg is haladja osztálytá lelkületét: nem önámító, a kiút-nélküliség nála tudatos, — távol áll a „reformok”-tól, — leszámol azzal az étellel, amely nem volt élet sem a szellem munkása, sem a nép számára. „Semmit sem várok!” — kiáltja, — „Mert mit adhatnak e téboly-ziláltan — **Vak kor** vak emberei az ócsárlott — **Költőnek**, mi üszkös sebei foltját — Keserűségét oldja?... — Tompulva: hallom bomladó koromnak zenéjét már” — **irja** másott — „**sátán** kezeknek karmában van a **föld**”, „kufárok, gyilkosok uralják”, határok gonosz **árka** mögül sunyitva **méri** egymást „az ellenség” s a „**vad** fajönzés durva lángot vet, **mint soha...** — a **tudománynak**, ki új sorsnak lehetne büszke apja, megdöbbenő csudái ölni lárnak... S míg kis gyilkosra Isten s ember **átok**-süvölt le és a törvény; nyugton ölhet a **nagy...** a milliók mezitlen — S éhesen rójják a földi utaknak kálváriáját.” Így, kuszáitan, szertezüllve, úgy ahogy van, látja Fodor József világát, amelyben él és amelynek zavarában természetesen egyetlen biztos pontra sem **talál, mit**, ha megragadna, önmagát menthetné át egy új világ derengésébe. Fodor Józsefen a kor-élmény ciklon-szerűen viharzik át és lelkének egyetlen szöglete sem **marad** feldúlhatlan. **Az** evezős nélküli részeg hajón bármerre néz, fejtetőn áll minden. Unja a hajszát és lázasan már **csak** a megsemmisülést áhítja, amit minden vers, minden gondolatsor **mögött idéz**. Nincs szilárd **pont** se földön, sem a transcendentális világban, sem az ében: „...a tudat: bús ópium, semmi sem!... csüggedt játék lett a gondolat a csömört rejtő csillagok alatt.” Megveti a „szellemet”, mit az élet ellen fordít ez a világ. Kiábrándulásai-

• Utóhang. Fodor József versei. Budapest 1935. Fischer Ernő könyvnyomda.

ban minden lelepleződik. Hiába keresi a *szépet* az idealisztikus magasságokban „holdkórosan... lent bús röghöz kötötte” talál rá. „A sötétben — Állok rémülten én leégett létű térnek üres peremén” — tör fel belőle a rettenet. Valóban. Negyvenedik életévéhez közelgőn, egy individualista költői pálya csúcán kell felfedeznie, hogy téves volt élete minden csapása, amelyen járt: „Jaj annak, ki a kor ellen küzdi Azért maradtam itt mindig idegen”. Egyféleképp érti ezt Fodor József: hogy a „bandába”, a „röpke hírnék szerelmesei”, a „szajha szellem... tényérnyalói” közé nem vegyült soha, fölöttük állt, s a lármában „tökéletesre tört egyedül.” De idegen maradt itt Fodor azért is, — ha erről nem is tud, vagy nem is akart eddig tudni, — mert bár látta a hullást e tájon, hol „egy világmornak alkonya... ült az égre: fáradt századok lerombolt, hervadt Napja”, csak önzongásába kíván belefutni: „Oh, lelkem hálóvá szőtt forró Mentsvára, vers, te ments meg engem...” Idegen maradt. Nem érkezett el a polgárság által elárult és elhagyott szellem történelmi kiutjához, amelyre a legnemesebb veretű individualisták, — Fodor ezeknek a fajtájához tartozik, — példamutatóan reátértek A kaoszából, amelyből Fodor kétségbeesése kiált, André Gide és Romain Rolland módjára számosan találták meg a kiutat: a szellemi alkotók legjobbjai. „Győződj meg erődről és ifjuságodról”, — mondja az újjászületett Gide az *Uj táplálékok-ban*. Álljon Fodor József halálérzetével szemben az új Gide lényege: „Szükségem van mindenki boldogságára, mert csak így válhatok magam is boldogá!” — Mert mi a Fodor József halálérzete? — Ennek az új embert formáló boldogságvágynak a hiánya. Az egyén viszont abban az erkölcsi felelősségben formálódik újjá és emberivé, amely a zavaros világ megváltoztatásának szolgálatába áll. Fodor önértékelése precíz s tiszta: „... e magashomlokú versek nyugodtan állnak”, — mondja minden joggal saját költészetére, — „mig körül a feslett vásárnak izzadt lármái zihálnak” — „Gyűlölöm lángom” — mondja *Vásár* című versében — „mily kietlen, — Bús közbe foly...” — Nos, a költőn áll, hogy megtegye azt az ugrást, amit megtettek korunk legjobbjai és művésze, tudása, lelkiismerete nem kényszerül többé árva önmagába, hanem egy világ ragadja magával: a nép. A nép, kinek fekete sorsát mindannyiszor felérzi, amikor az önmaga úzött és elhagyatott költő voltára tapint. De ime mit mond Fodor borult költészetén átderengő *Feltámadás* című versében: „Oh roppant új év, pirosarcu óriás kezdet. — Viharod zúdulva fujja a: lelkemről az ó-port. — Csírás, telt, de csupasz a lelkem még, nem termett s égett, — Most akarok kezdeni, élni, március vagyok én is!...” Ez a március a magyar szellem munkásai számára a gyökeres megújulás vállalását jelenti. Roppant kötelesség ez, és Fodor az a magyar költő, aki roppant kötelességek viselésére nemcsak képes, de hivatott is.

Méliusz József

AZ ALFÖLDI PARASZTSÁGA.* Veres Péter, az alföldi középparasztok, szegényparasztok és földmunkások társadalmi tulajdonságait rajzolja ki könyvében. *Ezeket* a rétegeket, tehát a dolgozó parasztság rétegeit, foglalja össze az alföldi parasztság gyűjtőfogalmában s egyben szembe állítja őket a magyar parasztság más részeivel, mint a dunántúli dolgozó parasztsággal.

Szerinte az alföldi parasztságnak nincs nemzeti tudata. Nincsen valása sem „a szó teológiai értelmében” és így nem uralkodik rajta „szolgafilozófia”. Nagy többsége nem olvas, aki olvas, az újságoknak nem hisz. Az iskolai nevelésnek kevés rá a hatása, a társadalmi oktatás egyéb intéz-

* Veres Péter: *Az Alföld parasztsága*. Budapest, 1936.

ményeinek feléje sem néz. A magántulajdonon alapuló polgári; erkölcsi felfogást nagy részei, különösen a földmunkások és a cselédek, még ma sem fogadták el teljesen, hanem még ma is irányítja őket az ősi, a kollektív tulajdonon alapuló erkölcsi felfogás. A legnagyobb hősiességnek a legnagyobb munkateljesítményt tekintik s az embert kifejezetten nem polgári szempontból értékeli: nem azt az ember becsüli igazán, aki vagyont szerzett, hanem azt, aki a munkában megállja a helyét. Az üzleti szellemet nem ismeri. Az „urakkal” és az állammal ellenségesen áll szemben: „minden, ami az uraktól jön, vagy az államtól, már előre gyanus nekik s még a nyilvánvaló dolgokat se nagyon hiszik.” És meg van győződve, hogy az egész kereskedelem az ő becsapásán épül. Mindezek mellett önérzetes, józan, kemény, lázadó embertípust képvisel.

Egyszóval, Veres Péter szerint, az alföldi parasztság, gondolkodásában, majdnem teljesen független a polgári ideológiától, tudatosan szemben áll a polgári renddel s jelentős mértékben eltöltik a kollektív erkölcsi hagyományai. Így politikai jellemének előjele negatív a polgári társadalom szempontjából s viszont készen áll a polgári társadalom meghaladása szempontjából pozitív előjelű ideológiai elemek befogadására.

Veres Péter ~~arra vezet~~ vissza ennek az alföldi paraszttípusnak a kialakulását, hogy a magyar Alföld parasztsága a maga többségében sohasem volt igazán jobbágy. Az Alföldet szabad jászok, kunok, hajduk kerületei, szabadparaszi gyarmatosok települései, kiváltságos paraszti mezővárosok borították, amelyek szellemükkel befolyásolták a közöttük lévő jobbágytelepülések életformáját is. S ezek a jobbágytelepülések is még alig száz évvel ezelőtt félnomád, tehát félszabad pásztoréletet folytattak oly földön, amelyen a magyar feudalizmus

Teljesen így van mindez? Semmiesetre sem. Veres Péter abba a nyilvánvaló hibába esik, hogy egyrészt a dolgozó magyar parasztság *egységében* adott *ellentéteket*, az alföldi és a dunántúli parasztság ellentéteit, az egység rovására tulságosan *kiélezi*. Másrészt pedig az alföldi dolgozó parasztság *belső ellentéteit egysége* javára tulságosan letompítja.

Kétségtelen, hogy a dunántúli parasztság részben eltérő termelőmód és termelőviszonyok alapján fejlődött az alföldi parasztsággal szemben. De az is bizonyos, hogy ezt az ellentétet folyton csökkentette és csökkentette a polgári fejlődés. S így nem is lehet mereven szembeállítani a „szolgalelkű” dunántúli paraszttal a „lázádozó” alföldi paraszttal, hanem legfeljebb a két ellentétes minőség különböző arányú keveredéséről lehetne beszélni a két paraszttípusnál. Nem lehet arról szó, hogy az alföldi parasztság majdnem teljesen független a polgári ideológiától. A társadalmak ideológiája uralkodó osztályuk ideológiája. Az uralkodó ideológia, elterjedésében, többé-kevésbé kedvező talajra, kisebb-nagyobb ellenállásra talál a többi osztályoknál s ezek egyes rétegeinél, azonban mindenyiküknél lényegesen éreztetni hatását. De Veres Péter nem különbözteti meg elegendően az alföldi dolgozó parasztság egyes rétegeit sem, a polgári ideológiával szemben tanúsított magatartásuk szerint.

Világos, hogy ez a magatartás lényegesen másként alakul a középparasztnaknál, mint a földmunkásoknál, — annál a rétegnél, mely átmege a gazdagparasztságra s alsóbb elemeiben is a gazdagparasztságra való felemelkedésre törekszik és annál a rétegnél, amely számára nincs kiút, bér munkás életéből. Hogyan volna például lehetséges, hogy az alföldi középparaszt ne azt az embert becsülje igazán, aki vagyont szerez, hanem azt, aki a munkában megállja a helyét? Hiszen a középparaszt törekvése éppen az, hogy

vagyont szerezzen s felemelkedjék a gazdagparaszságba a a gazdagparaszságot éppen a középparasztságnak ez az „üzleti szellemtől” fűtött törekvése hozta létre. Bizonyos, hogy azok a jellemvonások, amelyeket Veres Péter az alföldi parasztságban kimutat, ugyanakkor, amikor elkeverednek a polgári ideológiai elemeivel, az utóbbiaknak folyton növekvő súlya mellett mindegyre csökkenő mértékben lehetnek legfeljebb adva, amint a földmunkásoktól a középparasztok felé haladunk.

Mindez nem jut kellő világossággal kifejezésre Veres Péter könyvében.

És végül a könyv egész gondolatmenete, amely az alföldi parasztság ideológiai értékelésében kétségtelenül a baloldali elhajlás vonalán mozog, ennek megfelelően zsákuccába is torkol. „A parasztságot nem tudja tartósan meghódítani egyetlen politikai párt sem... Paraszti osztályöntudat... nélkül nem... lehet a parasztságot felszabadítani” — vonja le a következőképpen Veres Péter. De milyen szocializmus az, amely a dolgozó parasztságot a maga egészében, tehát szegényparaszt-földmunkás rétegeit is elvileg kivonja minden politikai párt tartós befolyása alól? És milyen szocializmus az, amely a középparasztot és a földmunkást egybefogó „paraszti osztályöntudat” kialakulásától várja a parasztság felszabadulását?

Mindenesetre olyan szocializmus, amelynek hirdetőjében a magyar fasizmus sajtóorgánuma is „az Alföld igazi fiát”, a magyar „faji típusnak egyik új, igazi küldöttjét” ünnepelheti. S ha más nem, ez gondolkodóba ejtheti Veres Pétert, akiről tudjuk, hogy megtagad minden közöséget a fasizmussal.

Jeszenszky Erik

FRANKLIN DELANO ROOSEVELT.* A lezajlott világválság újból bebizonyította a polgári tudomány képtelenségét arra, hogy a gazdasági válságot létrehozó és az abban működő erőket felfedje. A *Manchester Guardian* egy osztálybeismerését fejezi ki, mikor 1931. szeptember 1.-i számában *A közgazdaságtan csődje* cím alatt ezt írja: „Többet tudunk az elektron mozgássebességéről, mint a pénz mozgássebességéről. Többet tudunk a föld pályájáról a nap körül és a nap pályájáról a világegyetemben, mint amennyit az ipari ciklusokról tudunk. Láthatatlan és felfoghatatlanul távoli égitestek mozgását hasonlíthatatlanul nagyobb pontossággal vagyunk képesek megjósolni, mint a depresszió végét.” A polgári tudomány osztálykorlátjai érvényesülnek elsősorban ebben a helyzetben, amelyek sokkal szűkebbre vonják számára az elméleti megismerés lehetőségét a társadalmi jelenségek területén, mint a természeti jelenségek területén. A polgári tudomány nem ismerheti fel, hogy a ciklikus válságok a polgári termelőmód meghatározott belső ellenmondásainak elkerülhetetlen következményei, mert ez a felismerés magában foglalja a polgári termelőmód meghaladása történeti szükségszerűségének az elismerését is. És a polgári elmélet sötétben tapogatózása maga után vonja a polgári gyakorlat teljes meddőségét is, amidőn ez állami rendszabályok útján, a tervgazdaság jel-szavára kísérli meg a válság legyőzését. Vulgárokonomiai tanok, utópizmus, sarlatánság és demagógia olvadnak össze e kísérletek elméleti alapjában és gyakorlatában, melyeknek végeredménye mindössze a fináncstőke, a monopóltőke érdekeinek győzelemre juttatása a válságban és az állami háborús monopólkapitalizmus rendszerének az újbóli kifejlődése.

Cs. Szabó László az idetartozó legnagyobb szabású kísérlettel, Roose-

* Cs. Szabó László: F. D. Roosevelt, különnyomat a „Válasz” 1935. évi 3-4. számaiból.

volt *New Deal*-jével foglalkozik tanulmányában. Munkája leíró részében teljes tájékozottsággal és tárgyilagossággal foglalja össze a *New Deal* tényeit. Roosevelttel politikájának kritikájában pedig rámutat azokra a gazdasági tévtanokra, amelyekre ez a politika támaszkodik, az árudollár „tudományos babonájára”, egyáltalában Roosevelttel „romantikus pénzpolitikájára”, a lehetetlen mezőgazdasági és ipari áregyensúly elméleti követelésére, stb. Utal Roosevelttel politikájának demagóg vonásaira is, amidőn Rooseveltnak Morgan és a fináncstőke elleni „harcát” csupán választási taktikának, „puritán zamatu hangulatkeltésnek” minősíti. S ha Roosevelttel tervgazdasági törekvéseit nem is veti alá részletes elméleti kritikának, feltehetjük, hogy nem zárkózik el e „tervgazdaság” és a szocialista tervgazdaság különbségének a felismerése előtt sem, amelyet maga Walter Lippmann, Roosevelttel reformelméletének körvonalazója és mint Cs. Szabó szerint Amerika legnagyobb publicistája, így állapít meg a „Herald Tribune”-ban: „A különbségek az U. S. A. és a szocializmus között abban állnak, hogy a szocializmusban a tervgazdaság a termelés megnövelésének kollektív törekvését szolgálja, ... míg a szabályozási az U. S. A.-ban azt a kollektív törekvést fejezi ki, hogy az ország termelését korlátozzák. A szocialista terv a termés megnövelésére és új gyárak építésére törekszik, amelyek több árut fognak szolgáltatni. Wallace földmívelési miniszter és Johnson tábornok tervükben abból indulnak ki, hogy kisebb termékeket kell elérnünk, meg kell akadályoznunk új gyárak építését és kevesebb árut kell termelnünk.” Az egyik terv a termelőerők fejlesztését szolgálja az összesség érdekében, ami a tömegjólétnek és ezáltal a kulturfejlődésnek egyedüli alapja, a másik a termelőerők fejlődésének megakadályozását és lerombolását a profit érdekében. Roosevelttel a szocializmusból csak annak utópikus elemeit vette át, amidőn például a saint-simonizmus módjára, amellyel elmélete különben is sok rokonságot mutat, a magánvállalkozót, tehát a tőkést a köz funkcionáriusává avatná.

Ugyancsak teljes tárgyilagossággal jár el Cs. Szabó a *New Deal* „eredményeinek” a megállapításánál is. Annak a kimutatását nélkülözzük ugyan munkájában, hogy a *New Deal* az amerikai kapitalizmusnak a válásból való kibontakozását, melyet a kapitalizmus magukra hagyott belső erői is megvalósítottak volna, mindössze annyiban befolyásolta, hogy e kibontakozás menetébe a folytonosság helyett az éles emelkedések és visszaesések ritmusát vitte bele. De azért szerinte sem érték meg a kísérlet eredményei költségeit és szépséggel tekinti Roosevelttel reformtörekvéseit is, melyek a termelők megszervezésére és egy „egészségesebb jövedelemeloszlás” kispolgári céljának a megvalósítására irányulnak. Cs. Szabó is sejti, hogy Roosevelttel rendszabályai közvetlenül csupán a monopolisztikus tőkeuralom megerősítésére — a code-ok útján — és a háborús államkapitalisztikus rendszer kifejlesztésére voltak alkalmasak, amely utóbbit a *New Deal* többek között a bankoknak állami vezetés alá való helyezésével is hathatósan elősegítette.

És a távolabbi perspektíva? Cs. Szabó idézi George Scule-t, aki felvázolja a további fejlődés dialektikus perspektíváját. A *New Deal* folytatásában ott áll a Roosevelttel kísérletének kudarcát kihasználó nagytőke fasiszta tájékozódásának a lehetősége és végső pontján a társadalom termelőmódjának gyökeres megváltoztatása a dolgozó tömegek által.

Mindazonáltal Cs. Szabó, aki „a szabad humanizmus örök forradalmának” álláspontján áll, nem képes megtagadni rokonszenvét Roosevelttől. Még Roosevelttel kudarcában is elsősorban azt a törekvést értékeli, hogy Roosevelttel a polgári társadalom kérdéseit a fasiszta visszasülyedés elkerülésével akarja megoldani. Szerinte Rooseveltnak nincs mit rettegnie a

történet erkölcsi ítélőszékétől, bárhogyan is végződjék kísérlete. Azonban a történet ítélőszéke nem erkölcsi fórum. **Ez az ítélőszék nem törődik** szubjektív jószándékokkal, hanem csak az objektív tetteket és főleg ezek objektív eredményeit nézi. Ha a szubjektív jószándék objektíven a szükség-szerű történeti fejlődést hátráltató tényezőket erősíti, akkor a történet ítélőszéke előtt ő maga is csak ezek sorában foglal helyet. A történet ítélőszéke előtt Rooseveltt, még ha a dolgozó tömegek jólétét akarja is biztosítani a monopólium rovására, csupán a monopólium politika uszályához tartozik, ha kísérletének objektíven egyedül lehetséges eredménye a monopólium uralmának közvetlen megerősödése.

Jeszenszky Erik

LAPOK, FOLYÓIRATOK

A KÉMET EMIGRÁCIÓ ÚJ FOLYÓIRATAI

Hitler bevonult a semleges zónába: a fasizmus háborús totalitása elérkezett új fejezetéhez. A fasizmus csehszlovákiai magyar lapjában a Prágai Magyar Hirlapban erre pontosan megjelennek a figyelmeztető sorok: „Az olvasót óva intjük, hogy a nálunk elterjedt német lapokból következtessenek a világhelyzetre.” Az olvasót óva intik, hogy a világra ért meg ne tudja az igazságot, hogy a kezébe ne vegye a Weltbühnet és a Tagebuchot, Gegenangriffot vagy a Wahrheitot. Óva intik, nehogy megtudja Henrich Mann, Feuchtwanger, Toller, Budzislawski, Schwarzschild, Marcuse vagy Louis Fischer Hitlerrel ellenkező véleményét. Óva intik és közben ezek az annyira gyűlölt és indexes lapok egyre szaporodnak. Most is két új fegyvertársról számolhatunk be. Az egyik a *Sozialistische Warte* — régi lap, a Korunkkal egyidőben fordult 11. évfolyamába, de mert új köntösben és bővebb ható szektorral jelenik meg: új lapnak számít. Eddig, mint az Internationaler Sozialistischer Kampfbund lapja, lényegében szektáriánus lap volt, a „kritikai aktiv szocializmus” szócsöve. Most terjedelmesebb és változatosabb lett és melléklapja, a „Freie Sozialistische Tribüne” fontosabb és szélesebb érdeklődést kelt. Aki elolvassa a Kurt Hiller kollektív önkritika cikkét, az egységfrontkérdés eddig elhanyagolt problémáira eszmél. Ottó Lehmann-Russbüldt: „Háborús veszély vagy már hadiállapot!?” c. cikke a legszélesebb érdeklődésre tarthat igényt.

A másik lap *Europa*. A cím sablonos, de érdekessé, sőt szenzációsá válik, ha átlapozása után rájövünk, hogy itt a német katolikus emigráció lapjáról van szó. Az *Europa*: a katolikus nem-fasizták lapja. Izgató olvasmány. Február 28.-ának emléknapja a világ tiltakozására való felhívás toborzó alkalma. A zsidókérdés: keresztény elégtétel a meghurcolt és szenvedő testvérnek „Európa-tükre”. Ami „minden más katolikus lapnak a szivügye: a spanyol események, a klerikofasizmus fenntartása, az itt nobiles gesztussal intéződik el: „A spanyol választások az európai államok jobbrafordulásának legendáját megtépázták. Megvan bennünk a bátorság és kijelentjük: ezt a tényt ép' vallási okokból köszöntjük örömmel. Örömmel köszöntjük Gil Robels bukását, bár csak követnék őt mindenütt azok a demagógok, kik a vallás és egyház tekintélyét teljesen lejáratták”.